

”Tornaatot” ja muu tropiikin musiikki

- luontokuvaus Aksel Leppäsen vuosien 1913–1916 Kongon päiväkirjoissa

Pro gradu -tutkielma
Yleinen historia
Helsingin yliopisto
Historian laitos
Marraskuu 2020
Peter Doktor

Tiedekunta – Fakultet – Faculty Humanistinen tiedekunta		Koulutusohjelma – Utbildningsprogram – Degree Programme Filosofian maisteri
Opintosuunta – Studieriktning – Study Track Yleinen historia		
Tekijä – Författare – Author Peter Doktor		
Työn nimi – Arbetets titel – Title "Tornaatot" ja muu tropiikin musiikki – luontokuvaus Aksel Leppäsen vuosien 1913–1916 Kongon päiväkirjoissa		
Työn laji – Arbetets art – Level pro gradu -tutkielma	Aika – Datum – Month and year 10.11.2020	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 66
Tiivistelmä – Referat – Abstract Tutkielma käsittelee suomalaisen Aksel Leppäsen ensimmäistä matkaa Belgian Kongoon 1913-1916. Hän toimi Kongossa Belgian valtion palveluksessa koneenhoitajana jokilaivoilla ja piti henkilökohtaista päiväkirjaa kokemuksistaan. Tutkielman pääasiallinen lähde on Aksel Leppäsen päiväkirja välillä 1913-1916. Muina lähteinä on otos Henry Morton Stanleyn, Joseph Conradin ja Arne Koskisen aikalaiskirjallisuudesta sekä Leppäsen leikevihon nimimerkkien Ambulant ja K.P. suomalaiset lehtileikkeet. Tärkein tutkimuskirjallisuus on Frits Andersenin The Dark Continent? ja Daniel M. Mengaran Images of Africa. Tutkin Leppäsen päiväkirjoista välittyvää kuvaa Kongon luonnosta ja vertaan sitä muuhun eurooppalaisen aikalaiskirjallisuuden luontokuvailuun. Erityisesti pyrin selvittämään, eroaako Leppäsen luontokuvaus eurooppalaisen aikalaiskirjallisuuden tavasta esittää Kongon luontoa. Leppäsen päiväkirjoista nousee esiin neljä luontokuvauksen teemaa: Joki, joen eläimet, metsä ja ilmasto. Vertaan näiden teemojen puitteissa Leppäsen luontokuvausta muuhun eurooppalaiseen aikalaiskirjallisuuteen. Eurooppalainen aikalaiskirjallisuus pyrkii luomaan Kongon luonnosta ja ympäristöstä kuvaa erittäin vaarallisena. Niissä eläimet, ympäristö ja ilmasto kuvataan poikkeuksetta negatiiviseen sävyyn. Leppäsen luontokuvaus poikkeaa tästä merkittävästi. Leppäselle luonto ja sen eläimet ovat vastapaino raskaalle, monotoniselle ja väkivaltaiselle Belgian Kongon kolonialistiselle arjelle. Erityisesti Kongon metsien kuvaus poikkeaa Leppäsen päiväkirjassa täysin tavallisesta eurooppalaisen aikalaiskirjallisuuden kuvauksesta.		
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Kongo, Aksel Leppänen, luontokuvaus, jokilaiva, päiväkirja, kolonialismi, Afrikka, Eurooppa, Suomi		
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Helsingin yliopiston kirjasto – Helda / E-thesis (opinnäytteet)		
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information		

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO	1
1.1. Tutkimustehtävä	1
1.2. Leppänen lähteenä ja päiväkirjatutkimuksesta	3
1.3. Leppäsen päiväkirjat ja leikeyhkö	4
1.4. Afrikkaa koskeva kirjallisuus	7
2. JOKI	13
2.1. Joki joka nielee jokia	14
2.2. Santapankit	17
2.3. Tuonelan virta	21
2.4. Vesivoimaa Kongosta	23
3. JOEN ELÄIMET	26
3.1. Krokotiili	26
3.2. Virtahepo	31
3.3. Kalat	35
4. METSÄ	39
4.1. Metsä ja sen eläimet	39
4.2. Kongon hyönteiset	44
4.3 Metsän hyödyntäminen	49
5. ILMASTO	51
5.1. Kongon kuumuus	51
5.2. Kongon ukkosmyrskyt	55
6. JOHTOPÄÄTÖKSET	60
7. LÄHTEET JA KIRJALLISUUS	64

1. JOHDANTO

1.1. Tutkimustehtävä

Suomessa ei ole juurikaan tehty tutkimusta Belgian Kongossa tai sitä edeltäneessä Kongon vapaavaltiossa palvelleiden suomalaisten elämästä. Jouko Aaltosen ja Seppo Sivosen elokuva Kongon Akseli¹ on ainoa dokumentaarinen tuotos Aksel Leppäsen päiväkirjoista ja siten myös suomalaisista Belgian Kongossa. Itse olen tehnyt aiheeseen liittyen Helsingin yliopiston historian laitoksella seminaarityön, joka käsitteli Leppäsen päiväkirjoja. Tässä pro gradu -työssäni käsittelen samoja päiväkirjoja vuosien 1913-1916 väliseltä ajalta. Tavoitteenani on tuoda lisää valoa Leppäsen Kongon matkoille ja osoittaa Leppäsen luontokuvauksen poikkeavan tavallisimmasta eurooppalaisesta tavasta kirjoittaa Afrikan ja erityisesti Kongon alueen luonnosta.

Aksel Leppäsen päiväkirja on hyvin ainutlaatuinen alkuperäislähde. Muiden suomalaisten Kongossa 1910-luvulla toimineiden henkilöiden päiväkirjoja tai muistiinpanoja ei ole tiedossa. Suomalaiset ovat lähettäneet Kongon ajoistaan lehtiin kirjeitä, joita on julkaistu. Kongosta on myös tehty ainakin yksi kirja. Kuitenkaan vastaavaa henkilökohtaista käsin kirjoitettua muistiinpanoa, kuten Leppäsen päiväkirja, ei ole vielä löydetty, eikä suoria viitteitä sellaisten olemassa olosta ole.²

Leppänen oli ensimmäisellä matkallaan Kongossa hieman alle neljä vuotta yhtä jaksoisesti. Esimerkiksi Joseph Conrad, joka kirjoitti kuuluisan *Heart of Darkness* -teoksen omista kokemuksistaan jokilaivan kapteenina, palveli Kongossa vain 6 kuukautta.³ Leppänen on näistä kahdesta jo pelkästään ensimmäisen matkansa keston perusteella paljon kokeneempi Kongon kävijä ja siten myös mielenkiintoisempi lähde Kongosta kuin Joseph Conrad. Toki Conrad kävi Kongossa vuonna 1890, Kongon ollessa vielä suoraan Leopold II:n hallinnassa, kun taas Leppäsen ensimmäinen matka alkoi vuoden 1913 alussa, vain viitisen vuotta sen jälkeen, kun Kongo oli siirtynyt Belgian valtion hallintaan. Kongo ja sen hallinta käytännössä eivät siinä ajassa ehtineet muuttua merkittävästi, sillä infrastruktuuri ja olemassa olevat toimijat pysyivät käytännön pakosta samoina.⁴ Leppäsen ensimmäisen matkan aikana ensimmäisen maailmansodan syttyminen ja Belgian nopea miehitys vuonna 1914 lopettivat Belgian Kongon hallinnon kaikki

1 *Kongon Akseli* on noin tunnin mittainen dokumentaarinen elokuva Leppäsen toimista Kongossa. Elokuvan juonessa Leppänen saapuu sinisilmäisenä humanistina väkivaltaiseen Kongoon ja ajan myötä muuttuu itsekin väkivaltaiseksi siirtomaaherraksi.

2 Keskustelin Leppäsen päiväkirjoista Jouko Aaltosen kanssa syksyllä 2010. Hän totesi, ettei tietä mitään vastaavaa lähdettä suomalaisista Kongossa.

3 Andersen 2016, s.355.

4 Nzongola-Ntalaja 2002, s.26-27, myös Edgerton s.156-157.

uudistusmahdollisuudet ja käytännössä katkaisivat Kongon alueen yhteydet emämaahansa jättäen alueen hallinnon ja talouden selviytymään omillaan.⁵

Vaikka hallinnon väkivaltaisuuksia paikallisväestöä kohtaan olivat tähän mennessä jo Belgian Kongossa loppuneet, joutuivat paikalliset edelleen vastoin tahtoaan tekemään työtä Belgian Kongon hallinnolle. Kuria paikallisia kohtaan ylläpidettiin edelleen väkivaltaisilla rangaistuksilla.⁶ Vahva erottelu valkoisten eurooppalaisten ja paikallisten mustien välillä oli edelleen voimassa ja sitä ylläpidettiin aivan normaalina tapana toimia kolonisaation loppuun asti.⁷

Leppäsen ensimmäisen matkan aikoihin jokilaivatkin olivat osaltaan samoja kuin Conradin käydessä Kongossa. Esimerkiksi jokilaiva Hainaut, jolla Leppänen ensimmäiseksi palveli, rakennettiin erään lähteen mukaan vuonna 1897.⁸ Leppäsen Kongon maailman olosuhteet eivät siis juurikaan poikenneet Conradin kokemasta Kongosta.

Tutkin Leppäsen päiväkirjoista välittyvää kuvaa Kongon luonnosta ja vertaan sitä muuhun eurooppalaisen aikalaiskirjallisuuden luontokuvailuun. Erityisesti pyrin selvittämään, eroaako Leppäsen luontokuvaus eurooppalaisen aikalaiskirjallisuuden tavasta esittää Kongon luontoa.

Tutkimuskysymykset syntyivät, kun löysin Frits Andersenin *The Dark Continent?* -kirjan, jossa tarkastellaan eurooppalaista narratiivia Kongon alueen luonnosta. Koska olin lukenut paljon Leppäsen päiväkirjaa, ymmärsin hänen luontokuvailunsa tavan ja Afrikan luonnon arvottamisen poikkeavan Andersenin kertomasta narratiivista. Päätin asettaa näillä tutkimuskysymyksillä Leppäsen päiväkirjaansa kirjoittamat tekstit vastakkain tyypillisen eurooppalaisen narratiivin kanssa.

Leppäsen Kongoa koskevista luontokuvauksista nousee esiin neljä keskeistä teemaa: joki, joen eläimistö, metsä ja ilmasto. Käsittelen näitä teemoja omissa luvuissaan ja pyrin osoittamaan, kuinka selkeästi Leppäsen kuvaus Kongon luonnosta poikkeaa ajan yleisistä käsityksistä.

5 Edgerton 2002, s.168.

6 Edgerton 2002, s.164.

7 Edgerton 2002, s.176-178.

8 https://www.wikiwand.com/en/Congo_river_steamers, luettu 5.11.2020. Ei tietoa kuinka luotettava tämä lähde on, mutta muuta edes jonkinlaista listausta Kongon jokilaivoista en ole löytänyt. Wikipediassa on samat tiedot kuin tässä. Esimerkiksi laiva Ville de Bruxelles, joka esiintyy myös Leppäsen päiväkirjoissa, rakennettiin yllä olevan lähteen mukaan vuotta tai kahta aikaisemmin kuin Conradin Roi des Belges. Kongon jokilaivojen historia olisi aivan oman gradun aiheensa, joten käytän tässä työssä niistä lähteenä vain mitä Leppänen kirjoittaa omissa päiväkirjassaan.

1.2. Leppänen lähteenä ja päiväkirjatutkimuksesta

Tämän pro gradu -työn keskiössä on Aksel Leppäsen päiväkirja. Aksel Leppänen syntyi 24.7.1879 Hämeenkyrössä ja kuoli 1.7.1938. Hän vietti useita työjaksoja Kongossa ja sai lopulta täysin palvelleena Belgian valtion eläkkeen. Leppänen piti päiväkirjaa aktiivisesti ainakin vuodesta 1910, jolloin hän palveli Suomenlahdella tulliveneessä. Leppäsellä on yhteensä neljä erillistä päiväkirjaa, joista Kongon päiväkirjoja on kolme. Kongon päiväkirjat käsittävät vuosien 1913 ja 1921 välisen ajan. Näistä tarkemmin myöhemmin tässä luvussa. Leppäsen päiväkirjat ovat kaikki käsin kirjoitettuja. Tekstin selvyys vaihtelee, mutta termit ja lauseiden käyttö ovat päiväkirjoissa niin yhtenäisiä, että päiväkirjat ovat kaikki saman henkilön kirjoittamia. Olosuhteiden ja ajanjaksojen välillä on eroja tekstin selvyudessa. Kaikki Leppäsen käyttämät termit ja niiden tekstiasu eivät ole aina selkeitä. Tällöin olen tulkinnut tekstin sisältöä. Olen kuitenkin jo erittäin harjaantunut Leppäsen käsialan lukija. Oletankin, että lainaukset ja yleinen päiväkirjojen sisältö ovat tässä työssä kunnossa, päiväkirjan alkuperäisiä kirjoitusvirheitä myöten.

Leppäsen päiväkirjat ovat kaikki otsikoitu muistelmiksi. Kyse on kuitenkin päiväkirjoista. Rakenne on selkeästi päiväkirjamainen, päivätyt, kronologiseen järjestyksessä olevat merkinnät, joiden kertoja on Leppänen itse. Tuohon aikaan päiväkirjoilla ei ollut vakiintunutta otsikointitapaa, vaikka kirjoitukset olivatkin päiväkirjamuodossa ja ne oli tarkoitettu sellaisiksi teoksiksi, joiden tyyli nykyään kuuluu päiväkirjoihin. Leppäsen päiväkirjat myös vaikuttavat erittäin autenttisilta. Sisällön perusteella on ilmeistä, ettei päiväkirjoja ole kirjoitettu uudelleen tai esimerkiksi myöhemmin piiloteltu tai aktiivisesti unohdettu kirjoittajan kannalta ikävimpiä asioita. Pelkästään se, että Leppänen on ollut Belgian Kongossa, jonne postin ja joskus myös tiedon kulku Euroopasta kesti viikkoja, viittaa siihen, että paperia ei ollut hukattavaksi asti. Tämän takia erillisten muistilappujen pitäminen kosteissa ja kuumissa laivoaloissa vaikuttaa epätodennäköiseltä. Lisäksi se, että sodan alkaessa Leppänen alkaa kirjoittamaan kaksi riviä kirjan yhdelle riville, on merkki siitä, että paperia on kaikin keinoin säästettävä, jotta voi ylläpitää edes päiväkirjaa. Tämä viittaa siihen, että päiväkirjasta ei ole tehty kuin yksi versio.

Kongon ensimmäisessä päiväkirjassa on lopussa neljä tyhjää sivua. Tämä on osoitus siitä, että päiväkirjat on kirjoitettu yhteen muistikirjaan, eikä niitä ole tehty erillisille papereille ja sidottu jälkikäteen kirjoiksi. Päiväkirjaa ei siis ole puhtaaksikirjoitettu myöhemmin, vaan se on tehty

paikan päällä Kongossa. Todennäköisesti Leppänen on kirjoittanut jokaisesta päivästä saman päivän aikana. Myös lähes jokaiselta päivältä on erillinen merkintä, vain harvoin päiviä on yhdistetty.

Päiväkirjatutkimuksen teoriaa on olemassa melko vähän. Juuri ilmestyneessä kirjassa *Päiväkirjojen jäljillä – Historiantutkimus ja omasta elämästä kirjoittaminen* Maarit Leskelä-Kärki, Karoliina Sjö ja Liisa Lalu ovat käyneet läpi päiväkirjatutkimuksen teoriaa. Tapausesimerkkeinä heillä on useita erilaisia päiväkirjoja. Kirjassa nostetaan esiin päiväkirjatutkimuksen eettisyyteen liittyvät kysymykset: mitä aineistosta nostetaan esiin ja miten asiat esitetään sekä mitä tutkimuskysymyksiä päiväkirjalle voidaan esittää.⁹ Kirjassa käsitellään myös käsinkirjoitetun tekstin lukemiseen ja ymmärtämiseen vaaditua aikaa ja sen kautta tutkijalle syntyvää empatiaa päiväkirjan kirjoittajaa kohtaan.¹⁰

Itsellenikin on syntynyt tietynlaista empatiaa Leppästä kohtaan. Olen myös hyötynyt tästä tunteesta, sillä se on auttanut käymään merkintöjä läpi yhä uudestaan, oppimaan lukemaan Leppästä paremmin ja selvittämään tämän epäselviä sanoja ja lauseyhteyksiä. Joissain tapauksissa tutkielmani edetessä olen saanut selville uusia merkityksiä joillekin Leppäsen kirjoituksille ja kyennyt siten jalostamaan jo kirjoitettua tekstiäni ja aikaisempia muistiinpanojani paremmiksi. Päiväkirjoja en ole kuitenkaan kirjoittanut puhtaaksi kuin niiltä osin, jotka olen kokenut erittäin tärkeiksi selostuksiksi. Osa näistä esiintyy tämän tutkielman sivuilla lainauksina.

Leppäsen päiväkirjat näyttävät olevan tarkoitettuja yksityisiksi ja niitä ei ole koskaan julkaistu. Päiväkirjat on siis kirjoitettu muistelmiksi Aksel Leppäsen seikkailuista Belgian Kongossa hänelle itselleen ja pienelle läheisten piirille, eikä niitä ole tarkoitettu sellaisinaan laajaan julkiseen levitykseen. Varsinaiset Leppäsen päiväkirjat sijaitsevat Siirtolaisinstituutissa Turussa. Ne löytyvät sieltä myös digitoidussa muodossa. Tässä työssä olen käyttänyt digitoituja versioita päiväkirjoista ja leikevihosta. Olen aikaisemmassa seminaarityössäni käyttänyt alkuperäisiä päiväkirjoja, joten olen käsitellyt niitä myös fyysisinä kirjoina. Leppäsestä löytyy myös muuta materiaalia, kuten runsaasti erilaisia valokuvia, todistuksia ja muuta kirjallista materiaalia. En ole sisällyttänyt niitä tähän tutkielmaan, vaikka toki olen niihinkin tutustunut.

1.3. Leppäsen päiväkirjat ja leikevihko

9 Leskelä-Kärki 2020, s.25.

10 Leskelä-Kärki 2020, s.23.

Tässä luvussa luettelen päiväkirjojen varsinaiset nimet. Itse käytän tutkielmassani päiväkirjoja yhtenäisenä lähteenä ja merkitsen viitteisiin ne lyhenteellä LP, jonka jälkeen viitteessä tulee päiväkirjamerkinnän päivämäärä ja vuosi. Työssäni käytän pääasiallisesti Leppäsen neljästä päiväkirjasta kahta ensimmäistä Kongon matkalla kirjoitettua päiväkirjaa. Siirtolaisuusinstituutissa olevan Leppästä käsittelevän materiaalin ensimmäinen päiväkirja kuvaa aikaa ennen Kongoon lähtöä. Päiväkirjan nimi on ”Muistiinpanoja. Tullilavassa 1910. Aksel Leppänen”. Päiväkirja kuvaa Leppäsen elämää tullilavassa Suomenlahdella. Päiväkirjan kielenkäyttö ja jokapäiväisten asioiden pohdinta on samankaltaista kuin Leppäsen myöhemmissä Kongon ajan päiväkirjoissa, joskin merkinnät ovat usein lyhyempiä. Tämä päiväkirja on myös todiste siitä, että Leppänen piti päiväkirjaa myös kotimaassa ennen Kongoon lähtöä. Leppäsellä ei siis ollut tavoitteena pitää päiväkirjoja vain Kongon ajaltaan. Tämä lisää Kongon päiväkirjojen autenttisuutta, sillä niitä ei ole tehty tarkoitushakuisesti pelkästään Kongon elämän muistelemiseen ja kuvaamiseen vaan ne ovat jatkumoa Leppäsen päiväkirjaharrastukselle. Leppäsen tavoite ei siis ollut kuvata pelkästään merkityksellisempiä ja suurimpia elämyksiä elämästään, jolloin päiväkirjojen tapaa kirjoittaa tapahtumista voi pitää realistisempänä kuin, jos hänen päiväkirjansa koostuisivat pelkästään Kongon muistelmista.

Toinen päiväkirjoista on ensimmäinen päiväkirja, joka käsittelee lähtöä Kongoon ja Kongon matkan ensimmäisten vuosien tapahtumia. Päiväkirja on nimeltään ”Muistelmia matkalta Congoon – Eteläafrikaan alkoin v.1913 Aksel Arthur Leppänen Hämeenkyröstä Turun ja Porin läänistä.” Tämä päiväkirja kattaa matkan Suomesta läpi Saksan Belgiaan. Belgiassa Leppänen tekee käytännön järjestelyjä ja lähtee laivalla Kongoon, jonne hän saapuu 19.–20.3.1913. Ensimmäinen Kongon päiväkirja kuvaa aluksi kulttuurishokkia ja paikallisten olosuhteiden ja elämänmenon tutkimista. Aikaa myöten elämä tasaantuu ja jokimatkojen tietynlainen monotonisuus ilmenee päiväkirjassa. Päiväkirjan loppupuolella, alkaa Leppäsellä olla kova koti-ikävä ensimmäisen maailmansodan syttyttyä ja monien tuttujen lähtiessä takaisin Suomeen. Leppänen jää Kongoon ja hänen elämäntilanteensa sekä työyhteisönsä heikkenevät. Päiväkirja loppuu virallisesti 5.2.1915, mutta Leppänen runoilee loppuun yleisiä ajatuksiaan vielä 10.2.1915.

Kolmas päiväkirja, toinen päiväkirja, joka käsittelee Kongossa oloa jatkuu suoraan ensimmäisestä päiväkirjasta. Sen nimi on ”Muistelmia Congosta II osa. 5P Helmikuuta 1915- Aksel Arthur Leppänen Hämeenkyrö Suomi/Finland.” Leppänen ottaa tässä vaiheessa uuden kirjan käyttöön päiväkirjansa jatkamista varten. Edellinen kirja on loppunut synkissä merkeissä koti-ikävän,

ensimmäisen maailmansodan syttymisen ja monen toverin kotiinlähdön vuoksi. Leppänen kirjoittaa edelliseen kirjaan vielä 5.2.1915 tapahtumia, mutta aloittaa uuden kirjansa samasta päivästä. Edellisessä kirjassa on vielä neljä sivua jäljellä, mutta näyttää siltä, että Leppänen on tehnyt tietoisin valinnan jättäessään siitä viimeiset neljä sivua käyttämättä. Hän itsekin näkee eräänlaisen siirtymän tässä kohtaa, koska kapteeni vaihtuu hänen hyvän ystävänsä kapteeni Lindströmin lähtiessä kotiin ja Leppäsen itsensä lähtiessä takaisin Leopoldvillestä ylös jokea, kohti Stanleyvilleä. Hän toteaa itsekin suoraan uuden kirjansa sivuilla ensimmäisenä näin:

17ta matkani Leopoldvillestä-Stanleyvilleen. Aloitin tämän kirjoituksen syystä, että luulen tämän vaiherikkaaksi vastuksista ja Leosta lähtiessä ei tahdottu päästä rannasta irti. Rupesin jo tottumaankin hyvin suoritettuihin matkoihin sillä kapteeni Linsdröm tunsu hyvin väylän. Kotiin lähettämisen tähden jäi Linsdröm maihin. Uudeksi kippariksi sain Dumez ja sekuntaksi norjalaisen Larssonin.¹¹

Selvä muutos on tapahtunut, ja Leppänen aavistaa monen asian kohta muuttuvan huonoon suuntaan. Tämän takia Leppänen ottaa käyttöön uuden kirjan, joka merkitsee myös samalla uuden vaiheen alkamista Kongon matkan osalta. Leppänen kirjoittaa 17. matkaltaan jokea ylös erittäin pitkiä ja runsaita kuvauksia päivittäin. On selvästi nähtävissä, että hän haluaa kirjoittaa tapahtumat mahdollisimman tarkkaan muistiin. Ehkä myös oman jaksamisensa kannalta kirjoittaminen on hänelle ainoa jäljellä oleva yksityinen paikka täydessä sotilaslastissa olevassa laivassa keskellä ensimmäistä maailmasotaa.

Tämä kolmas päiväkirja käsittää Leppäsen ensimmäisen Kongon matkan loppuosan välillä 5.2.1915 – 11.1916. Päiväkirja jatkuu tämän jälkeen vielä selostuksilla matkasta kohti Lontoota ja siellä koetuista tapahtumista, sekä lähdöstä takaisin Kongoon vuoden 1917 alussa.

Neljäs päiväkirja on päiväkirjoista kolmas, joka käsittelee Kongossa oloa ja se jatkuu suoraan toisesta päiväkirjasta. Päiväkirjan nimi on ”Muistiinpanoja Congosta toiselta Törmiltä 1917-”. Tämä päiväkirja ei kuulu enää tutkielman aihealueeseen, mutta se on suora jatkumo edelliseen päiväkirjaan. Se on myös Leppäsen viimeinen päiväkirja. Sen edetessä on havaittavissa, että Leppänen ei, vuosien vieressä ja Kongon käydessä entistä tutummaksi, enää pidä yhtä tarkasti jokaisesta päivästä kirjaa. Tätä päiväkirjaa en ole lukenut kuin kursorisesti, enkä varsinaisesti osaa

11 LP 5.2.1915.

sanoa sen sisällöstä muuta kuin, että Leppänen jatkaa samalla kirjoitustyyllillä ja samanlaisista asioista raportoimista.

Leppäsen leikevihko

Leppäsen leikeviholla ei ole nimeä tai otsikkoa. Sisältö alkaa kuvalla ”Suomalaisia Kongosta”, jossa on kuvattuna valkoihaisia miehiä kuvattuna hellehatut ja valkoiset puvut päällä. Leikevihon teksti sekä lopun otteet päiväkirjasta ja leikevihon muu kommentointi on Leppäsen omaa tekstiä. Käsiala on samanlaista, mutta aivan lopussa on toisenlaista käsialaa, joka on tuntemattoman kirjoittamaa. Tämä käsiala saattaa olla henkilön, joka luovutti päiväkirjat Siirtolaisuusinstituuttiin.

Merkitsen leikevihosta tekemäni viitteet aukeaman perusteella, sillä sanomalehdistä otetut leikkeet ovat usein aukeaman oikealla sivulla ja vasemmalle sivulle Leppänen on kirjoittanut kommentteja tai laittanut muuta materiaalia. Kommentit ja muu materiaali kuuluvat kuitenkin olennaisena osana varsinaisiin leikkeisiin, jonka takia käsittelen ne aukeamittain.

1.4. Afrikkaa koskeva kirjallisuus

Frits Andersenin kirjassa *The Dark Continent? - Images of Africa in European Narratives about the Congo* käydään läpi Stanleyyn ja Conradin tekstien lisäksi paljon muuta Kongon aluetta käsittelevää eurooppalaista matkakirjallisuutta ja romaaneja. Käytän tätä kirjaa ja Andersenin kirjallisuudesta siinä tekemiään analyysyjä vertaillen Leppäsen tapaa kirjoittaa päiväkirjaansa. Lisäksi kirja toimi innoittajana tutkielmani varsinaisen tutkimusteeman valinnassa. Daniel M. Mengaran toimittamassa kirjassa *Images of Africa* on useita Afrikkaa koskevia teemoja ja useita kirjoittajia.¹²Mainittakoon tässä kirjan kirjoittajista erityisesti Mahamadou Diallo, joka on kirjoittanut tähän *Images of Africa*-kirjaan luvun *The “Literature of Empire” and the African Environment*, johon viittaa tässä tutkielmassani erityisen usein.

Aarne Koskinen on kirjoittanut omista Kongon kokemuksistaan 1932 ilmestyneen kirjan *Suomalainen Afrikan sydämessä*. Koskinen on ollut kauppamatkalla Kongossa ja tutustunut paikalliseen ympäristöön ja kulttuuriin. Koskisen kirjassa on nähtävissä tyypillisiä aikansa tapoja kuvata Kongon luontoa ja yhteisöjä. Teos vilisee hurjia tarinoita, ja kuvausta kaikesta on todella laajasti. Kirjaa lukiessani olen pohtinut, kuinka paljon kuvailusta on oikeasti Koskisen kokemaa ja

12 Mengaran toimittamassa teoksessa on useita kirjoittajia. Hän on itse kirjoittanut teokseen johdannon ja yhden luvun.

kuinka paljon on sepitettä tai toisen käden tietoa. Kirja on joka tapauksessa erittäin hyvä suomenkielinen vertailukohta Leppäsen päiväkirjan tyylille.

Olen tässä tutkielmassani myös vertaillut Leppäsen kirjoitustapaa yleisimpiin ja tunnetuimpiin aikalaisteoksiin, kuten jotkin Stanley'n teokset ja Joseph Conradin *Heart of Darkness*. Nojaan muun materiaalin osalta vahvasti Mengaran ja Andersenin teoksiin niitä yhteen kokoavina ja analysoivina yleisteoksina. Tarkoitus on tutkia Leppäsen tapaa kuvata Kongon luontoa suhteessa ajan yleiseen eurooppalaiseen eetokseen, ei tehdä yksityiskohtaista analyysia kaikkien mahdollisten aikakauden Afrikasta kertovien teosten kanssa. Tämä rajaus riittää osoittamaan, millainen Leppäsen tapa kirjoittaa päiväkirjaansa oli suhteessa pääasialliseen aikakauden eurooppalaiseen narratiiviin Afrikan ja erityisesti Kongon alueen luonnosta.

Leppänen ei ole samaa yhteiskuntaluokkaa kuin muut Kongosta kirjoittaneet. Toiset kirjoittajat ovat yhteiskunnan eliittiä. Stanley'n nousu yhteiskunnallisen eliitin jäseneksi on selvä. Joseph Conradin oli jokilaivassa ollessaan kapteeni, ei alin koneenhoitaja kuten Leppänen. Aarne Koskinen taas oli liikemies, jolla on selvästi suhteita. Kuka tahansa ei olisi voinut julkaista Otavalle kirjaa Kongon matkastaan, kuten hän teki. Leppäsen kotimaan olot olivat raskaita ja työntäyteisiä, eikä työstä saatu palkka aina kattanut elämisen kustannuksia.¹³ Yhteiskunnallisen asemansa takia hänellä ei ollut tarvetta tehdä Kongosta vaarallisempaa ja liioitella kokemuksiaan saadakseen näkyvyyttä teksteilleen tai miellyttääkseen yleisöä. Tämä erilainen asema yhteiskunnassa saattaa olla yksi syy, jonka takia Leppäsen kuvailut luonnosta eroavat vertailukohteista tavalla, joka tutkimuksessani käy ilmi. Ehkä hänen elämänsä on ollut kovempaa ja tämä vaikuttaa hänen suhtautumiseensa Kongon ympäristöön. Leppänen oli itsekin hyvin tietoinen Kongosta tehdystä kirjallisuudesta. Hän kertoo päiväkirjassaan lukeneensa kirjastosta lainaamiaan kirjoja Kongo-joesta.¹⁴ Tämän takia onkin mielenkiintoista verrata hänen kirjoituksiaan eurooppalaisten tekstien eetokseen Afrikan luonnosta.

Vaikka päiväkirjan yksityisyys eroaa julkaistusta tekstistä, on muistettava, että Afrikkaa koskevat teokset ovat monesti syntyneet kirjoittajien omista muistiinpanoista ja myös päiväkirjamaisista

13 LP 24.7.1914: "Mennyt elämä on ollut taistelua, taistelua leivästä ja ensin alkuun omaisten edestä. Oman elämäni uhrasin päästäkseni vähän kouluun ja sen jälkeen ei ole ollut eikä varsinkaan tulos ehtiny vakiintua ennenkun nyt ehkä voin ansaita pienen pääoman. Materia minussa on terve joten siitä ei ole ollut vastusta - mutta tunne-elämä on alituisessa kaiuussa ja menneessä elämässä on sen toiveet murtuneet. Ja varhaisessa lapsuudessa on se vaan ihanteeksi muuttunut. Tuttavuuksia on kyllä ollut mutta ne sai ennen väistyä kun leipä ei ollut turvattu paitsi jos aina olisin tyytynyt raakaan työhön."

14 LP 5.11.1916: "Nyt ajan huristelen ylös Livingstone-Stanley virtaa tropiikissa, josta ennen suureksi ihmeekseni lueskelin Hämeenkyrön lainakirjastosta lainaamistani kirjoista."

muistioista.¹⁵ Tämän takia on kiinnostavaa verrata Leppäsen yksityisen päiväkirjan tapaa kuvata luontoa suhteessa näihin julkaistuihin teoksiin. Lisäksi suomalaisiin lehtiin lähetetyt ja julkaistut nimimerkkien Ambulant ja K.P. kirjeet ovat sisällöllisesti ja kielellisesti erinomainen vertailumateriaali Leppäsen kirjoituksiin.

1.5 Kongon alueesta ja joesta

Kongo-joki on virtaavan veden määrältään selvästi maailman toiseksi suurin joki, jossa on myös maailman mahtavimmat ja pisimmät koskialueet.¹⁶ Joki on poikkeuksellisen tasavirtainen, eli sen virtaamassa ei esiinny suuria vuodenaajan mukaisia vaihteluja, sillä sen valuma-alue on poikkeuksellisesti melkein puolittain päiväntasaajan molemmilla puolilla. Kongo-joki on myös maailman syvin joki. Syvimmät tähän mennessä mitatut kohdat ovat olleet yli 220 metriä.¹⁷ Joen pääuoman leveys vaihtelee noin kolmesta sadasta metristä kymmeneen kilometriin. Sen eläimistöä on edelleen paljon tuntematonta, suurelta osin maan jatkuvien epävakaiden olojen takia. Myös kovat virtaukset luovat joen sisälle omia ekologisia lokeroita, joista eliöt eivät pääse siirtymään toisaalle joutumatta virran viemiksi, joten niiden tutkiminen on erittäin haastavaa.¹⁸ Kongo-joki on lähes valjastamaton. Sen päävirralla on joen kokoon nähden pienehkö Ingan voimalaitos. Sivuvirroilla on pienempiä voimaloita, joiden toimintakunto on epäselvä. Kongo-joki on siis käytännössä täysin luonnontilassa edelleen, mikä tekee siitä ekologisesti aivan Amazonin vertaisen.

Kongo-joen suuret, satoja kilometrejä pitkät koskialueet alajuoksulla Matadista Kinshasaan ja yläjuoksulla Kisanganista Ubunduun, katkaisevat sen jokiliikenteen molemmista päistään jokilaivoilta täysin. Kinshasaan ja Kisanganin väliin jää leveä virta, jota pitkin suurin osa Belgian Kongon jokiliikenteestä kulki. Tämä osio oli myös Leppäsen päiväkirjojen päänäyttämö, joskin hän kävi liikennöimässä myös Kasai-joella. Kongo-jokea ympäröi Leppäsen omien laskelmien mukaan

15 Conrad piti päiväkirjaa ajaltaan Kongosta, jonka perusteella sanotaan Heart of Darknessin syntyneen. Andersen sanoo sivuilla 354 -363, että Conrad ei ollut ilmeisesti tyytyväinen päiväkirjansa sisältöön ja tämän takia joutui kehittämään kokemuksistaan enemmän fiktiivisen romaanin kuin varsinaisen päiväkirjaan perustuvan dokumentaarisen teoksen.

16 Amazon on maailman suurin ja pisin joki. Kongon keskimääräinen virtaama on 41 000 kuutiometriä sekunnissa. Esimerkiksi populaarikulttuurissa Niiliä pidetään suurena jokena. Niilin virtaama on kuitenkin vain 2000-3000 kuutiometriä sekunnissa.

17 Oberg, Kevin: "Discharge and Other Hydraulic Measurements for Characterizing the Hydraulics of Lower Congo River, July 2008", luettu 6.11.2020.

18 Kongon kalojen evolutiivisesta ympäristöstä: <https://www.smithsonianmag.com/science-nature/evolution-in-the-deepest-river-in-the-world-147204782/>, luettu 6.11.2020.

1130 sivujokea, jotka halkoivat valtavaa sademetsä- ja savannialuetta. Näillä alueilla elää erittäin monipuolinen kasvisto ja eläimistö, ja Leppänen kävi Kongo-joen lähialueen metsissä ja sivujoilla kävelyillä ja rentoutumassa.

1.6 Leppäsen matkat ja muutamien yleisten nimien selvityksestä

Leppänen kulki ensimmäisen Kongon matkansa aikana useita kymmeniä kertoja Leopoldvillen ja Stanleyvillen väliä ylä- ja alavirtaan. Hän työskenteli myös telakalla Leopoldvillessä ja oli mukana korjailemassa ja huoltamassa suurimpia jokilaivoja. Leppäselle joki merkitsi työtä, mutta oli myös hänen elämälleen aivan keskeinen ympäristö. Hän palveli kolmella eri laivalla, Hainautilla, Roi Albertilla ja August Doniolilla. Nämä olivat suuria Kongon jokilaivoja. August Doniol oli niistä suurin. Leppänen teki monta tuhatta päiväkirjamerkintää matkoilla ja maissa ollessaan. Käsitellyt teemat koskivat matkustamista, yöpaikkoja, korjaustehtäviä, paikallisten toimijoiden seuraamista, ongelmien kuvausta, luontokuvausta, kävelyretkiensä kuvausta, muiden suomalaisten ja tuttujen seurassa vapaa-ajan viettoa ja lisäksi omaa filosofista pohdintaa.

Leppänen palveli lopulta Belgian Kongossa 1913-1931. Ensimmäinen matka Kongossa päättyi marraskuussa 1916, ja sieltä matka jatkui Lontooseen. Ikävä kyllä hän ei Lontoosta enää saanut jatkaa matkaa kotiinsa Suomeen. Koska Saksa, Venäjän vihollinen, oli vallannut Belgian ensimmäisessä maailmansodassa, oli Leppänen epätoivottu henkilö Venäjän vallan alaisessa autonomisessa Suomessa. Vietettyään pari kuukautta Lontoossa päätti Leppänen lähteä takaisin Kongoon. ”Ei ottanut muttei antanutkaan Lontoo”, totesi hän saapuessaan takaisin Kongoon.¹⁹ Lontoon elämään verrattuna Kongo ja sen elämäntyö tuntui Leppäselle enemmän jo kodilta.

Tässä tutkielmassa esiintyy kaksi nimimerkkiä, jotka ovat kirjoittaneet kirjeitä Kongosta suomalaisiin sanomalehtiin. Nimimerkit ovat Ambulant ja K.P. Nimimerkki Ambulant kirjoitti melko pitkiä tekstejä, jotka julkaistiin Helsingin Sanomissa. Ensimmäinen tällainen oli nimeltään ”Kirje Kongosta (Helsingin Sanomille) I.”, joka ilmestyi Helsingin Sanomissa 6.12.1912, ja Ambulant on päivännyt sen Leopoldville 29.10.12.²⁰ Ambulant ei siis ole Leppänen, vaikka niin voisi ajatella, kun ajattelee nimimerkkiä, joka on latinaa ja tarkoittaa suomeksi ”kävelevä.” Leppänenhän käveli runsaasti vapaa-ajallaan Kongossa, joten nimimerkki sopisi siten hänelle. Leppänen ei kuitenkaan ollut vielä Kongossa, kun Ambulantin ensimmäinen kirje julkaistiin.

¹⁹ LP 16.2.1917.

²⁰ Helsingin Sanomat, 6.12.1912.

<https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/882545?term=page%3D8&page=9>

Leppäsen leikevihossa tekemien kommenttien vertailu Ambulantin teksteihin paljastaa, ettei hän ole tekstin kirjoittaja.

Ambulantin tekstit ovat erittäin havainnoivia ja ne vaikuttavat verrattain puolueettomalta selostukselta alueen oloista ja tavoista. Hän kertoo monipuolisesti Kongoon liittyvistä aiheista, mutta ylläpitää ajan mukaista eurooppalaista kirjoitustapaa enemmän kuin Leppänen omassa päiväkirjassaan. Ambulantin henkilöllisyys olisi mielenkiintoista saada selville, sillä on olemassa mahdollisuus, että hänelläkin olisi saattanut olla jonkinlainen päiväkirja tai muistikirja, johon julkaistut kirjeet perustuvat. Tällainen muistikirja, mikäli sellainen on olemassa, olisi erittäin tärkeä lähde Leppäsen päiväkirjan rinnalle alkuperäislähteenä suomalaisista Belgian Kongossa.

Uuteen Suomettareen kirjoittanut nimimerkki K.P. on Leppäsen päiväkirjassa usean kerran esiintyvä Palomäki. Leppäsen leikevihosta löytyy nimimerkki K.P.:n teksti. Tässä tekstissä K.P. kirjoittaa, kuinka hän Stanleyvillessä tapaa toveri L:n ensimmäistä kertaa tarkoituksenaan mennä katsomaan tämän kanssa Stanleyvillen pohjoispuolella sijaitsevalla sivujoella olevaa koskea. Leppäsen leikevihossa on K.P:n tekstin loppuun liimattu kortti, johon on piirretty Sopu-koski, päivämäärä 15.3.1914 ja teksti Palomäki Leppänen. Päivämäärä on epäselvä kuukauden osalta, mutta siinä näkyy selkeästi 15.päivä ja vuosi 1914.

Leppäsen päiväkirjassa on 15.3.1914 merkintä käynnistä Sopu-koskella erään Palomäen kanssa. Palomäki esiintyy tässä ensimmäistä kertaa Leppäsen päiväkirjan sivuilla, ja vaikuttaa siltä, että Leppänen ei ollut aikaisemmin häntä tavannut. K.P. taas sanoo omassa tekstissään tavanneensa Stanleyvillessä kaksi jokilaivaa, joissa oli kolme suomalaista, joista yksi oli kapteeni. Tämän suomalaisen kapteenin on oltava Lindström, koska Leppänen ei kerro muista suomalaisista jokilaivan kapteeneista päiväkirjassaan, vaikka tietää alueelta käytännössä kaikki suomalaiset. Tuohon aikaan Leppänen palveli Lindströmin alaisuudessa Hainautissa, joten toinen näistä K.P:n mainitsemista jokilaivoista on Hainaut.

Leppänen on kirjoittanut päiväkirjaansa 7.5.1916: ”Palomäki ja Laiti tulivat mukana alas ja oltiin heitä saattamassa. K.P. lähtee Suomeen niin eipä tiedä vaikka olisi nähty viime kerran.” Tämä on ensimmäinen kerta kun nimimerkki K.P. esiintyy päiväkirjassa. Samassa päiväkirjamerkinnässä kerrotaan, kuinka kaksi suomalaista on lähdössä kotiin, koska heitä oltiin saattamassa. Toinen henkilöistä, K.P., lähtee kotiin ja on järkevää olettaa, että tällä viitataan nimenomaan Palomäkeen. K.P. on Leppäsen päiväkirjassa Palomäki ja K.P:n kirjoituksen toveri L on Leppänen.

Tutkielmassani esiintyy usein myös Sopu-koski. Leppänen käyttää tästä myös nimeä Sofru-koski, ja K.P.:n lehtileikkeessä se on Pozu-koski. Mitään juuri tämän nimistä koskea ei löydy Kongosta. Koski sijaitsee Stanleyvillen, nykyisen Kisanganin, pohjoispuolella, Kongo-joen rannasta noin 3-5 kilometrin päässä olevalla Kongo-joen sivujoella nimeltä Tshopo. Tämän joen nimestä voi helposti vääntää suomenkielisen foneettisen version Sopu. Lisäksi Leppäsen piirtämä kuva ja kirjoittama kuvailu Sopu-koskesta on aivan samanlainen kuin Tshopo-joessa olevan koskialueen suurempi vesiputous. Myöskään mitään muuta tarpeeksi suurta koskialuetta noin viiden kilometrin säteellä Kongo-joen ja Kisanganin pohjoispuolella ei ole. Sopu-koski on siis tämä Tshopo-joella oleva koski.

2. Joki

Tässä luvussa käsittelen Leppäsen kuvauksia Kongo-joesta. Tarkastelen lisäksi, miten Leppäsen päiväkirjan näkemys joesta poikkeaa eurooppalaisesta aikalaiskirjallisuudesta. Siinä missä joki on muille eurooppalaisille pahimmillaan vaarallinen ja petollinen vastus, Leppänen suhtautuu jokeen arkipäiväisesti ja kokee suurimmat joen vaarat santapankkien ja karien muodossa.

Leppäsen erilainen lähestymistapa alkaa näkyä jo matkalla Kongoon. Diallo tuo esiin, kuinka eurooppalaisissa teksteissä Afrikan luontoäiti yrittäisi ikään kuin estää tunkeilijoita pääsemästä Afrikkaan. Esimerkkeinä hän antaa muun muassa Joseph Conradin kirjoitukset siitä, kuinka Afrikan rannikko ja sen vaaralliset rantavedet olisivat luontainen este. Van Der Post taas kirjoittaa, ”luonto kehitti kunnianarvoisimmat mestarinsa, moskiiton ja tsetsekärpäsen ynnä myös pienemmät loisensa, jotka kaikki kykenivät lyömään jokaisen valloittajan mahtavalla tappavien tautien valikoimallaan.”²¹ Leppäsellä on nähtävissä samantapaista kuvausta rannikosta kuin Conradilla. Leppäsen valtamerilaivan ohittaessa Saharaa hän huomioi päiväkirjassaan erityisesti majakoiden puutetta ja seuraa laivan kapteenin jatkuvaa syvyyden luotausta.²² Conrad päivittelee vastaavilla alueilla, kuinka kolkot monotoniset maisemat muuttuvat vain paikan nimissä ja kuinka kaikkialla rannikko näyttää samalta mustaan vivahtavalta vihreältä viidakon massalta, jonka yhtenäisyyden rikkoo vain valtameren rannikon vaaralliset valkoiset kuohut.²³

Kuitenkin kulkemisen mahdollisista vaikeuksista tai Afrikan rannikon petollisuudesta ja vaarallisuudesta Leppänen mainitsee vain tuon ainoan kerran. Eräänä osasyynä voi olla paikallisten rohkeus tulla suurin joukoin pienillä veneillään pyytämään kalaa pitkälle merelle asti, vaikka Leppänen itsekin oli juuri edellisenä päivänä nähnyt laivaansa seuranneen suuren hain.²⁴ Nähdessään tällaisen jokapäiväisen luonnon keskellä elämisen, meren vaaroista huolimatta, ei Leppänen varmasti kehtaa päiväkirjaansa, varsinkin valtamerilaivassa itse turvassa istuessaan, keksiä enää enempää rannikon vaaroja.²⁵ Joelle pääsy vain korostaa Leppäsen tekstien päiväkirjan luontokuvausten omaa sävyä.

21 Diallo 2001, s.113.

22 LP 8.3.1913.

23 Conrad 1994, s. 19.

24 LP 12.3. - 13.3.1913.

25 Myös Conrad kuvailee sivuilla 19-20 tällaisia paikallisia, jotka loivat veneissään esittämillään varmoilla otteillaan turvallisuuden ja tarkoituksellisuuden tunnetta myös häneen, muun ympäristön, sen tapahtumien ja hänen omien tunteidensa tuntuessa kovin epätodellisilta.

2.1. Joki, joka nielee jokia

Länsimaiset narratiivit luovat kuvaa Niilin ja Kongo-joen valuma-alueet erottavasta maantieteellisestä vedenjakajasta, Ubangi-Uele-ylängöstä²⁶, valon ja pimeyden, sivistyksen ja barbarismin rajana.²⁷ Ylängön koillis- ja länsipuolella ovat vahvasti kolonialistisen vallan hallinnassa olevat Afrikan alueet, kun taas itäpuolelle jää Kongon alueen Keski-Afrikka. Niin Livingstonen putoukset Kinshashasta²⁸ länteen kohti alavirtaa ja Matadia kuin Stanleyyn putoukset Kisanganissa²⁹ jatkuen Ubunduun asti luovat luontaiset rajat Kongon alueen sisäosille ja ovat jokiliikenteen luontaisina rajoina niiden väliin jäävälle valtavalle valuma-alueelle.³⁰ Kongon sisältä katsottuna nämä putoukset, joita voisi oikeammin kutsua valtaviksi ja hurjasti virtaaviksi, satoja kilometrejä pitkiksi koskialueiksi, ovat kuin tehokas muuri ulkopuolelta tulevia tunkeilijoita vastaan.³¹ Näiden putousten väliselle alueelle jää Kongo-joen ja sen satojen sivujokien muodostamat loistavat vesiväylät niin liikkumiseen kuin tavarankuljetukseen. Kongon ulkopuolelta katsottuna nämä putoukset muuravat maan sydämen sisäänsä.

Näistä maantieteellisistä rajoista ovat osaltaan syntyneet termit pimeä Afrikka ja Afrikan sydän, joilla viitataan Kongo-joen alueeseen yleistyksenä. Näitä termejä ja joen sisäänsä sulkeman pimeän Afrikan sydäntä länsimaiset narratiivit ylläpitävät ja hyötykäyttävät vahvistaen kuvaa maantieteellisestä saavuttamattomuudesta ja omanalaisesta etnisestä, laillisesta ja evolutiivisesta poikkeavuudesta.³² Myös paikalliset Kongon valtakuntien hallitsijat pitivät yllä tarinoita sisämaan moninaisista kauhuista aina 1870-luvulle saakka, jotta heillä itsellään säilyisi tuottoisa välittäjän rooli sisämaan ja rannikon välisessä kaupassa, kun sisämaahan uskaltautuvia ulkomaisia tutkimusmatkailijoita ja kauppiaita olisi haastamassa heidän rooliaan mahdollisimman vähän.³³ Tämä oli myös osaltaan edesauttamassa ennakkoluulojen muodostumista raakalaismaisesta ja vaarallisesta Kongon altaasta.

26 <https://www.britannica.com/place/Democratic-Republic-of-the-Congo>, luettu 18.10.2020.

27 Andersen 2016, s.110.

28 Belgian Kongon aikaan Leopoldville, Leppäsen jokilaivamatkojen alkupiste. Leppänen puhuu tällä alueella myös Kinshashasta tai Kinshosta. Se ei ole kuitenkaan Leopoldville vaan hyvin sen lähellä oleva toinen paikkakunta.

29 Belgian Kongon aikaan Stanleyville, Leppäsen jokilaivamatkojen päätepiste. Putousten nykyinen nimi on Boyoma falls.

30 Kongon ja sen sivujokien valuma-alue on noin 3,7 miljoonaa neliökilometriä.

31 Matadista Leopoldvilleen on jokea pitkin noin 300 kilometriä. Tämä on käytännössä yhtenäistä koskialuetta.

32 Andersen 2016, s.111-112.

33 Andersen 2016, s.113-114.

Vasta Henry Morgan Stanleyyn paikallisilta saama lempinimi Bula Matari, kivenrikkoja, hänen räjäyttäessä tietään läpi Kristallivuoriston edetäkseen rannikolta pidemmälle Kongo-jokea pitkin vuosien 1879 ja 1881 välillä, on eräänlainen metafora tämän suuren Afrikan muurin murtamisesta eurooppalaisille kolonisoitavaksi. Jokiliikenteen avautuminen mahdollisti viimein myös niin kutsutun valon ja sivistyksen työntymisen pimeään Afrikkaan.³⁴

Kun muuri Afrikan sydämeen oli murrettu, muuttui myös Stanleyyn tapa kuvata jokea.

Aikaisemmassa *Through the Dark Continent* -teoksessa narratiivia vei eteenpäin vanhat tutut tarinat ihmissyöjistä ja alkukantaisista alkuasukkaista. Kirjassa myös joki saa Stanleyltä osakseen erittäin kriittistä ajattelua:

Silmäni lepäsivät joessa katsellessani sitä talosta. Ah! Tuo vastenmielinen, murhaava joki, niin leveä ja ylpeä sekä majesteettisen tyyni. Aivan kuin se ei olisi vienyt ystävääni ja monia muita uskollisia sieluja. Aivan kuin emme olisi ikinä kuulleet sen raivoa ja vaahtopäistä vimmaa, kuin ukkosta jäljitellen. Miten tekopyhä joki!³⁵

Frits Andersen huomauttaa, että myös Stanleyyn tapa kuvata Kongo-jokea *The Congo* -kirjassa³⁶ muuttuu tämän päästessä viimein mereltä joelle.³⁷ Stanleyyn kuvaustapa muuttaa Kongo-joen maailman upeimmaksi ja myös lupaavimmaksi paikaksi. Tällä kertaa Stanley näkee useissa joen varren paikoissa mahdollisuuksia erilaisille luksus-risteilyille ja eksoottisten tavaroiden kauppapaikoille, vaikka todellisuudessa matkaamansa Kongo-joen rannat ovat edelleen pääosiltaan monotonisia metsämaisemia. Aattelun muutos tuntuu olevan tarkoitushakuinen, sillä Stanley oli saanut Belgian kuninkaalta Leopold II:lta tehtäväkseen tutkia Kongo-joen vartta selvittääkseen voisiko sinne perustaa tuottoisan siirtokunnan.³⁸ Kun kolonialismille oli nyt syntynyt aukko, paikalliset asukkaat muuttuivat Stanleyyn tekstissä potentiaalisiksi kauppakumppaneiksi ja jopa poliittiset neuvottelut olivat heidän kanssaan nyt mahdollisia. Tämä muutos Stanleyyn *Through the Dark Continent*- ja *The Congo and the Founding of its Free State* -teosten välillä on loistava esimerkki siitä, miten narratiivi kirjallisuudessa Kongosta muuttuu länsimaisen kolonialismin kulloisenkin tarpeen mukaan.³⁹ Myöhemmin Emin Passan pelastusretkikunnasta kirjoittamassaan

34 Andersen 2016, s. 112-114.

35 Stanley: *Through the Dark Continent 1890*, s. 619. Itse vapaasti englannista käännetty.

36 Stanleyyn koko kirjan nimi on *The Congo and the Founding of Its Free State*. Andersen käyttää siitä usein *The Congo* -lyhennettä.

37 Andersen 2016, s.114-116.

38 *The Cambridge Companion to Travel writing* 2012, s. 159.

39 Andersen 2016, s.116.

teoksessaan *In Darkest Africa*, Stanley alkaa jälleen paisuttelemaan Afrikan negatiivisia ominaisuuksia. Hän sekoittaa omaan tulkintaansa niin tiedettä kuin sensaatiohakuisuutta palatessaan narratiivissaan taas Afrikan luonnon ylitsepääsemättömään epävieraanvaraisuuteen.⁴⁰

Samankaltaista narratiivin muutosta sen mukaan, mitä halutaan korostaa, näkyy tarinassa, joka on julkaistu samankaltaisena ainakin kahdessa erillisessä suomalaisessa tekstissä. Sekä Aarne Koskinen että nimimerkki *Ambulant* kertovat tarinasta. Molempien versiot yksityiskohdista, tapahtumien alusta ja päätöksestä poikkeavat toisistaan, mutta päätarina on sama. Tarina kertoo eräästä suomalaisesta Kongossa olleesta koneenkäyttäjistä, jonka laivan tornado, eli kongolainen ukkosmyrsky, upottaa jokeen. Matkustajat pelastautuvat uimalla ja päästessään viimeisillä voimillaan rantaan joutuvat heti rantavedessä paikallisen heimon tappamiksi. Matkustajien ruumiista heimo sitten saa monen kuukauden proteiinivarastot. Suomalainen koneenkäyttäjä ainoana pelastuu, sillä hän näkee toisten kohtalon ja ui rannan sijasta läheiseen saareen.⁴¹

Leppänen ei kerro päiväkirjassaan tällaisesta tapahtumasta mitään, tosin hänen leikevihossaan on tämänkin tarinan sisältävä nimimerkki *Ambulantin* kirjoittama sanomalehtileike. Mutta se on vain yksi osio kyseisestä leikkeestä, eikä ole uskottavaa, että Leppänen olisi koko leikkeen tallettanut ainoastaan kyseisen tarinan takia. Leppästä on tuskin kyseinen tarina kiinnostanut sen enempää kuin muutkaan eikä hän ole kirjoittanut kyseiseen tarinaan mitään kommentaaria, vaikka kommentoikin leikevihkoonsa liittämiänsä *Ambulantin* kirjoituksia usein.⁴²

Tarinassa on mielenkiintoista se, mistä ei puhuta, nimittäin joen ominaisuuksista tai eläimistä. Yleensä eläimet kuvataan suurina ja vaarallisina, joki leveänä ja petollisena tai vuolasvirtaisena ja vaarallisena.⁴³ Tällä kertaa tarinan tärkein kongolainen toimija ei ole joki ja sen vaarallinen eläimistö vaan alkuasukkaat, jotka halutaan esittää ihmissyöjinä. Demonisoinnin kohde on selvä. Joen vaarallisuutta ei tarvita viemään huomiota pois hyvästä tarinasta, joka riippuu pelkästään ihmissyöjäkuvauksesta. Tarinan toimijana oleva eräs suomalainen koneenkäyttäjä on, ajalle

40 *The Cambridge Companion to Travel writing* 2012, s. 160.

41 Koskinen 1932, s.128-130, myös *Ambulant*-nimimerkin tarina Leppäsen leikevihossa aukeamalla 14: “monta vuotta ei ole siitä kun eräs laiva myrskyssä kaatui aivan likelle rantaa ja rannalle uineet tapettiin ja löytiin ainoastaan laivan suomalainen koneenkäyttäjä pelastui siten, että ui kauaksi saareen, josta hänet seuraavana päivänä pelasti läheiseltä lähetysasemalta etsimään lähetetty vene”.

42 Leppäsen leikevihko on täynnä tarkkaa omaa kommentaaria *Ambulantin* kirjoituksiin. Kommentaari on täydentävää ja Leppänen lisää siihen mukaan myös omia anekdoottejaan.

43 Diallo 2001, s.105. Jopa Roger Casement tullessaan Kongoon toista kertaa toteaa kirjeessään Sir Martin Gosselinille: “Pakko sanoa että kun näin Kongon uudelleen—kun näin sen valtavat ja kolkot vesimassat, sen kuuman auringon loisteen pakottaessa silmäni kiinni, teki mieleni kääntyä takaisin jo joen suulla.” Itse vapaasti suomennettu.

tyypillisenä kansallistunteen paisuttamalla ajatellulla kohennettuna, muita matkustajia älykkäämpi ja voimakkaampi. Vaikka hän selviää hengissä, ei tarina ole selviytymistarina vaan kertomus Kongon vaaroista. Tällä kertaa vaarana ovat primitiiviset ja raakalaismaiset ihmisryöpy-alkuasukkaat, jotka vielä täysin sivistymättöminä ja herrasmiesmäisten normien vastaisesti tappavat haaksirikoutuneet näiden yrittäessä pelastautua.

Jättäessään pois jokeen liittyvät yleiset vaaran aiheuttajat, tarina, vaikka onkin kirjoitettu tuttuun Afrikan demonisointi-eetokseen, itse asiassa toimii osaltaan osoituksena joen voiman liioittelusta muissa kirjoituksissa. Sillä jos joki olisi oikeasti niin arvaamaton ja vaarallinen, jonka varaan joutuminen tietäisi aina lähes varmaa kuolemaa, ei näiden matkustajien olisi pitänyt päästä edes rannalle asti. Heidän olisi tullut joutua virran vietäviksi ja hukkua, tai viimeistään joen runsaslukuisten krokotiilien olisi tullut napata heistä ainakin osa. Tällaisista tapahtumista tarinassa ei kerrota yhtään mitään, koska sen pääasia on alkuasukkaiden ihmisryöpy ja vieläpä länsimaisten moraalisaäntöjen vastaiset tavat haaksirikkoisten kanssa menettelyssä.

Leppäsen päiväkirjassa joki näyttäytyy kooltaan käsittämättömältä mahtivirralla.⁴⁴ Joki polveilee välillä leveämpänä välillä kapeampana, välillä vesi on hieman korkeammalla ja välillä matalammalla. Leppäselälle joki siis on joki, vaikkakin valtavan suuri sellainen. Leppäselälle joessa ei itsessään ole mitään erityisiä vaaran elementtejä, eikä hän liitä suoraan päiväkirjassaan jokeen hengellisiä merkityksiä. Leppänen ei myöskään kommentoi veden väriä, eikä tuo esiin erottelua kirkkaan, vaalean tai ruskean veden välillä.⁴⁵

2.2. Santapankit

Joen yksittäisistä ominaisuuksista yleisin ja hankalin jokilaivaliikenteelle ovat hiekkasärkät eli santapankit, joista Leppänen kirjoittaa päiväkirjaansa todella paljon.⁴⁶ Santapankit ovat petollisia,

44 LP 15.4.1913. "Nyt tämä virta alkaa levetä niin ettei sitä juuri virraksi voi sanoa sillä se on paikoin 40km. Leveä eikä toisin paikoin näy maata...mutta matalaksi on käynyt että yhtä mittaa täytyy seisoa santapankilla välillä vuorokausikaupalla."

45 Esimerkiksi Koskinen kertoo tarinassaan kuinka suomalainen koneenkäyttäjä juo henkensä pitimiksi ruskeaa jokivettä. Frits Andersenin mukaan Stanley kertoo *The Congo and the Founding of its Free State vol II*-kirjassaan sivuilla 8-9 olevassa jokia vertailevassa osiossaan kuinka Kongon vasemmalla puolella vesi on ruskeaa, teen väristä ja oikealla puolella melkein kalkinvalkoista.

46 Leppäsen päiväkirjassa on kymmeniä erillisiä merkintöjä santapankeista. Niillä vietetään usein tunteja, joskus vuorokausia. Esimerkiksi LP 25.2.-27.2.1915. Joskus laivat ovat niin tiukasti kiinni ja niin korkealla santapankeilla, että niitä ei saada edes hinaamalla pois vaan on odotettava veden nousua.

sillä ne liikkuvat virran mukana, ja veden korkeus sekä kapteenin taidot vaikuttavat siihen, kuinka paljon niistä on jokilaivalla matkustamisessa haittaa.⁴⁷ Lisäksi joella esiintyy varsinaisia kivisiä karikoita sekä vedenalaisia puita, jotka aiheuttavat suoranaista vaaraa ja haaksirikkoja aluksille.⁴⁸ Nämäkin vaarat ovat Leppäselle tavallisia varottavia asioita, eikä niihin liitetä muita merkityksiä. Sitä vastoin paikkaillessaan matalikoilla vaurioituneita laivoja Leppänen useasti osoittaa kiville ja santapankeille joutumisen vastuun olevan sekä sattumalla että kapteenien navigointitaidoilla.⁴⁹ Santapankeista löytyy yllättävän vähän viitteitä eurooppalaisesta kirjallisuudesta. Conrad esimerkiksi toteaa vain, että joki on paikoittain matala ja vaarallinen kulkea.⁵⁰ Hän ei kerro santapankeille joutumisesta, mutta toteaa kulun olevan jatkuvaa reitin etsimistä, kuten se oli Leppäselläkin hänen myöhemmällä matkallaan Kasai-sivujoella.⁵¹ Leppäsellä on siis tyypillisiä eurooppalaisia kirjoittajia huomattavasti käytännönläheisempi suhtautuminen joella kulkemiseen myös santapankeista kirjoittaessaan. Santapankit eivät ole tarjonneet kirjailijoille tarpeeksi jännitystä sisältäviä tapahtumia, joten ne eivät ole päässeet kirjojen sivuille. Leppäsellekään santapankit eivät ole millään tavoin jännittäviä, mutta ne ovat todellisia joen ominaisuuksia, jotka ansaitsevat tulla päiväkirjassa mainituiksi.

Santapankeilla seisomisella on Leppäsen omassa ajattelussa käytännön vaikeuksien lisäksi muitakin puolia. Toisaalta juuttuminen on raskasta, koska santapankeilta irrottautuminen vaatii työtä. Välillä irti ei pääse päiviin, vaikka mitä yrittäisi. Lisäksi pankilla seisominen hidastaa matkantekoa ja lisää tunnetta laivasta eräänlaisena vankilana varsinkin, jos matkalla on ollut muitakin ongelmia. Toisaalta kun pankeille on jouduttu, seisomiselle ei voi usein enää mitään. Niillä maatessa on pakko rauhoittaa mieli ja käyttää aikansa hyödyllisesti joko laivan koneen huoltotöissä tai muissa puhdetöissä. Esimerkiksi 23.8.1913 on Leppänen pankilla vuollut elefantinluisen kynänvarren ja sunnuntaina 1.3.1914 hän viettää santapanzilla tyhjän panttina seisoessaan hartauden.⁵² Kuitenkin santapankit ovat suurelta osin Leppäselle pelkkä ongelma. Leppänen itse näkee, heti ensimmäisillä jokimatkoillaan, Basokon lähellä erään ison laivan “hietasärkällä ja niin korkeella että siivetkin on 1

47 Leppäsen päiväkirjassa ensimmäinen kapteeni käyttää paljon alkoholia ja tämä lisää santapankeilla oloa. Kapteeni Lindströmin aikana santapankeilla ei taas juurikaan olla. Lindströmin jälkeen kokemattomimmat kapteenit taas joutuvat santapankeille erittäin usein.

48 Esimerkiksi LP 10.2-11.2.1915, myös LP 15.2.1915 ja LP 3.3.1915 sekä Kasai-sivujoella käydessään LP 8.10.1916.

49 Esimerkiksi LP 2.3.1915: “Mobegassa ollaan yötä. Banqilla istuttiin taas useita tunteja. Kippari on merkillinen, se ajaa vaan vaikka kuinka sanoin että ei ole vettä. Se ylpeys se ylpeys.” Banqi on eräs Leppäsen synonyymi santapankille.

50 Conrad 1994, s.53.

51 Conrad 1994, s.48 sekä LP 31.9.-2.10.1916.

52 LP 23.8.1913 ja 1.3.1914.

metrin ylhäällä vedestä.”⁵³ 23.1.1914 on Isebon edessä niin suuren hietasärkkä ”että ei päästä edes satamaan vaan tavarat joudutaan purkamaan särkälle ja viemaan pikkuveneellä posti.”⁵⁴

Leppäsen ensimmäinen kapteeni alkoholisoitui vuoden 1914 aikana, ja Hainaut seisoj yhä enemmän santapankeilla. Kesä-heinäkuussa 1914 pankeilla vietettiin viisi erillistä kertaa, ajallisesti yhteensä noin viikon verran ja Leppänen itse kirjoitti pahimmista tilanteista näin: ”On kipparin juopottelun tähden oltu karilla tänä iltana päästiin irti...”⁵⁵ ”Ollaan santapankilla, sentähden että päällikkö on pöhnässä...”⁵⁶ Kapteenin vaihduttua elokuussa 1914 Lindströmiin, ei Leppänen joudu santapankille uudestaan kuin vasta joulukuussa. Tällöinkin Leppänen on auttamassa yöhön asti erästä valtiosihteeriä vaimoineen rikkoutuneessa laivassa ja saatuaan sen kuntoon, joutuu Leppänen ja Lindström jatkamaan matkaansa pimeällä. Vasta tällöin he ajavat pankille. Myöhemmin uusien kapteenien alaisuudessa helmikuussa 1915, kun Lindström on lähtenyt kotiin, tulevat santapankit Leppäselle jälleen tutuiksi. Pelkästään ensimmäisen matkansa ensimmäisen viikon aikana uudet kapteenit ajavat kolme kertaa santapankille.⁵⁷ Kapteenin taitojen merkitys korostuu erittäin paljon joen vaarojen välttämiseksi. Joki sinänsä ei näyttäydä Leppäsen päiväkirjassa santapankkien osalta vaarallisena tai negatiivisia ominaisuuksia sisältävänä vaan suurimmat ongelmat laivan kulussa johtuvat joko mekaanisista vioista tai ihmisten toimista.

Myöhemmin Leppänen osoittaa kuinka santapankeilla seisomisesta voi myös saada voimia huumorin kautta. 18.7.1915 tarttuu Leppäsen jokilaiva kello 12 päivällä santapankkiin ja seisoo siinä yön yli. Seuraavana päivänä lähtee se irti, mutta Leppäsellä on päiväkirjassa oma versionsa laivan tämän kertaisesta irtilähdön syystä:

Päästiin klo 11ta irti vaikka oltiin aivan toivottomia. Täältä vietiin 1si vanha pappi pirookilla pois. Kippari sano että nyt kun pyhä mies meni pois niin emme pääse irti ollenkaan. Minä lohdutin että nyt se vasta lähtee. Ja mikä kumma että juuri samalla silmän säpäyksellä kun pappi astu piirookiin niin laiva alkoi rivetä ja niin irti päästiin.⁵⁸

53 LP 16.6.1913. Siivet viittaavat tässä siipirasaluksen siipirattaisiin, jotka olivat Kongossa olleissa suuremmissa aluksissa yleensä perässä.

54 LP 23.1.1914.

55 LP 16.7.-18.7.1914.

56 LP 1.7.1914.

57 LP 5.2.-12.2.1915

58 LP 18.7.1915.

Tässä vaiheessa Kongon matkaansa Leppänen suhtautuu pappeihin ja muihin lähetystyöntekijöihin melkoisella kyynisyydellä. Hän on nähnyt, miten kristinuskon lähettäjä Belgian Kongossa toimivat, eikä hän ole enää varma heidän moraalinsa ja eettisyytensä yliveraisuudesta.⁵⁹ Tämä kirjoitus santapankilta irtoamisesta on osoitus myös Leppäsen oman uskon kriittisestä tarkastelusta. Koskisen kirjan tarinassa koneenkäyttäjistä ja ihmissyöjistä suhtaudutaan kirkon työntekijöihin kovin eri tavalla. Tarinassa koneenkäyttäjän laiva, jonka matkustajat lopulta joutuivat ihmissyöjien kynsiin, joutui alun perin ongelmiin, koska siitä myöhästynyt pappi kirosi sen. Myöhemmin lähetystyöntekijät pelastivat saarelle selvinneen suomalaisen koneenkäyttäjän.⁶⁰ Koskinen asettaa papille jumalallisia kykyjä päättää laivan kohtalosta. Ambulantin versiossa tarinasta ei puhuta papista mitään, mutta pelastavina enkeleinä toimivat lähetystyöntekijät.⁶¹ Leppänen taas lähetystyötä tarpeeksi nähtyään ilkkurisesti odottaa papin poistumisen auttavan heitä eteenpäin.

Kasai-sivujoella käydessään Leppänen joutuu suuren August Doniol -aluksen kanssa etsimään paljon reittejä santapankkien, matalikkojen ja virtahepolaumojen keskellä. Matkan loppuvaiheessa puoliksiin lastattu August Doniol ui liian syvällä ja kari tai santapankki aiheuttaa melkein sen uppoamisen. Leppäsen kuvaus matkanteosta Kasailta on samanlaista kuin Conradin kuvaukset matkustamisesta Kongolla, pitkin päivää etsitään laivalle väylää kapeikoista ja törmäillään joen pohjaan. Leppänen oli kirjoittanut jo aikaisemmin päiväkirjaansa, kuinka hänen toverinsa Rinne, joka matkusti pienemmällä Luxemburg-aluksella, oli seissyt yhden matkan aikana Kasailta santapankeilla parikymmentä päivää.⁶²

Santapankit ovat Leppäsen päiväkirjassa ainoa suoraan jokeen liittyvä vaara. Niiden välttäminen on jokilaivalle elintärkeää sekä matkanteon onnistumisen että laivan turvallisuuden takia. Kapteenien osaamisella on suuri rooli kartoittamattomilla joilla liikkuessa. Leppäsen päiväkirjassa santapankit ovat joella liikkumiselle huomattavasti merkittävämpiä kuin aikalaiskirjallisuudessa.

59 Leppänen on tähän mennessä saanut nunnilta hyvää hoitoa ja katsellut kirkkoja ja niissä olevia kouluja. Yhtä lailla hän on nähnyt kuinka papit vähää välittävät kuolevasta paikallisesta miehestä LP 14.11.1913: ”Saatin sairas laivaan, mutta ei kukaan ole sitä käynyt katsomassa. Kapteeni humalassa, pappia on 4 kpl ja laupeuden sisaria 6, mutta heillä on kai omat hommansa. Minä myös olen sairas vatsa mutta en syö.” ja LP 15.11.1913: ”Nyt se sairas kuoli. Vallan pakanallisia kuolinmenoja pidetään vaikka ne on kastettuja. Kävi tässä pari pappiakin katsomassa mutta nauravan nuo näky. Kyllä niillä on omaisiinsa suuri rakkaus isot miehetkin itkeä ulisevat niin että korvat lukkoon menee ja muijat sitte ine itkevät sanoja miten hyvä vainaja on ollut ja vuoroin pitävät vainajan suuta kiinni. Kummallisinta vielä että tuli kova hirmumyrsky juuri jota kaikki tuntuu niin surkealta.”

60 Koskinen, 1932, s.128-130.

61 Ambulant, Leppäsen leikekirja, aukeama 14.

62 LP 13.6.1915.

Vaikka Kongo-joki ei Leppäselle ole uhka, joella on kuitenkin piilossa oleva merkitys kaikilla Kongossa olevilla yhteisöillä, niin Leppäsellä kuin muilla kolonisteilla, seikkailijoilla ja liikemiehillä sekä paikallisilla asukkailla. Joki on kaikkien näiden yhteisöiden jäsenille tarvittaessa itsemurhan väline.

2.3. Tuonelan virta

Leppänen kertoo päiväkirjassaan vain kerran olleensa erään itsensä ampuneen kipparikoneenhoitajan hautajaisissa.⁶³ Kaikki muut päiväkirjan merkinnät itsemurhaan tai sen yritykseen tai sellaiseen itsensä rankaisemiseen, joka näyttyy itsemurhana tai itsemurhan yrityksenä, liittyvät jokeen. Tekotapa on aina heittäytyminen jokeen, joen vietäväksi. Joen eläinten, kuten krokotiilin syömiseksi joutuminen, on vain toissijainen kuolemantapa. Kertaakaan Leppäsen tekstissä ei mainita, että jokeen hyppäämisen ensisijainen tarkoitus olisi joutua krokotiilien tai muiden vaarallisten vedessä olevien eläinten syömäksi ja kuolla tällä tavalla. Kuoleman tuojana on aina joki.⁶⁴

Takala oli vähän mielenviassa ja kesken päivällisen syönnin hyppäsi hän virtaan 19:20 3 tuntia alapuolelle Bolopon. Sääli miestä sillä vaimo vartoo häntä kotiin ja hänellä olikin aika jo täysi mutta lähetettiin vielä yhden kerran ylös ja se oli hänen viimeisensä. Toivottavaa olisi jos edes ruumis löydettäisiin. Jumala olkoon hänelle armollinen.⁶⁵

Takalan tyyppiset itsemurhat tai itsemurhan yritykset kuuluivat myös paikallisten elämään. Ensimmäinen maailmasodan suorat sotatoimet ulottuivat Kongoon. Jokilaiva Luxembourg oli ensimmäinen tavallinen jokilaiva, joka varustettiin sotatehtäviin Saksaa vastaan ja se toimi Kongo-jokea ja sen sivujokia pitkin Kamerunia vastaan. Ensimmäiset operaatiot näyttivät olleen varsin verisiä ja laivan palatessa sotaretkeltään takaisin:

63 "Tänään olin hautajaisissa eräs kipparikoneenhoitaja ampui itsensä sillä hän sanoi että hänen vanha äitinsä europassa kuoli ja nyt ei hänen enää tarvitse elää. Hän tuli samalla kertaa kun minäki." LP 10.1.1914.

64 Esimerkiksi LP 20.7.1914: "Banqilla lähdettyä tuli "Tammi" hulluksi ja hyppää virtaan, uiden saareen. Miehet oli palanieri kanssa hakemassa mutta eivät löytäneet." Henkilö nimeltään "Tammi" eli ole Tamminen, joka oli aluksi ykkösenä ja Leppänen kakkosena Hainautissa. Tamminen esiintyy useaan otteeseen tämän Tammin itsemurhan jälkeen päiväkirjassa, esimerkiksi 13.11.1914.

65 LP 19.1.1914. Leppänen kertoo Takalan olleen tamperelainen ja palvelleensa jokilaiva Kintamossa.

Leoon oli kaupunki liputettu ja tehty kunniaportti. Mustat itki ja parkui kun haavottuneita vietiin hospitaaliin. Yksi muija kun kuoli miehensä kuolleen niin syöksyi heti virtaan mutta saatiin jalasta kiinni. Suuri joukko vaimoja kieritteli maassa ja huusi.⁶⁶

Sotaan liittyvät traagiset tapahtumat eivät kuitenkaan ole ainoa syy jokeen heittäytymiseen. Aivan vuoden 1914 lopussa paikallinen laivamiehistön jäsen tekee virheen ja välittömästi yrittää rankaista itseään: ”Kippari riiteli ruorijenkerin kanssa kun se käänti ruorin päin maata jenkeri meinas hukuttaa ittensä mutta saatiin ylös ja istuu nyt ruumassa.”⁶⁷

Sekä laivamiehistön jäsenet että paikalliset asukkaat heittäytyvät jokeen selvitäkseen heille itselleen ylitsepääsemättömiltä tuntuvista maallisista vaikeuksista. On ymmärrettävää, että paikalliset asukkaat käyttävät jokea itsemurhan tekemiseen, eikä alisteisessa roolissa oleva paikallisväestö päiväkirjan perusteella näytä edes ajattelevan itsemurhaa millään muulla tavalla. Erikoisempaa on, etteivät valkoiset turvaudu, jo mainittua kipparikoneenhoitajaa lukuun ottamatta, melkein neljä vuotta sisältävän päiväkirjan sivuilla ampuma-aseisiin. Heidänkin tekotapansa on aina nimenomaan jokeen heittäytyminen. Kenties eräs selitys tälle on, että joki määritteli myös laivamiehistön elämää ja ajankäyttöä. Joki oli mukana luomassa työolosuhteillaan henkilökohtaisia ongelmia, jolloin viimeisen henkisen oljenkorren katketessa jokeen hyppääminen oli kaikkein yksinkertaisin ja luonnollisin vaihtoehto, kuten se näytti olevan myös paikallisille asukkaille.

Joki on kuoleman kautta yhteinen nimittävä tekijä koko Belgian Kongon ja sen yhteisöjen sekä joen alueella olevien muiden yhteisöjen elämälle. Joki on kaikkien elämälle enemmän kuin pelkkä joki. Kongo-joki on heille elämän lanka, kulkuväylä ja ravinnon tuottaja, mutta myös Tuonelan virta. Se tarjoaa viimeisen vapautuksen kärsivälle, se on omanlaisensa vapahtaja, uskonnoista ja yhteisöistä riippumaton, lopulta kaiken elollisen yläpuolella oleva entiteetti.

Itsemurhan välineenä joki on ilmeisen tehokas, mutta se ei synnytä joelle itselleen negatiivista olemusta. Tällaisesta negatiivisen tai positiivisen merkityksen luomatta jättämisestä voisi jopa ajatella, että jokeen heittäytymistä pidettiin yleisesti armollisena tapana päättää päivänsä. Synkän

66 LP 5.11.1914: ”Tänään tuli Luxembur sotaretkeltä. Kovasti sitä oli ammuttu: 3/8 plootusta oli kuulat mennyt läpi Ilmatorvet lävistetty olipa kuula mennyt läpi nokikaapin...Laivasta kuoli 4 valkosta upseeria, 8 mustia. Haavoittui kenraali ja 30 mustaa sotilasta.”

67 LP 30.12.1914. Ruorijenkeri oli paikallinen, jonka tehtävä oli huolehtia laivan ohjaamisesta kapteenin käskyjen mukaan. Käytännössä siis ruorimies. Laivan sisäisessä hierarkiassa ruorijenkeri saattoi olla hieman ylempänä muita paikallisia laivatyöntekijöitä, sillä oli hän kapteenin kanssa paljon tekemisissä ja suhteellisen vastuullisessa tehtävässä.

varjon tämän ajatuksen ylle heittää se tosiseikka, että ruumiita ei koskaan löydetä, eikä vainajaa voida haudata. Tämä osaltaan vahvistaa joen omaa hengellistä elementtiä, se ottaa ruumiin eikä koskaan enää paljasta sitä. Jokeen mennään lopullisesti ja hautaan asti ilman erillisiä seremonioita. Ehkä yksilön viimeiseksi teoksi jää sen näyttäminen, että huolimatta ulkoisesta kontrollista tämä viimeinen teko on vielä yksilön hallinnassa. Jokeen heittäytymällä yksilö voi pakottaa muun ympäristön viimein toimimaan hänen puolestaan pelastusyritysten kautta. Mereen hautaaminen on omanlaisensa hengellinen riitti. Kongossa joki toimii merenä, joka ottaa omansa, eikä enää paljasta kuolleitaan.

2.4. Vesivoimaa Kongosta

Matkakirjallisuudessa eräs verrattain yleinen teema on luonnon taloudellinen hyödyntäminen. Matkakirjallisuuden teoriassa on sanottu, että matkailijan katse keskittyy yhtä lailla eroavaisuuksiin kuin yhteisiin piirteisiin oman kulttuurin kanssa.⁶⁸ Eräs Leppäsen kiinnostuksen kohteista on selvästi Kongon ja sen sivujokien lukemattomien koskien valjastaminen vesivoiman tuottoon.

Ollessaan Sopu-koskella Leppäsen opastamana sunnuntaina 15.3.1914 kertoo nimimerkki K.P., kuinka hänen toverinsa suunnitteli mitä ihmeellisimpiä vesivoimalaitoksia sekä Sopu-kosken putouksille että koskeen itseensä:

Toverini, joka on katsellut useimmat Suomen paperitehtaat ja vesivoimalaitokset, alkoi rakennella mielessään vuoroin putoukselle ja vuoroin koskelle suurenmoisia paperitehtaita ja muita teollisuuslaitoksia mahtavine sulkuineen, vesikanavineen ja huimasti kiertävine turpiineineen. Viimeksi rakenteli toverini ensiluokkaista kylpylaitosta putouksen alle...⁶⁹

Leppänen on ollut erittäin kiinnostunut vesivoimasta, sillä hänen leikevihossaan on pitkä tarina kuvineen ja kommentaareineen kotipaikkansa Hämeenkyrön Kyröskoskesta ja siihen 1860-luvulla rakennetusta puuvillatehtaasta. Kyröskosken ensimmäinen varsinainen voimala pystytettiin vuonna 1912 eli Leppäsen Kongoon lähtöä edeltävänä vuonna.⁷⁰ Kongossa Leppäsen jo olemassa ollut

68 Urry 2011 s.14-15.

69 Leppäsen leikevihko, aukeama 43, K.P.-nimimerkin tarina.

70 Kyröskoskesta runsaasti Leppäsen leikevihossa aukeamilla 44–48.

kiinnostus saa lisää pontta, sillä kosket ja vesiputoukset siellä ovat aivan eri kokoluokkaa kuin mikään vastaava Suomessa. Leppänen itse kertoo matkastaan Sopu-koskelle K.P.:n kanssa näin:

Illalla lähdettiin erään Palomäen kanssa parin kilometrin päässä olevalle koskelle joka on eräässä sivujoessa sen nimi on Sopu. Se tekee kauniin vaikutuksen vesi tulee niinkuin Kyröskoskesta, mutta vaan enempi. Toverini on nähnyt Imatran ja sanoi että imatra on tämän rinnalla pienuus. Muita hiidenkirnuja on lukemattomasti ja syviä johtuu varmaa siitä että kallio on pehmeä. Verraton voima menee siinä hukkaan.⁷¹

Käydessään toverinsa K.P.:n kanssa saa Leppänen vahvistusta omille uskomuksilleen Kongon koskien poikkeavasta voimasta, sillä toveri, joka oli nähnyt Imatran, totesi heti jo Sopu-kosken olevan paljon sitä suurempi. Kuitenkin Sopu-koski on vain yksi koski tällä Tshopo-joella, joka on yksi Kongon sivujoki. Koskialueet Kongon pääuomassa ovat moninkertaisesti Sopu-koskea suurempia sekä Stanleyvillestä yläjuoksulle että Leopoldvillestä alajuoksulle.

Leppänen ei ole ollut omassa innostuksessaan ja arvioissaan vesivoiman mahdollisuuksista väärässä, sillä Kongo-joelle on laskettu valtavat vesivoimapotentiaalit. Joen vesivoimapotentiaali arvioitiin jo vuonna 1924 SOGEFOR⁷²-yhtiön puolesta käytännössä loppumattomaksi. Pelkästään nykyisen Ingan alueen vesivoimapotentiaali arvioitiin tuolloin sadaksi miljoonaksi hevosvoimaksi. Se oli kaksinkertainen määrä verrattuna Euroopan ja Pohjois-Amerikan oli yhteiseen vesivoimaan.⁷³ Nykyään Sopu-koskella onkin jonkinlainen toisinaan käytössä oleva voimalaitos. Myös Leopoldvillestä alajuoksulle on Kongon pääuomaan saatu rakennettua suuri, mutta joen mittakaavaan nähden pieni Ingan voimalaitos. Joen potentiaali on käytännössä edelleen täysin valjastamatta, tosin suuria suunnitelmia on tehty, mutta Kongon epävakaa otot ovat estäneet projektien edistymisen.⁷⁴

Leppäsen voimalakaavailuissa tai joen kuvailuissa ei esiinny minkäänlaista luonnon elollistamista. Joki on joki. Joen kuvaus keskittyy sen kauneuteen, mahtavuuteen ja taloudelliseen vesivoimapotentiaaliin. Leppänen ei inhimillistä jokea tai luo joelle omaa agenda ja ajatuksia,

⁷¹ LP 15.3.1914.

⁷² SOGEFOR on lyhenne yhtiöstä Société générale des forces hydro-électriques du Katanga. Yhtiö oli eräs suuri toimija Belgian Kongon alueella 1920-luvulta eteenpäin. Yhtiön päätoiminta keskittyi voimaloiden rakentamiseen ja sähköntuotantoon.

⁷³ Depelchin s.160.

⁷⁴ Tshopon voimalaitoksesta <https://oilprice.com/Alternative-Energy/Hydroelectric/Belgian-Minister-Inaugurates-Power-Plant-in-Eastern-DRC.html>, luettu 7.11.2020. Ingan padosta ja suunnitelluista projekteista https://en.wikipedia.org/wiki/Inga_dams, luettu 7.11.2020.

toisin kuin esimerkiksi Stanley tekee kirjoittaessaan joesta kirjassaan *Through the Dark Continent*.⁷⁵ K.P.:n kertomista kylpylähankkeista ei Leppänen itse omassa päiväkirjassaan vihjaile, mikä saattaa olla osoitus kiinnostuksen varsinaisesta kohteesta, eli vesivoimasta. Syystä tai toisesta hän ei halua omaan päiväkirjaansa kylpyläutopioistaan kirjoittaa vaan keskittyy Kongo-joen vesivoimapotentialin pohdiskeluun.

75 Ks. ylempää luvusta 2.1. Myös Stanley: *Through the Dark Continent*, s. 619.

3. Joen eläimet

Tässä luvussa tutkin Kongo-jokea käsittelevän kirjallisuuden merkittävintä eläimistöä. Krokotiilit ja virtahevot ovat yleisiä eurooppalaisessa kirjallisuudessa, jossa ne kuvataan yleensä tyypillisesti hirvittävinä olentoina. Krokotiilit ovat yksinkertaisesti pahoja hirviöitä, jotka lähes yliluonnollisin kyvyin vaanivat veneitä ja ihmisiä, sekä muuta saalista, syöden kaiken heti suihinsa jos suinkin saavat kiinni. Virtahevot taas ovat valtavan kokoisia, kovaa meteliä ja vesisuihkuja syökseviä olentoja, joilla on suuret hampaat. Kongon retken alkua lukuunottamatta, eivät nämä eläimet eivät olleet Leppäselle lainkaan hurjia eläimiä. Kun hän oppi tuntemaan virtahepoja, Leppänen alkoi suhtautua niihin jopa yliolkaisesti. Kaloja ja kalastusta esiintyy aikalaikirjallisuudessa myös melko vähän. Leppäsen näkemyksen mukaan sitä vastoin kalastus on tärkeä elinkeino paikallisille. Hänelle kaloilla on viihdearvoa, ne ovat saalista sekä hyvänolon ja yhteisöllisyyden tunteen tuottajia. Leppäselle erilaiset kalat ovat pääasiallisesti ravinnonlähde, eivät ihmiselle kovinkaan vaarallisia eläimiä. Kuitenkin yksi kalalaji tekee tähän sääntöön hänelle poikkeuksen.

3.1. Krokotiili

Krokotiili on Kongo-joen valuma-alueen huippupeto ja vesistöissä yleinen. Samoin krokotiili on yleinen Afrikasta kertovissa eurooppalaisissa teksteissä ja yleensä se kuvataan hirvittävästä petona. Jokiympäristöjen sanotaan suorastaan kuhisevan niitä tietenkin kaikkien muiden joessa elävien kamalien eläinten ohella. Esimerkiksi Stanley kertoo omaelämäkertansa luvussa 15, kuinka monissa virroissa ahnaat krokotiilit päivystivät jatkuvasti syödäkseen suihinsa epäonnekkaat olennot.⁷⁶ Stanley mainitsee pelkästään tässä luvussaan krokotiilit seitsemässä eri kohdassa. Näistä seitsemästä maininnasta kuusi on selkeästi negatiivisia. Koko luvussa ainoastaan kohdassa, jossa hän ampuu nukkuvan ja pienikokoisen krokotiilin, krokotiili ei ole mahdollinen uhka.⁷⁷ Myös Aarne Koskinen pelkää krokotiilejä. Hän näyttää olevan lähinnä hämmästynyt joka kerta, kun krokotiilit eivät syökään jokeen joutuneita ihmisiä.⁷⁸

⁷⁶ *The autobiography of Henry Morton Stanley* luku 15.

⁷⁷ *Ibid.* s.325.

⁷⁸ Esim. Koskinen s.85 “Katselin kerran Kongo-joen rannalla kuinka eräs neekerien pirogi kaatui ja vei siinä olleet miehet mukanaan joen pohjaan. Rannalla sattui olemaan näiden miesten vaimoja ja muitakin neekereitä. Kaikki vainajien tuttavat repivät heti vaatteensa ja alkoivat kieritellä itseään maassa. Yksi ruumis, joka sattumalta oli säästynyt krokotiileiltä, ajautui rantaan.” Myös s.114: “Veneemme keinui vaahtopäisessä aallokossa kuin lastu laineilla ja minä hetkenä tahansa me olisimme voineet olla veden vallassa ja tuhon omina, sillä voimakasvirtainen joki vilisi krokotiilejä.”

Leppänen itse tapaa krokotiilin 13.4.1913 ensimmäistä kertaa neitsytmatkallaan Leopoldvillestä jokea ylös kohti Stanleyvilleä. ”Aamulla tapasin krokotiilin ensi kerran santapankilla makaamassa. Kauhistuttava olento, mutta mustat nuolivat huuliaan sillä se on herkku heille.”⁷⁹ Heti tästä ensitapaamisesta lähtien Leppäsellä on kaksijakoinen suhtautuminen krokotiiliin. Toisaalta se on vaarallinen peto, josta Leppänen on varmasti lukenut aikaisemmin tyypillisiä kauhukertomuksia, joten hänellä on muodostunut tiettyjä ennakkoluuloja tätä Kongo-joen huippupetoa kohtaan. Toisaalta ensikohtaamisella tutut ennakkoluulot eivät vahvistu, sillä paikallisten suhtautuminen tätä huippupetoa kohtaan on moninaisempi. Toki he varmasti tiedostavat, että krokotiili on vaarallinen, mutta sopivissa olosuhteissa sen voi myös pyydystää ja siitä voi tehdä makoisan aterian, josta vielä riittää monelle.

Toukokuun lopussa Leppänen kokeilee onneaan ja ampumataitojaan omin sanoinensa ”niilinalligaattoriin” kahdella laukauksella, mutta osumat jäävät epävarmaksi eikä krokotiileihin tämän jälkeen päiväkirjassa palata kuin vasta elokuussa 1913.⁸⁰ Krokotiili on selkeästi kuitenkin jäänyt Leppäsen mieleen ja suhde siihen on hänelle vielä epäselvä. Paikallisten suhde eläimeen sitävastoin vaikuttaa aika selkeältä: ”Näin sentään myytävän krokotiilin lihaa mustat syövät sitä herkkuna se on juuri se leviataani se vanha mota, vanhoissa raamatuissa näkee sen kuvankin, mutta mustille maistuu.”⁸¹ Yllä oleva lainaus on myös hyvä esimerkki Leppäsen tavasta kuvailla asioita, hän toisinaan rakentaa omassa päässään kontekstia tapaamilleen eläinhahmoille. Tässä tapauksessa krokotiilista syntyy tarina useamman ajatuskehikon kautta. Luontokonteksti istuu myös Leppäsen omiin uskonnollisiin puitteisiin ja suhteutuu tällä kertaa paikalliskulttuurin arkipäiväiseen suhtautumiseen Raamatun hirmuiseen petoon aivan tavallisena ravitsevana herkkuna.⁸²

Vasta lähes vuoden kuluttua edellisestä merkinnästä palaa krokotiili päiväkirjan sivuille. Leppänen yltyy kuvailussaan taas rakentamaan olentoa omaan kontekstiinsa, mutta merkinnästä syntyy samalla sangen huvittava. ”Suuri kroko tuli iltpäivällä laivaa vastaan, tuumaili kai jos kerran koittas niskojaan tuonkin kanssa mutta kun neekeri heitti halolla päähän niin muutti sentään suuntaa, mustain huutaessa.”⁸³ Viimeistään tämä tapahtuma ja sen kuvaus osoittavat Leppäsen asenteen

79 LP 13.4.1913.

80 LP 28.5.1913.

81 LP 22.8.1913.

82 Leppänen pyrki viettämään sunnuntaisin lepopäivää myös raamatun tekstejä lukien. Hän myös kirjoitti usein tuomiosunnuntaista eli Adventtia edeltävästä, edellisen kirkkovuoden viimeinen sunnuntaista. Tällöin päiväkirjan kuvaukset olivat uskonnollisia ja filosofisia sekä pitkiä. Esimerkiksi LP 22.11.1914.

83 LP 8.9.1914.

krokotiilia kohtaan rentoutuneen tässä vaiheessa täysin. Suuri krokotiili on edelleen melkoisen voimakas ja arvaamaton otus, mutta ikään kuin parhaassa sketsiviihteessä, paikallinen mies hoitaa esiintymistyyliin krokotiilin karkottamisen ilman sen kummempia välineitä tai aseita, pelkällä halolla. Huomionarvoista on, että Leppäsen ajatuksessa tämä rakentaa taas kontekstia krokotiilille. Lauseen osa ”tuumaili kai jos kerran koittas niskojaan tuonkin kanssa” on hieman samankaltainen kuin Stanley'n omaelämäkerrassa esiintyvät krokotiilit, jotka nousevat aivan veneen viereen ikään kuin mittailemaan sen pituutta verrattuna omaansa. ”Meitä jahtasivat virtahevot; krokotiilit nousivat yllättäen viereemme, hetken siinä kelluakseen, ikäänkuin mittailemassa venettämme.”⁸⁴ Kuitenkin tältä osin Stanley'n ja Leppäsen tekstien samankaltaisuus jää tähän, sillä Stanley pitää krokotiilia yksinkertaisesti kamalana petona, johon tulee suhtautua pelonsekaisella vakavuudella.

Helmikuussa 1915 hyppää laivasta pukki jokeen. Hainaut jatkaa matkaa kilometrin verran, kunnes kapteeninkin saavat viestin tilanteesta ja laiva käännetään takaisin pukin etsimiseksi. Leppäsen ja kapteenin sekä sekuntan välit ovat tässä vaiheessa erittäin huonot, eikä Leppästä enää kiinnostaa edesauttaa heidän toimiaan millään tapaa.⁸⁵ Havaittavissa kuitenkin on, että Leppäsenkin suhtautuminen krokotiileihin on aikaisempien kokemustensa perusteella lientynyt, sillä hän ei näytä olevan mitenkään huolestunut joessa uivan pukin kohtalosta puhumattakaan siitä, että krokotiili heti sen sieltä söisi. Sitä vastoin kokemattomampi sekunta epäilee nopeasti krokotiilin jo ehkä syöneen pukin. Tämä saisi arviostaan myös samalla kätevän syyn lopettaa aikaa vievät etsinnät turhina. Tässä vaiheessa Leppänen puuttuu arvioon, mutta lienee itse salaa tyytyväinen pukin päästyä vapauteen tästä laivasta.

Se hyppäsi näet veteen ja oltiin kilometrin päässä ja sitten käännettiin siksi mustat huusi ja ihmetteli ensin ennenkuin menivät ylös sanoon ja sitten käännettiin ympäri. Minä kyllä näin kun pukki ui kauniisti maihin. Takaspäin tulla hurutettiin hyvän matkaa. Lopulta menin ylös niin sekunta seiso kiikarin kanssa ja sanoi ”kansge grokotilen har tagit den” Huomautin että tultiin liian alas sillä pari kilometriä ylempänä se ui maihin. Niin käännyttiin jälleen ylöspäin ja pukki jäi uusille laiturilleen.⁸⁶

84 *The Autobiography of Henry Morton Stanley* 2000, s.322.

85 Esimerkiksi LP 6.2.1915: ”Suurustin jälkeen tuli vanhempi luutnantti alas ja sanoi että sotilaat saa istua koneessa kun kielsin niin tuli molemmat kipparit. Stumppi sanoi hän on kapteeni, käskin reklameeraamaan tai telefoneeraamaan uutta koneenkäyttäjää sillä jos mustat tai yleensä matkustavaiset saa olla koneessa niin menen Konsulussa maihin.” Myös LP 9.2.1915: ”rantaan manööveraus kesti 35minuuttia, lopulta laskin täydellä koneella aattelin että menköön vaikka kuivalle maalle niin sittehän kumminkin toppaa”.

86 LP 10.2.1915.

Myös aikaisemmin, 12. heinäkuuta 1914 oli laivasta pudonnut pukki ja sitä pelastamaan hyppäsi silloin eräs paikallinen. Leppänen itse totesi silloin tilanteesta näin:

Tänään putosi meiltä pukki ja heti hyppäs musta perässä veteen. Molemmat menivät virran mukana siksi kun saatiin palanieri alas ja päästiin apuun. Niin meillä pukin tähden toisin Kintamossa Takalan tähden. Sillä Takala vain tuli heti mieleen.⁸⁷

Leppänen ei taaskaan sanallakaan maininnut krokotiilien uhkaa vaan keskittyi pohtimaan niin paikallisen kuin eurooppalaisen laivahenkilöstön eri laivoilla vallinneita erilaisia motiiveja valita auttamisen kohteita. Takalahan teki itsemurhan hyppäämällä kesken päivällisen jokeen, eikä hänen hyppäämiseensä kukaan Kintambon väestä reagoinut tarpeeksi nopeasti, ei edes Leppänen. Takalan kohtalo järkytti Leppästä edelleen niin paljon, että minkäänlaista ajatusta ei tullut edes mieleen uhrata joessa pukkia ja perään hypännyttä miestä mahdollisesti väijyneille krokotiileille.⁸⁸

Leppäsen esitellessä Soppu-koskea K.P:lle kohtasivat he myös krokotiilin. Ensin he yrittivät huutamalla herätellä nukkuvaa eläintä, mutta se ei reagoinut mitenkään. Vaikka krokotiili tunnustetaankin erittäin yleiseksi ja uimareille vaaralliseksi, he siitä huolimatta päättelevät koskesta paikan, missä krokotiileja ei voi olla ja menevät vilvoittelemaan veteen putoksen ja kosken välisiin vähävirtaisempiin paikkoihin. Kyseessä saattaa olla myös tietynlainen poikamainen uho, mutta silti on selvää, ettei krokotiili herätä kummankaan mielissä yhtään enempää pelkoa kuin on tarpeen.

Emme olleet kiinnittäneet erityisempää huomiota joen synnyttämään suvantoon putouksen alapuolella, eikä siinä mitään huomattavampaa ollutkaan pientä hiekkasärkkää lukuunottamatta muutamane valkoisine vesilintuineen, joita emme tunteneet. Meidän ollessamme paadella putouksen alapuolella oli hiekkasärkälle ilmestynyt krokotiili joka nyt makasi yläleuka taivasia kohden ikäänkuin olisi haukotellessaan unohtanut sen alas laskea. Matka hietasärkälle ei ollut pitkä kalliolta, jossa seisoimme. Aloimme sen vuoksi koetella keuhkojamme, jotka olivatkin hyvähenkiset kuin ahjon palkeet. Mutta minkäänlaiset äänet eivät voineet krokotiilin rauhaa häiritä, jonka tähden pian jätimme sen rauhaan ...

Löydettyämme sopivat istuinpaikat vedessä, aloimme kuhnia, uida emme voineet kovan virran tähden, joka pian olisi vienyt putoukseen. Tällainen kuhniminenkin on hengenvaarallista Kongon joissa sillä missään ei voi olla varmassa turvalla krokotiileiltä.

87 LP 12.7.1914.

88 Takalan itsemurhasta enemmän luvussa 2.3.

Tässä oli suojanamme yläpuolella koski ja alapuolella putous, joten tiesimme olevamme turvassa.⁸⁹

Kun kaksi melko lailla paikallista aluetta ja sen eläimistön elintapoja tuntematonta miestä menee tällä tavoin voimakasvirtaiseen koskeen, jonka alemmassa suvannossa ovat vielä juuri nähneet krokotiilin, voisi olettaa, että jotain ikävää saattaisi tapahtua. Jopa paikalliset kalastajat ihmettelevät Leppäsen ja K.P.: touhuja.⁹⁰ Molemmat selviävät melko uhkarohkeasta tempauksestaan ja jälleen kerran vain tropiikin nopeasti laskeutuva pimeys ajaa heidät kotimatkalle. Leppänen ei itse kerro omassa saman päivän päiväkirjamerkinnässään krokotiileista yhtään mitään, mikä kertoo tämän tottuneisuudesta eläimeen ja suorastaan melkein täydellisestä piittaamattomuudesta sen vaarallisuuden suhteen, varsinkin kun vertaa miten K.P. täsmälleen saman asian ja samalta matkalta yllä kuvailee.⁹¹

Leppänen ei koskaan kerro päiväkirjassaan nähneensä krokotiilia syömässä eläintä, ihmisestä puhumattakaan. Hän kuitenkin kuulee toisen käden tietona eräältä tukholmalaiselta kauhutarinan. “Tukholmalainen Gristiansen oli tässä ja minä hänen luonaan hän uhosi kovasti että suuri kroko on päivällä ollut vedestä ylhäällä aivan postin pihalla ja alas mennessään otti pesulla olevan muijan, nyt on mustilla kova kauhu.”⁹² Krokotiili on Leppäselle tässä vaiheessa vain yksi joen eläimistä, joten hän näyttää tässä suhtautuvan hieman alentuvasti tukholmalaisen kertomaan kauhutarinaan. Ehkä Leppänen ei edes pitänyt tarinaa totena, sillä hän ei kirjoita siitä tämän enempää. On totta, että krokotiili syö mitä vain vesistön ääreltä saaliiksi katsomaansa, ehkä vain elefantti ja virtahepo ovat siltä pelkän kokonsa takia turvassa. Siihen nähden on hämmästyttävää, että Leppänen ei lähes neljän joella viettämänsä vuoden aikana kirjoita krokotiilin ottamista eläimistä tai ihmisistä tämän enempää. Joessa on paljon krokotiileja, mutta Leppänen ei joko huomaa tai kiinnitä päiväkirjassaan niiden ruokailutapoihin tämän enempää huomiota. Leppäsen leikevihossa tosin on Ambulantin leike, jossa Ambulant kertoo:

Oli näet krokotiili rannalla tarttunut kiinni villisian jalkaan, jota yritti viedä veteen, mutta pieni kun oli, ja sika suuri, niin ei se käyntykään niin helposti. Me satuimme laivamme kanssa parahiksi paikalle, ammuimme krokotiilin ja siten saimme molemmat eläimet, sillä sian jalka

89 Kirjoittaja K.P:n tarina Pozo-koskella Kongossa (U. Suomettarelle), Leppäsen leikevihko aukeamat 42- 43.

90 Ibid. “... kun esitin hänelle kunnimista virran vedessä kosken alla olevassa suvannossa. Ilmielin hän näet otti keksintöni vastaan ja pian seisoiimme valkonahkaisina mustanahkaisten seuralaistemme kummeksien meitä katsellessa.”

91 LP 15.3.1914.

92 21.5.1915.

ei irtaantunut krokotiilin hampaista. Krokotiilin söivät mustat, sian me valkoiset. Olen minäkin jonkun kerran syönyt krokotiilin lihaa. Se maistuu kuin suuren, vanhan hauin liha.⁹³

Krokotiilien ruokailutottumuksista todistavat siis kyllä muut kirjoittajat, muttei Leppänen.

Leppäselle krokotiili oli ensinäkemältä kauhistuttava olento, juuri sellainen kuin hän varmasti oli aiempien tietojensa perusteella odottanut. Kuitenkin jo ensikohtaaminen muutama viikko Kongoon saapumisen jälkeen riisui osan eläimen mystisestä voimasta ja alkukantaisesta raamatullisesta petomaisuudesta, koska paikallisväestö suhtautui siihen myös oivallisena proteiinin lähteenä. Myöhemmin krokotiilista olivat karisseet viimeisimmätkin alitajuiset pelkoreaktiot, kun useampi pukki selviää joessa aivan hyvin uimalla ja suuren krokotiilin lähestyessä laivaa paikalliset hätistävät sen pois heittämällä sitä tuiki tavallisella halolla päähän. Vaikka krokotiili on edelleen vaarallinen, todellinen Kongo-joen huippupeto, ei siinäkään ole lopulta sen kummempia erityisen raakalaismaisia tai pysäyttämättömiä ominaisuuksia. Hyvin arkisella toiminnalla ja sopivalla varovaisuudella on sen kanssa helppo elää, myös kylpeä, kunhan ensin päättelee turvalliset alueet.

3.2. Virtahepo

Virtahepo on Leppäselle kaksijakoinen olento. Se on yhtä aikaa valtavan kokoinen ja jo tämän perusteella vaarallinen. Toisaalta sen puuhia joessa on Leppäsen helppo ja hauska tarkkailla, sillä nämä ovat helposti havaittavia otuksia, suihkuttelevat korkeita vesisuihkuja, eivätkä ne pakene laivaa tai ihmistä.⁹⁴ Leppänen selkeästi pitää virtahevoista toisin kuin krokotiileista jo alusta lähtien. Todennäköisesti virtahevosta ei Leppäsellä ole ollut valmiina samanlaisia ennakkoluuloja kuin krokotiilista. Heti ensimatkinsa ensimmäisinä päivinä, kiinnittää hän huomiota virtahepoihiin.

Tänään näin virtahevosen, se seisoj rannalla ja vyörittj itsensä veteen meidät nähtyään, alkoi sitte uida samaan suuntaan laivan kanssa. Suuria virtahevoslaumoja näkyy kaikissa virtavimmissa paikoissa mahtavana puhalluttelevat suuria vesisuihkuja mahtavista sieraimista.⁹⁵

⁹³ Ambulantin kirjoitus, Leppäsen leikevihko, aukema 16,

⁹⁴ LP 6.10.1913: "Virtahevoset pitää sitä riemua aivan laivan vieressä."

⁹⁵ LP 10.4.1913 ja 12.4.1913.

Virtahepo ja niiden muodostamat laumat ovat olemukseltaan sen verran vaikuttavia, että nämä kirjoitukset ovat yöpaikan lisäksi ainoat asiat, joita Leppänen näinä kahtena päivänä päiväkirjaansa taltioi.

Leppäselle virtahepo on myös luonnonvara, jonka hampaista tehdään esineitä ja nahasta sikotti-piiska.⁹⁶ Leppänen itsekin vuolee virtahevon ja myös elefantin luusta erilaisia tarve- ja koriste-esineitä.⁹⁷ Tällainen touhuaminen vertautuu asemasodan aikaisen puhdetöiden valmistamiseen, sillä ne ovat Leppäselle myös eräänlainen harrastus arjen iltojen vapaahetkien ratoksi. Muiden virtahevoista tehtyjen tarve-esineiden lisäksi sikotti tulee Leppäselle erittäin tutuksi. Kongoon saapumisen ensimmäisinä viikkoina hän ihmettelee, kun miehiä piestään, mutta jo muutaman kuukauden sisällä hän itse toteaa käyttäneensä sikottia mustia alaisiaan kohtaan:

On oltu santapankilla ja on täytynyt rähjätä lämmittäjien kanssa. Tänä amuna sai ensimmäinen vasta selkäänsä vaan 8 lyöntiä koitan sitäkin jos ne huomaa vähästä, ne on kun isoja lapsia, moni niiden kanssa huutaa ja räyhää sekä tuskastuu mutta se on väärin pitäisi muistaa että suuren lastentarhan hoitaja jossa on sekä hyväntahtoisia että pahankurisia, tämän ensimmäisen nimi on Tekisa. Sunnuntai on ollut luin tekstiä y.m. Puskassa ollaan yöttä.⁹⁸

Leppänen ei pelkästään itse käytä sikottia, vaan hyväksyy mielestään sopivista syistä sen käytön myös kolonialistisen hallinnon puolelta. Leppänen on itse melko itsenäinen, eikä itse piittaa tarkoista hierarkkisista säännöistä. Leppästä voisi kutsua melkoisen auktoriteettivastaiseksi. Kuitenkin kun rikos on hänen mielestään tarpeeksi vakava, ansaitsee tekijä rangaistuksen, myös piiskaamisen muodossa. Huomattavaa on, että kuvauksen lopussa näkyy hyvin Leppäsen monipuolinen suhtautuminen virtahepoon. Se on ensin sikottina piiskauksen mahdollistaja, mutta samaan merkintään mahtuu ”hirveän” otuksen saaliiksi saaminen.

Tänään on ollut suuret neekeripieksäjäiset melkein koko kylä sai perseelle ja kyllä oli syytäkin. Joku oli maannu naapurinsa muijan kanssa mutta naapuri suuttui heti muodostettiin kaksi puoluetta, aviomies tuli murhatuksi ja murhaaja pääsi pakoon, mutta poliisit vangitsivat koko kylän ja toivat tappelijat valkoisten tykö ja saavat maistaa takapuoleensa virtahevosen

96 Leppäsen sikotti eli chicotte oli virtahevon nahasta tehty piiska, jota käytettiin Kongon vapaavaltiossa ja myös Belgian Kongossa. Sillä piiskaamalla rankaistiin paikallisia asukkaita.

97 LP 24.8.1915 ”Telegraaffiäijä antoi pari virtahevosen hammasta Ikengossa.” ja 11.2.1915 ”veistelin tässä Contiseerin päässä elefantiluuta...”.

98 LP 13.7.1913.

nahkaa. Tänään toivat pasenssit myytäväksi virtahevosen lihaa ja ollut niin suuri että päätti kantoi 6 miestä, hirveä otus.⁹⁹

Erityisen mielenkiintoista on, että todennäköisesti virtahevosen pään oli saanut saaliiksi paikallinen väestö. Joka tapauksessa varmaa on, että ainakin pään kantajat olivat mustia, sillä sellainen fyysinen työ kuului Belgian Kongossa heille. Leppänen käyttää siis kantajistakin termiä mies, ei muita alentavampia termejä. Riippuen teoistaan ansaitsevat paikalliset siis sikottia, mutta yhtä aikaa ovat ihmisiä, miehiä.

Sikotti ei ole Leppäselle kuitenkaan pelkästään paikallisten rankaisemisen väline. Sillä ei ole hänelle sinänsä symboliarvoa, se ei ole vain toimenpiteen suorittaja tai vain tiettyä ihmisryhmää vastaan käytettävä väline. Leppänen käyttää sikottia sotilaskuljetuksen aikana oman valta-asemansa ylläpitämiseen, eräänlaisena laillistettuna aseena. Hän käyttää sitä myös maissa erilaisten väkivaltaisiksi yltyvien kauppatilanteiden selvittämiseen, jossa uhriksi ehkä puolivahingossa joutuu myös ”eräs majorin poika”.¹⁰⁰ Sikotin käyttö ei hänellä rajoitu vain valtahierarkian alimmilla tasoilla oleviin, sillä majorin pojan lisäksi selvittää hän sen avulla erään suomalaisen huonetooverinsa kanssa välejänsä.¹⁰¹ Leppäsen sikotin käyttö ei rajoitu vain ihmisiin. Se on hänelle yleinen itsepuolustuksen väline. Leppänen käyttää sikottia esimerkiksi selviytyäkseen pimeässä ruohikossa olevasta puhvelihärkä-laumasta (kafferihärkä).¹⁰²

Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että Leppänen käytti sikottia usein. Päiväkirjan perusteella Leppänen koki lämmittäjät suoriksi alaisiksiin ja hänen tehtävänsä esimiehenä oli ylläpitää konetta ja järjestystä siellä siten, että työt sujuivat mahdollisimman hyvin. Koska hän katsoi lämmittäjät alaisikseen, puolusti hän myös heitä sekä kapteenien että muiden mielivaltaa kohtaan. Leppänen ei esimerkiksi pidä siitä, kun kapteeni piiskaa hänen lämmittäjiään kertomatta siitä erikseen Leppäselle.¹⁰³ Myöhemmin kapteenin ja Leppäsen välien kiristyessä näyttää kapteeni omaa valtaansa, mutta Leppäsen kirjoituksessa näkyy myös sekä oman asemansa että omien alaistensa puolustaminen:

99 LP 10.11.1914.

100 LP 24.5.1915: ”Bumbassa vanha sota ämmie kanssa kun ei muu auttanut niin täytyi ottaa esille sikotin. Annoin ostajille ja myyjille, joukossa sattui vähäsen saamaan myöskin erään majorin poika minkä vuoksi herra piti suurta suuta, mutta ei se minua auta minun täytyy joskus koventua.”

101 LP 19.12.1915: ”Tänään riitainen päivä Antin juonut itsensä pöhnään mustan pojan kanssa annoin piiskaa kummallekin jolloin Antini sanoi ylös minun ruuasta mutta en sentään lopeta. Sitte tuli Tamminen sinne, sitä alkoi hän ajaa ulos ja syntyi täysi tappelu, jonka sentään hillitsin pelosta ettei vehkeitä rikota. Pahana sitä pidetään.”

102 LP 31.12.1915.

103 LP 7.1.1914.

Tänään vietiin koko miehistö vankilaan minulta. Enkä tiedä mitä olivat tehneet. Ei minulle edes ilmoitettu. Se oli kipparin vaikutuksesta. Jotaki kai minua vastaan tähdättyä, mutta kun ei voinut mulle mitään niin teki niin.¹⁰⁴

Viikon kuluttua Leppänen kyllästyy tilanteeseen ja toimii itse alaistensakin puolesta.

Olin itse komentantin puheilla ja sain takaisin lämmittäjien sakin. Kipparin suureksi harmiksi ja kun pannuhuoneessa olen varma niin koneita hoitaa opetan vaikka simpansin ja niin olen tyytyväinen.¹⁰⁵

Lopulta, pari päivää tästä, kapteeni kuitenkin näyttää valtansa, eikä kenelläkään, edes Leppäsellä ole enää ollenkaan mukavaa. Kapteeni voittaa toistaiseksi, mutta Leppäsen ja tämän välit eivät tästä enää parane. "Päästiin Malukuun tänään. Menetettiin kaksi ankkuria. Kippari ollut aika tinassa piiskannu yhden neekerin puolikuoliaaksi. Kaikki itki."¹⁰⁶

Kasai-joelle lähtiessään Leppänen taas kiinnittää huomionsa virtahepöihin. Kyseessä voi olla uudelle joelle pääsemisen myötä tarkentuneet aistit, uuden maiseman ja luonnon seuraamiseen.

Santaa on myöskin täällä. Katselin kiikarilla eteenpäin ja näin mahtavan kiviriitan. Ihmettelin suuresti miten se on joutunut tälle lakeudelle. Huomasin kun äärimmäiset rupes liikkunsa ja siinä olikin lauma virtahevosiä veden kanssa tasan olevalla pankilla ainakin toista sataa.¹⁰⁷

Leppänen oli tähän mennessä ajanut Kongo-jokea edestakaisin kymmeniä kertoja. Kasai, vaikka olikin maisemaltaan melko samanlainen kuin itse Kongo, oli joka tapauksessa erilainen ja hänelle tuntematon joki. Leppäsen kuvailuissa Kasai vaikuttaa erittäin hankalalta navigoida, varsinkin suuremmalla jokilaivalla. Kartat Kasaista olivat vielä huonommat kuin Kongosta ja väylää joutui jatkuvasti etsimään niin joen kapeikkojen, santapankkien kuin ilmeisen runsaslukuisten virtahevosten välistä.

104 LP 12.5.1914.

105 LP 20.5.1914.

106 LP 22.5.1914.

107 LP 31.7.1916.

Illalla oli yksi rassari joutunut putkaan ja täytyi varrota. Kun hän tuli niin raslattiin persettä ensin virtahevosen nahalla ja sitte lähdettiin. Alku on kivinen ja mutkainen noin 40 kilom. Olemme ajaneet Kvankua niin nyt eraan Kviilu. Heti ensimmäinen ahdas suntti oli aivan täynnä virtahevosiä kummaa että päästiin läpi mutta veden alla kaikki oli ohi mentyä ne jälleen lasketteli ilmaa komeita vesisuihkuja. Sitten ajettiin korpoo erääseen kapeaan salmeen eikä mahduttukaan lävitse palattin toiselle tielle.¹⁰⁸

Kasailla Leppänen oli syksyllä 1916, eli hän oli jo kovin kokenut Kongon kävijä. Virtahepokaan ei enää tässä vaiheessa ollut yhtään hirmuisempi otus kuin muut. Lähinnä sillä oli Leppäselle viihdearvoa, tosin eläimen koko yksinkertaisesti aiheutti ongelmia vesiliikenteelle. Leppäsen kuvauksen perusteella Kasailla on huomattavasti enemmän virtahepoja kuin Kongo-joessa, tosin Kasai on kapeampi, joten virtahepolaumat vievät siinä suhteessa enemmän tilaa.

3.3. Kalat

Leppänen on erittäin kiinnostunut kalastuksesta ja paikallisten tavoista kalastaa. Jo ensimmäisinä päivinä Leopoldvillessä ehdottaa hän paikalliselle pojalle ongelle menemistä.¹⁰⁹ Myös käydessään Stanleyvillen koskilla ihmettelee hän paikallisten tapaa rakentaa kepeistä erilaisia patorakennelmia ja suuria kala-ansoja, joiden päällä ja alla miehet uivat huutavat ja kiipeilevät kalastaessaan.

Tultiin falssiin ja muutettiin grandhoteliin. Kävin ylhäällä koskella kyllä näin vähän veden aikana on siellä silmiä hivelevä näky, vuoriselänne on muodostanut hirveän rukan. Siitä sais pia laskemalla veden yläpuolelta vähenemään...Nyt vesi virtaa useasta kohden ja niihin on villit laittaneet mahtavia patoja kalojen pyydystystä varten. Siinä on huutoa ja melua sillä veden joukossa ne kirkuu ja väliin menee vesi yli nupin niin sitte vähä huuto taukoo. Keskellä suurinta kuohua on kymmenkunta metriä korkea pato että ihmetellä täytyy sitä tekniikkaa millä se pysy eikä rakentajilla ollut muuta korkeakoulua kuin aarniometsä. Luonto opettaa.¹¹⁰

108 LP 1.8.1916.

109 LP 4.4.1913. "Tänään puhuin pojalle jos hän menee hakeen ongenvapoja niin mennään sunnuntaiaamuna ongelle."

110 LP 18.7.1913.

Leppäsen päiväkirjoista paljastuu vilpittömästi ihailua paikallisten kalastustapoja ja -taitoja kohtaan. Kertaakaan kalastus tai kalastusvälineet eivät näyttäyty negatiivisessa valossa, ja kalastavat paikalliset tuntuvat olevan Leppäselle aina ihailun kohde. Laivassa hän suhtautuu suurella onnella lämmittäjien ynnä muiden laivapoikien saamiin kaloihin, vaikka muissa asioissa heidän tekoihinsa suhtautuminen ei aina ole lämmintä. Kalastus näyttää olevan Leppäselle erityistä iloa tuottavaa toimintaa, jolla on aivan omanlaistaan viihdearvoa.

Kalastus myöskin luonnistui tänään pojat saivat niin suuren kalan että painoi 42 kiloa, siinä oli riemua kaikki huusi ja löivät käsiään yhteen ensi lyötiin suuri ahra siihen kiinni ja sitte useita miehiä järveen ja hoolaamaan maihin ja lankunki myöden laivaan. Illalla saatiin tuoretta kalaa joka mies.¹¹¹... Tänään kaikeksi ihmeeksi hyppäsi iso kala laivan täkille ja siinäkö neekereiltä möly pääsi että ottaa kiinni jo sentään illallismaistuu.¹¹²...Tänään taase sai konepojat suuren kalan niin paljon kun viisi kuusi miestä laivaan veti.¹¹³

Kongo-joki näyttää siis antavan kuljetusreittien mahdollisuuksien lisäksi mahdollisuuksia merkittävään ravinnon saantiin. Leppänen suorastaan ilakoi kirjoituksissaan kalansaaliista ja kalojen kokoa ja kiinnittotapoja lähinnä päivitellään. Kalat eivät ole erityisen hurjan näköisiä tai luotaan työntäviä vaan melkoisia saaliita. Kalat eivät myöskään ole Leppäselle vaarallisia, eikä hän päiväkirjassaan kertaakaan kerro tavanneensa vaarallisia tai erityisen hirmuisia kaloja. Myös kalojen ominaisuuksia ei Leppänen kuvaile. Kalat ovat saalista ja ravintoa niin hänelle kuin paikallisille. Sukellellessaan veden täyttämässä ruumissa hän kirjoittaa vain tekemistään korjaustöistä ja päivittelee tehtäviään ja muiden saamattomuutta. Monimetrisistä rei'istä laivaan mahdollisesti ruumaan tulevat kalat tai muut joen eläimet eivät saa häneltä ajatustakaan päiväkirjan sivuille.¹¹⁴ Ambulant sitävastoin kertoo hurjasta kalasta, jonka hammaskalusto on vähintään krokotiilin veroinen:

Palaan vielä kaloihin, syystä, että juuri tätä kirjoittaessani satuin näkemään petokalan, jonka suu on kamalampi kuin itse krokotiilin. Kala itse on noin metrin mittainen, jotenkin kuhan näköinen. Sen hampaat ovat omituisesti leukojen ulkosyrjässä, oikeastaan ulkopuolella suun. Niitten kärjet ovat terävät kuin neula ja syrjät kuin veitsenterät. Yläleuan hampaat sopii mainiosti alaleuan hammasten rakoihin, niin että mihin se kiinni käy, puree se kappaleen irti

111 LP 17.4.1913.

112 LP 13.11.1913.

113 LP 25.5.1913.

114 LP 3.3.-6.3.1915.

heti. Hampaat ovat 3cm pitkät. Neekerit sitä kovin pelkäävät ja väittävät, että se usein uimarilta haukkaa palan ruumiista, vieläpä sieppaa rinnan rannalta vettä hakevalta naiselta.¹¹⁵

Tämä kala on linjatiikeritetra.¹¹⁶ Kala voi kasvaa jopa metrin mittaiseksi ja sillä on erittäin selkeästi erottuvat ja vaikuttavan näköiset hammasrivistöt. Kotimaisista kaloista linjatiikeritetran ruumiin malli muistuttaa hieman suurta kuhaa. Linjatiikeritetra on hyvin aggressiivinen saalistaja ja esimerkiksi Etelä-Afrikassa olevalla Schrodan tekojärvellä paikallinen linjatiikeritetrapopulaatio saalistaa lähellä veden pintaa lentäviä haarapääskyjä, joten tarina siitä miten kala ottaa rannalle kumartunutta naista rinnasta kiinni ei välttämättä ole täysin tuulesta temmattu.¹¹⁷ Ambulant puhuu myös kalasta, jolla on selässään ikäviä piikkejä.¹¹⁸ Leppänen ei kirjoita tällaisesta hammaskalasta tai piikkikalasta päiväkirjaansa mitään. Myöskään minkään kalansaaliin hammaskalustoa tai muita erikoisia ominaisuuksia ei päiväkirjassa selosteta.

Poikkeuksena Leppäsen suhtautumisesta kaloihin täysin vaarattomina otuksina on Ambulantin kirjoitus leikevihossa sähkökalasta, johon Leppänen on itse kirjoittanut pitkän kommentin. Ambulant kertoo: ”Kuulemani mukaan on täällä myöskin sähköisiä kaloja, joitten lähtölataus purkautuu niihin koskettaessa”¹¹⁹. Leppänen on itse kommentoinut leikevihkoonsa Ambulantin tarinaa näin:

Myöhemmin tapasin sähkökalan. Olin myöhempänä aikana uivassa tokassa. Kerran laskiessani tokkaa laivan vesille päästämiseksi ja nostimme tokan tyhjänä ylös. Kun tokka nousi niin korkealle että vesi oli vaan vyötäisille asti niin silloin mustat jo meni sinne kalikat kädessä kaloja tappamaan joita aina virrasta jäi tokan päälle. Kerran sattui joukkoon eksymään kala jota mustat pelkäsi, kun tokka oli kuivilla niin menin katsomaan. Mustat sanoivat. Mangamba kamaata te. Jee samoki makassi minki. Koitin ottaa niskasta kiinni mutta sainkin sellaisen sähkötäräyksen kädeni isoksi aikaa puutui olkapäätä myöden.¹²⁰

115 Ambulantin leike, Leppäsen leikevihko aukeama 16.

116 Kalan latinankielinen nimi on *Hydrocynus vittatus*.

117 O'Brien, Jacobs, Evans, Smit: First observation of African tigerfish *Hydrocynus vittatus* predated on barn swallows *Hirundo rustica* in flight. Julkaistu ensimmäiseksi lehdessä *Journal of Fish Biology* 19.12.2013. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/jfb.12278>. Luettu 6.11.2020.

118 Ambulantin leike, Leppäsen leikevihko aukema 12: ”Syytä onkin joskus lähemmin tarkastella täkäläisiä kaloja ennenkuin niihin koskee, sillä on ainakin eräs kalalaji, jolla on hyvin terävät myrkylliset piikit selässä.

119 Ambulantin leike, Leppäsen leikevihko aukeama 12.

120 Leppäsen leikevihko aukema 11-12.

Ei ole selvää, mihin Leppänen viittaa kommenttinsa aikamääreellä ”myöhempänä aikana.” Vuosien 1912-1916 päiväkirjoissa ei ole mitään mainintoja sähkökaloista. Saattaa olla, että viimeisessä päiväkirjassa vuodesta 1917 eteenpäin on jotain mainintoja näistä kaloista. Luonnontieteellisestä keskusmuseosta todettiin, että Kongo-joella ei tunneta tällaista sähköä käyttävää kalaa, joka antaisi voimakkaita sähköiskuja.¹²¹ En kuitenkaan usko, että tarina on täysin keksitty, sillä kaksi eri henkilöä kertovat tällaisesta kalasta eri teksteissä. Lisäksi en näe mitään syytä sille, että Leppänen ei olisi ollut tosissaan kirjoittaessaan sähkökalasta. Hänen Kongon kokemuksensa ovat kokonaisuutena sen verran vaikuttavia, että hänellä tuskin oli syytä puhua tällaisesta yksittäisestä eläimestä palturia.

Maailmassa on muutamia makean veden kalalajeja, jotka voisivat antaa Leppäsen kuvailemia voimakkaita sähköiskuja. Amazonilla elää sähköankerias. Niili-joessa on sähkömonneja. Periaatteessa voisi ajatella, että koska Niilin alkulähteet sekä Kongo-joen sijaitsevat molemmat trooppisessa Keski-Afrikassa, voisi olla loogista, että myös Kongossa eläisi Niilin sähkömonneja tai niiden sukulaisia. Kongo-joessa elää joka tapauksessa kaloja, jotka käyttävät sähköä navigointiin ja ehkä myös kommunikointiin.¹²²Leppäsen ja Ambulantin sähkökala jää vielä toistaiseksi mysteeriksi.

121 Sähkökalasta kysytty luonnontieteellisestä keskusmuseosta ja sieltä vastattu 15.10.2020 että hekään eivät tiedä Kongo-joesta sellaista sähköä käyttävää kalaa, joka voisi antaa sellaisia sähköiskuja, että miehen käsi siitä olkapäätä myöten puutuisi pitkäksi aikaan. Kongo-joessa tiedetään elävän vain nk. “weakly electric” eli heikosti sähköisiä kaloja, jotka käyttävät sähköä hyvin pieniä määriä esimerkiksi navigoimiseen. Ei kuitenkaan ole mahdoton ajatus että tällainen kala eläisi Kongo-joessa, sillä sitä aluetta tunnetaan kalastoltaan vieläkin melko vähän ja uusia lajeja löytyy jatkuvasti. Kuvaavaa kuinka vähän Kongo-jokea tunnetaan on, että vasta 2009 on saatu mitattua sen syvyyttä kunnolla. <https://hydroacoustics.usgs.gov/publications/Measurements4LowerCongo-6.pdf>, luettu 26.10.2011.

122 Esimerkiksi Petrocephalus -suvun kalat ovat tällaisia.

4. Metsä

Tässä luvussa käsittelen Leppäsen suhtautumista metsään. Leppäsen kuvaus Kongon metsistä on hyvin erilainen kuin eurooppalaisessa aikalaiskirjallisuudessa. Leppänen kokee metsän ja sen eläimistön henkisesti vapauttavana ja mukavana paikkana, hyvänä vastapainona Kongon jokilaivaliikenteen arjelle.

Eurooppalaisissa teksteissä Kongon alueen metsät kuvaillaan varsin mahtipontisessa ja negatiivisessa valossa. Mahamadou Diallo kuvailee¹²³ kuinka hänen tekemässään otoksessa brittiläisestä kirjallisuudesta¹²⁴ metsät nähdään melkein aina tuuheina ja läpitunkemattomina, jotka kuhisevat vaarallisia petoja ja joita jakavat niiden läpi virtaavat upeat joet, jotka myös yhtälailla kihisevät hirviömäisiä eläimiä.¹²⁵ Metsä nähdään myös alkukantaisena, ikivanhana.¹²⁶ Jotkin puut ovat kuin ”luurankoja”, jotka yhtä aikaa nousevat muiden ylle ja tukahduttavat omalla kasvullaan toisia alleen evoluution ankarassa taistelussa.¹²⁷ Tapa kirjoittaa Afrikan metsistä on ollut osa mustan ja pimeän Afrikan myytin luomista ja sen ympäristön esittämistä vaarallisempana ja alkukantaisempana kuin se oikeasti on. Tekstien tavoitteena on ollut demonisoida ympäristö siten, että Euroopan kolonialistiset valtiot ovat saaneet suuremman oikeutuksen Afrikan mantereeseen, myös sen luonnon, hyväksikäyttöön ja sivistämiseen. Näin luotu olemus Afrikan luonnosta primitiivisenä ja raakalaismaisena evoluution taistelutantereena olisi yksi syy ja oikeutus Euroopan valtioiden kolonialismiin, Afrikan pelastamisen, sivistämisen ja hyödyntämisen kautta.¹²⁸

4.1. Metsä ja sen eläimet

Leppänen näki metsän päiväkirjansa sivuilla aina rentoutumisen ja virkistytymisen paikkana. Kun ensimmäisen uusien kapteenien¹²⁹ komennossa 5.2.1915 alkaneen 17. matkan varsinaisen sotilaskuljetuksen aikana Leppäsen psyyke ja yleinen jaksaminen rakoili todella vakavasti ja hän

123 Diallon luvun nimi on *The Literature of Empire and the Africa*, joka on Daniel Mengaran teoksessa *Images of Africa*.

124 Kirjailijat, joita Diallo tässä käsittelee ovat George A. Henty, H.Rider Haggard, Gerald Hanley, Nicholas Monsarrat, Joseph Conrad, Graham Greene, Talbot Mundy, Laurens Van der Post, Evelyn Waugh ja Joyce Carey.

125 Diallo 2001, s.110 ja Conrad 1994, s.38 ”alkukantaisen metsän paikallaanpysyvyys – kaikenpeittävän kasvillisuuden muuri, korkeampana kuin tempppelin muuri”.

126 Diallo 2001, s.107.

127 Diallo 2001, s.110.

128 Mengara 2001, s.3.

129 Kapteenina on Dumez, sekuntana norjalainen Larsson,. Leppänen suhtautuu tähän kaksikkoon heti epäilevästi ja varsinkin Larssonin kyvyissä hän etukäteen tietää olevan parantamisen varaa. Matkan edetessä Leppänen suuntaa suoranaista vihaa Larssonia ja Dumezia kohtaan ja kapteenien ja Leppäsen välit ovat poikki nopeasti matkan edetessä ja vaikeuksien kasaantuessa, eivätkä korjaannu enää. LP 5.2. - 12.3.1915.

turvautui yhä enemmän väkivaltaan ylläpitääkseen asemaansa laivassa, tapahtui ehkä koko päiväkirjan yksittäinen paras esimerkki Leppäsen turvautumisesta metsäkävelyihin hoitaakseen omaa mieltään ja purkaakseen stressitasoaan. Eurooppalaisista kirjoituksissa Kongon metsistä metsän evolutiiviset voimat pakottavat kaikki eläimet, kasvit ja myös ihmiset väjäämättömään stressaavaan evolutiiviseen taisteluun, jossa vain vahvimmat selviävät vain tuhoutuakseen jokin toinen päivä. Leppäsen kokemus on päinvastainen. Hän käyttää metsää tämän niin kutsutun eurooppalaisen sivistyksen ja kehityksen aiheuttaman stressin purkamiseen. Esimerkiksi Frits Andersen analysoi, kuinka Stanley on kirjassaan *In Darkest Africa* rakentanut metsästä synkän evolutiivisen narratiivin, jossa keskenään labyrintiksi kietoutuneen suuren Iturin metsän:

elämää ja evoluutiota hallitaan kovan darvinistisen valikoinnin kautta – Siellä on kuolemaa haavoista, sairaudesta, rappeutumisesta, perinnöllisistä sairauksista ja ikääntymisestä sekä onnettomuuksista, jotka harventavat metsää, poistavat epäkelvot, heikot, mukautumattomat, kuten tapahtuu ihmistenkunnassakin. Ajatellaanpa korkeaa päällikköä (puuta) jättiläisten keskellä, kuin julkeaa Anakin poikaa. Päätä pidempänä muita kohoaa - kaiken näkemänsä kuninkaana; mutta tällainen ylpeys houkuttaa salamoita ja se isketään alas juurineen, kaatuessaan haavoittaa puolen tusinaa muuta puuta.¹³⁰

Andersen näkee kuvauksessa merkkejä Stanley'n oman retkikunnan vaikeuksista, joita Stanley asettaa metaforina kuvauksiin metsästä, sekä omaa asemaansa, tehtävänsä onnistumista ja kuolemaansa peläten kertoo tästä johtavasta puusta, jonka tuhoamiseksi kuitenkin Afrikan luonto aina löytää keinot.¹³¹

Myös Koskinen, varmasti Stanley'n lukeneena, kuvailee omaa metsämatkaansa:

Meidän maapallollamme on vielä metsä, joka on niin pimeä ja tuuhea, ettei sen sisällä voi nähdä onko päivä vai yö, aurinkoa vai sadeilma. – Sanoin jäähyväiset valolle ja auringolle, sekä lähdin joukkoineni metsään taivaltamaan vesiperäistä polkua myöten. En voinut poiketa siltä mihinkään, sillä kaikkialla sivuillani oli lävitsepääsemätön tiheikkö. Raskas kostea ilma ympäröitsi minut ja hikoilusta olin läpimärkä.¹³²

130 Andersen 2016, s. 256-257, englannista itse vapaasti käännetty.

131 Andersen 2016, s.259.

132 Koskinen, 1932, s.115.

Jos Leppäselle metsä näyttäytyisi samanlaisena, hän tuskin vapaaehtoisesti sinne lähtisi, varsinkaan rentoutumaan.

Yksitoista päivää 17. matkan alkamisen ja joka päiväisten kiireamulähtöjen jälkeen Hainaut saapuu 16.2. kello yhdeksän aamulla Lisalaan. Matka ylös jokea kohti Stanleyvilleä päättyy kyseisen päivän osalta tähän, vaikka valoisaa aikaa olisi jäljellä tehokkaaseen matkantekoon ainakin yhdeksän tuntia. Leppänen on käärmeissään ja toteaa päiväkirjaansa “Lisalaan tultiin yhdeksältä aamulla ja ollaan tässä tämä päivä. Mitä nyt hyödyttää ne monet aamukiireiset.”¹³³ Tämä kokonaisen päivän mittainen ja lähtökohtaisesti turha seisominen Lisalassa johtaa kuitenkin Leppäselle mitä miellyttävimpään kokemukseen kaiken sotilaskuljetuksen tilan puutteen, väkivallan, kauheuden ja kurjuuden keskellä, sillä hän saa vapaa-aikaa ja lähtee metsään kävelylle. Kävely on ehkä koko ensimmäisen matkan kaikkien metsään liittyvien päiväkirjakuvailujen hilpeämielisin ja voimaannuttavin.

Kävin ulkopuolella Lisalan maantietä myöten niin pitkälle kun sitä on valmistettu. Ensin tuntui heikolta mutta kun tulin ulos auringon paahtamilta santakentiltä aarniomettää niin tuntui oikein raittiilta hieno tuulen henki oli ilmassa papukaijat lauleli monissa äänilajeissa. Minunkin mieleni virkistyi riisun takin päältäni ja astuin oikeen huimaa vauhtia vasta jälkeen auringonlaskun käänsin ympäri ja tulin laivalle pussipimeässä.¹³⁴

Leppänen suuntaa tarkoituksellisesti mahdollisimman kauas laivasta päästäkseen irti sen todellisuudesta. Hänelle ei ole väliä, tietääkö minne on menossa, kunhan hän pääsee pakoon laivaa edes hetkeksi ja siten, ettei kukaan vahingossa tule hakemaan tai löydä häntä. Vaikkei hän koskaan ole ollut näin kaukana Lisalan liepeillä, Leppänen ei osoita pelkoa tuntematonta tietä tai siellä odottavia luonnon olosuhteita kohtaan, vaikka toteaakin tuntevansa itsensä aluksi heikoksi, osittain varmasti toistuvan yön puutteen takia. Tekstin perusteella näyttää siltä, että Leppänen ajattelee, ettei metsässä voi tapahtua ainakaan mitään pahempaa, mitä laivassa tällä hetkellä tapahtuu. Erityistä huomiota tulee kiinnittää tekstin muutokseen positiivisempaan suuntaan, kun Leppänen pääsee näennäisesti helppokulkuisemmalta, mutta kuumemmalta ja karummalta aavikkomaisen alueen ympäröimältä tieltä metsään. Heikkous häviää ja raitis tuuli viilentää kehoa ja mieltä. Metsän eläimistä hän kiinnittää huomiota vain papukaijojen lauluun, eikä edes vaatteilla tarvitse suojautua metsältä ja sen eläimistöltä, vaan ylimääräiset voi tässä vaiheessa riisua. Siellä eivät väijy

133 LP 16.2.1915.

134 LP 16.2.1915.

leopardit, muurahaiset, moskiitot ja unikärpäset tai muut epätavallisen vaaralliset oliot.¹³⁵ Siellä ei nouse maasta omituisia kaasuja, jotka vaikuttavat eurooppalaisen tutkimusmatkailijan aisteihin tai sairastuttavat ihmisen suoraan.¹³⁶ Metsä ei ole läpitunkematon ristiinkaatureita ja -kasvaneita puita ja liaaneja sisältävä pimeä ja kostea loukko, jossa eteneminen on jatkuvaa kiipeilyä ja temppuradan ylittämistä.¹³⁷ Leppänen päinvastoin vain kiihdyttää vauhtiaan päästyään metsään ja kulkee niin pitkälle, että vasta pimeys ajaa hänet takaisin kotiin.

Tässä Leppäsen merkinnän kuvaus metsästä ja sen vaikutuksista on aivan päinvastainen kuin, mitä eurooppalaisessa kirjallisuudessa on Afrikan metsistä kerrottu. Metsä on tässä merkinnässä Leppäselle vapauden tyysija, jossa ei ole mitään lähtökohtaisesti pahaenteistä tai synkkää vaaraa. Tällä kertaa jopa vaarallinen pimeys ei aiheuta Leppäsessä pahempaa huolta, vaan hän tuntee metsän voimannuttavan itsensä niin, että jopa paluu pimeällä aikaisemmin tuntemattomalta alueelta ja tuntemattomalta metsätaipaleelta on pikku juttu, eikä aiheuta minkäänlaisia ongelmia.¹³⁸

On toki totta, että Leppänen ei tee monen päivän reissuja metsään, eikä joudu sinne puolipakolla tai suorittaakseen tehtävää, paitsi laivan polttopuiden hakkaamisen takia. Puitakin mennään hakkaamaan, koska ne ovat loppu. Päiväkirjassa ei puhuta mitään eläimistön tai kasviston puun hakkauksen lomassa aiheuttamasta tai edes mahdollisesti aiheuttavasta vaarasta.¹³⁹ Leppänen joutuu joskus liikkumaan metsässä myös säkkipimeässä auringonlaskun jälkeen, jolloin voidaan ajatella hereillä olevan samojen eläimien, jotka mahdollisesti olisivat yöpyjällekin vaarallisia. Mitään ei kuitenkaan tapahdu, eikä Leppänen mahdollisia vaaroja edes havaitse, sillä päiväkirjassa kohtaamisista eläimien kanssa pimeällä ei ole merkintöjä. Tämä on sikäli ymmärrettävää, koska säkkipimeässä metsässä on todella vaikea nähdä edes polkua, saati usein voimakkaan itsesuojeluvietin omaavia villieläimiä. Leppänen ei koe uhkaa pimeässä metsässä vaanivista pedoista. Suurimmat riskit pimeässä kulkevalla Leppäsellä liittyvät suunnistamisen vaikeuteen, eksymiseen ja kaatumiseen, eli hyvin tavallisiin inhimillisiin ongelmiin.

135 Esim. Koskinen 1932, s. 116 ja Diallo 2001, s.118.

136 Esim. Diallo s.107 kertoo kuinka Gerald Hanley kirjassaan *Drinkers of Darkness* kertoo kuinka rämeistä ja soista nousee miasmaa, tappavan myrkyllisiä kaasuja tai kuinka "malariainen uloshengitys nousee suosta". Myös Diallo s.111 lainaa Hentyn "*The Young Colonists*" - kirjasta: "suuren metsän ilman kosteus ja raskaus ja soista nousevat malariainen uloshengitys ja hajoavien kasvien hajut". Suomennus itse tehty.

137 Ainakin Andersen 2016, s.257 ja Diallo 2001, s.110.

138 Vrt. ongelmia äkkiä laskeutuvan pimeyden kanssa – eksymisiä ja kaatumisia esimerkiksi LP 5.5.1916 ja LP 15.8.1915.

139 Esimerkiksi LP 22.8.1914 ja LP 11.5.1916.

Metsä on Leppäselle kaunis ja eläimet kuuluvat sinne aivan tavallisina olioina, vaikkakin niihin on suhtauduttava sopivalla varovaisuudella. Hän kohtaa parimetrinen banaanikäärmeen konehuoneessa lokakuun 1914 puolivälissä. “se on yksi vaarallisimmista sitä kaikki mustatkin pahimmin pelkää. Onnistuimme saamaan sen pulloon ja pani viinaa päälle. Tuodaan kotiin jos se säilyy.”¹⁴⁰ Käärmeen tarkempi lajinmääritys jää epävarmaksi. Todennäköisesti se on jokin myrkyllinen käärme, sillä tuskin paikalliset olisivat sitä muuten pelänneet. Sinänsä tilanne ei kirjallisesti Leppästä sen kummemmin hetkauta. Käärmeestä hankkiudutaan eroon ja vielä niin, että sitä ei vain tapeta lapiolla ja viskata jokeen vaan se huijataan pulloon ja siitä tehdään vieläpä matkamuisto.

Suurimmat vaarat metsissä ja jopa kaupunkien ympäristöjen ruohikoissa tuottaa pimeys. Leppänen on menossa Anderssonin kanssa uuden vuoden aattona tapaamaan lähistölle muita suomalaisia:

Oli pimeää joten emme pitkällekään nähneet. Kompuroimme pitkin ruohikkoa ja vastaamme tulee jotain olentoja. Veli Antti huutaa: Hiljaa nyt. Ne tulee. Kysyin ketkä hän sanoi: kaverit. Silloin nostin sikotti piiskani ylös ja sanoin mahtipontisesti: tuosta annan teille lurjuksille. Silloin heilahti suuret sarvet juuri kasvojeni kohdalla ja pitkin pöheikköä kuului vihaisia möriseviä ääniä. Huusin Antille: nyt on piru irti. Silloin olikin Antti jo saanut eräästä sarvesta aika heilauksen ja makasi lakittomana ruohikolla. Silloin tuumin että ei tässä auta tuttuus eikä naturahat vaan aloin huimia sikotilla kaikille ilmansuunnille ja huusin perääni Antille vanhalla veli Hilleströmin lausella älä häppee yhtään mutta suoraan päälle vaan sano Alanko ja selvisimme kunnialla ehkä sataan nousevasta puhvelihärkälaumasta. Kuulimme sitten jälkeinpäin että samana iltana ne oli monelta nostanu tien pystyyn ja sen ne olis tehny meillekin jos olisimme nähneet vaaran suuruuden.¹⁴¹

Leppäsen puhvelihärkä on todennäköisesti kafferipuhveli. Jopa tonnin painoiseksi kasvava kafferipuhveli on uhattuna vaarallinen ja tappaa vuodessa noin 200 ihmistä.¹⁴² Leppänen itsekin toteaa tällä kertaa selvinneensä säikähdyksellä, mutta syy tilanteeseen joutumiselle oli pimeys. Eläintä ei taaskaan demonisoida; kyseessä on puhvelihärkä, jolla on sarvet ja niitä on tässä pöheikössä monta.

Leppänen ei tuo metsää esiin vaivalloisena taivallettavana, alueena, jonka puut ovat toisiinsa kiertyviä tiheikköjä, jotka tukahduttavat kaiken valon ja samalla toivon ihmisen selviämisestä

140 LP 15.10.1914

141 LP 31.12.1915

142 Castelló 2016, s. 610-611.

siellä.¹⁴³ Ruohikko ja pusikot eivät ole hänelle läpitunkemattomia piikikkäitä ja terävälehtisiä, rämeistä ei nouse pahoja hajuja, taudinaiheuttajia tai sairastuttavia kaasuja. Rämeillä ja heinikoissa ei elä hyönteisiä, jotka pelottavat tai sairastuttavat pelkällä olemassaolollaan: ”Pääsiäinen tänne tuli Palomäki Kinshasta teimme kävelymatkan alakoskille kulkien puskia ja rämeitä.”¹⁴⁴ Leppänen kävelee jokivarsien rämeiden ja puskiensa lisäksi myös ruohotasangoilla, muttei kiinnitä sielläkään mitään huomiota mahdollisiin uhkiin:

Kävin kapteenin kanssa iltapäivällä ulkona laajalla ruohotasangolla puhvelia tavottelemassa mutta emme nähneet, sillä on sadeaika niin ne pysyvät sisämaissa kun siellä saa vettä tarpeeksi. Papukaijaparvi lenteli pitäen aika serenaattia kaikissa äänilajeissa.¹⁴⁵

Päiväkirjaan merkitään sitä vastoin kyllä erittäin kauniit näköalat, jos sellaisia kävelyillä tavataan: ”Kävelin pitkin Aruvimi virran vartta ja on siellä äärettömän kaunista näköaloja.”¹⁴⁶ Leppänen nauttii metsäkävelyistä, yksin tai seurassa. Hänelle ei myöskään ole väliä ovatko alueet tuttuja vai vieraita, eikä hän tee eroa niiden mahdollisten vaarojen välillä. Tämä johtuu yksinkertaisesti siitä, että häntä ei pelota Kongon metsässä.

4.2. Kongon hyönteiset

Frits Andersen kirjoittaa *The Dark Continent* -kirjassaan, kuinka Stanley Emin Passan pelastamiseksi tarkoitettu retkikunta etenee Iturin metsässä. Kirjassaan *In Darkest Africa* Stanley kuvailee, kuinka matkalla hyönteisetkin näyttävät metsässä työntyvät joka paikkaan tutkimaan, keräilemään ravintoa, tuhoamaan ja parveilemaan kaiken. Andersen näkee tässä metaforan retkikunnan omista toimintatavoista, joka asetetaan koskemaan myös metsän eläimiä. Myöhemmin kun retkikunta näkee nälkää ja alkaa hajota, ja Stanley alkaa ahdistua tehtävänsä onnistumisesta, muuttuvat metaforat metsän jatkuvaan evolutiiviseen taisteluun ja korkeimpienkin puiden vääjämättömään tuhoutumiseen tässä ikään kuin ylivirittyneen, nopeutetun evoluution lakien keskellä.¹⁴⁷

143 Esim. Diallo 2001, s.110 ja Andersen 2016, s.257.

144 LP 4.4.1915.

145 LP 29.9.1914. Tässä kyse on kapteeni Lindströmistä, josta tuli nopeasti Leppäsen yksi parhaista tovereista, jonka kanssa hän teki paljon kävelymatkoja luontoon ja paikallisiin kyliin.

146 LP 9.7.1915.

147 Andersen 2016, s. 256-259.

Samanlainen mahdollinen metaforan kertominen, joskin jopa tiedostamaton sellainen, on nähtävissä Leppäsen päiväkirjamerkinnässä keskellä ensimmäisen maailmansodan aikaista 17. matkan sotilaskuljetusta. Jokilaiva oli täynnä Force Publiquesin¹⁴⁸ sotilaita. Kaikkien olot laivalla olivat henkisesti ja fyysisesti erittäin vaikeita ja tilanne epävarma. Leppänen päättää kaikesta huolimatta viettää sunnuntaita mahdollisimman rauhallisesti ja perinteisesti, pitämällä pientä hartautta ja lepäämällä hytissään. Leppänen on tässä vaiheessa kapteeniensa kanssa avoimesti riidoissa ja hänen ammattitaitonsa ja asemansa laivassa on kyseenalaistettu.¹⁴⁹ Hän on silti päättänyt hoitaa tehtävänsä, ettei joudu vielä suurempiin ongelmiin.¹⁵⁰ Tällöin tapahtuu eräs koko käsiteltävän päiväkirjan mielenkiintoisimmista luontokuvauksista.

Huomioni kääntyi hämähäkkiin joka virittelee koko ajan hytin kattoa. Ja eipäs aikaakaan kun lensi sisään aikamoinen kärpänen. Kummatkin ovat luvattomalla alueella mutta annan heidän nyt olla. Eipäs aikaakaan kun kärpänen lentääkin pyydystä kohti ja tarttuu kiinni. Kiireesti tulee hämähäkki ulos lovestaan. Niin ihmeteltävää järkeä kun se käyttää en ole ennen huomannut. Se varistaa Verkkoa. Kun kärpänen yrittää saada tukea seinästä niin vetää se naruja vallan päin vastaiseen suuntaan ja hoolaa niin kuin merimies. Nyt on kärpänen hiljaa. Hämähäkki menee ja yrittää kiskoa siipeä irti vaan silloin pistää kärpänen viimesetkin voimansa liikkeelle ja siivet käyvät niinkuin sähkötuulettaja. Varomattomasti menetteli hämähäkkikin sillä sai niin kovan iskun päähänsä että putosi narunsa varaan joka katkesi ja häkki putosi matrassille. Ylös se jälleen. Kärpänen näkyy myöskin kuolleen joten häkki voi menetellä miten parhaaksi näkee.¹⁵¹

Hämähäkin ja kärpäsen kamppailu näyttää olevan suora metafora Leppäsen sen hetkisestä elämästä. Hämähäkki on Belgian Kongo ja sen kolonialistinen hallinto, joka on kutonut verkon saadakseen saalista ja tällä kertaa saaliiksi on jäänyt Leppänen, eli aikamoinen kärpänen. Molemmat ovat luvattomalla alueella, niin Belgia kuin Leppänen, kuten kärpänen ja hämähäkki Leppäsen hytissä. Hämähäkki on ovela ja kykenee pitämään perusjärjellä ihmeteltävillä keinoilla kiinni verkossa sinne ajautuneen kärpäsen. Leppänenkään ei pääse Kongosta pois vaan hänen sopimuksensa ja myös sotatila estävät poistumisen ilman suuria ongelmia tai suoranaista karkuruutta. Leppänen käyttää omaa itsepäisyyttään ja auktoriteettivastaisuuttaan tukeakseen omaa jaksamistaan tehtävässä, mutta

148 Force Publique oli Belgian Kongon armeija. Sen tarkassa hierarkiassa upseerit olivat valkoisia ja sotilaat sekä aliupseerit mustia. Ensimmäisessä maailmansodassa Force Publique soti Kongon alueella Saksaa vastaan Saksan Kamerunissa ja Saksan Itä-Afrikassa.

149 LP 6.2.1915 ja LP 7.2.1915. Myös koko helmikuun ja osan maaliskuuta 1915 on Leppänen kovissa vaikeuksissa kapteenien kanssa jokilaivassaan.

150 LP 12.2.1915.

151 LP 14.2.1915.

valtio on tällä seitsemännellätoista matkalla ollut liian ylivoimainen. Se saa tukea sotatilasta ja sen tuottamista velvollisuuksista, oikeuksista ja lisävallasta auktoriteetilleen. Leppänen, kuten kärpänen, joutuu hiljentymään ylivoiman edessä. Leppästä, kuten kärpästä, ei kuitenkaan helposti voi lopullisesti hiljentää, joten toivoa on vielä kärpäsellä, kuten Leppäselläkin. Kysymys ei ole enää yksilön päätöksestä vaan korkeammista voimista, onnesta, jolloin käy mitä on määrätty. Huolimatta viimeisestä voimanponnistuksesta kuolema korjaa kärpäsen ja hämähäkin koneisto jää jäljelle korjaamaan saaliin.

Päiväkirjamerkintä hämähäkin ja kärpäsen kohtaamisesta Leppäsen hytissä ei käsittele eläimiä tai niiden ominaisuuksia huikentelevasti tai yritä luoda niistä negatiivisempia tai kamalampia hahmoja, kuin ne todellisuudessa ovat. Eläimet ovat vain hämähäkki, jolla on selkeästi ovelaa saalistustaitoa ja "aikamoinen" eli ilmeisen suurikokoinen ja voimakaskin kärpänen. Negatiivisia ominaisuuksia ei Leppänen näihin yhdistä. Eläimet eivät myöskään kuvasta Afrikan luonnon kamaluutta tai Afrikan eläinten mahdollisia epätavallisia, raakalaismaisia ominaisuuksia. Leppäsen havainnointi kärpäsen ja hämähäkin kamppailusta poikkeaa valtavirrasta siinä, että hän ei intuitiivisesti demonisoi. Muutenhan tällaisesta kuolinkamppailusta olisi helppo kirjoittaa paljon maalailevammoin, millaisia hurjia ominaisuuksia kyseisellä kärpäsellä on tai miten pirullinen ja myrkyllinen peto tämäkin hämähäkki täällä pimeässä Kongossa varmasti olisi. Leppäsen selostus on itse asiassa melko askeettinen tai lakoninen, pelkät tapahtumat selittävä luontokuvaus.

Metsän hyönteisistä ja ylläolevaan poikkeuksena näyttäytyy Leppäsen kirjoituksissa unikärpänen eli tsetsekärpänen hyönteismaailman ainoana pahana, välittömästi tavattaessa tapettavana oliona. Tämä on kuvaavaa Leppäsen suhtautumisissa eläimiin, sillä tsetsekärpänen on nykyäänkin edelleen Keski-Afrikassa erittäin vaarallinen, sillä sen kantama loinen on tappava.¹⁵² Leppänen siis ei demonisoi tätäkään olentoa, vaan katsoo sen suoraan ongelmaksi omalle ja muiden terveydelle. Sen erityinen verenhimo ja levinneisyys tosin pääsee päiväkirjan sivuille parikin kertaa. Leppäsen kommentointi on tämän luontokappaleen kohdalla poikkeuksellisen kiukkuista: "Unikärpäset ovat niitä vihon viimeisiä olijoita, tunkevat puremaan vaikka hosun suti kourassa."¹⁵³ Hän ei löydä ratkaisua unikärpästen aiheuttamiin ongelmiin myöhemminkään, vaikka yrittää etsiä keinoja niitä

152 [https://www.who.int/en/news-room/fact-sheets/detail/trypanosomiasis-human-african-\(sleeping-sickness\)](https://www.who.int/en/news-room/fact-sheets/detail/trypanosomiasis-human-african-(sleeping-sickness)) luettu 15.10.2020. Unitautei on hoitamattomana ennen pitkää tappava ja 1900-luvun alun Kongossa sitä ei käytännössä voitu hoitaa.

153 LP 21.10.1914

vastaan: ”Sain tässä tapetuksi muutamia unikärpäsiä jotka oli imeneet itsensä verta täyteen näytin mustille mitä seuraa mukana, kun ei yhtään puhdisteta.”¹⁵⁴

Aarne Koskinen taas kirjoittaa tsetsekärpäsestä näin:

Imeäkseen verta pistää tsetse paksuimmankin kankaan läpi. Se on äärimmäisen ovela ja taitava sekä väistää sitä vaanivan käden hyvin nopeasti. Jos se tuntee, että ruumis, jolle se on laskeutunut, hiukankin värähtää lentää se tiehensä ja kätkeytyy piiloon. Sen lento on äänetön ja vain pienellä viuhkalla voi sen parhaimmassa tapauksessa torjua luotaan. Tsetse-kärpänen ei mielellään laskeudu valkoiselle vaatteelle, sillä seon siksi ovela, että se käsittää, että sen voisi siinä helposti huomata.¹⁵⁵

Ero Leppäsen ja Koskisen kirjoituksissa tästä molempien vihaamasta tsetsekärpäsestä on suuri. Koskisen kuvaus pyrkii suuretelemaan tämän hyönteisen lähes ylimalaisia aisteja ja oveluutta omaavaksi, lähestulkoon vain pelkästään ihmistä vastaan erikoistuneeksi, mahdollisimman pirulliseksi pedoksi. Leppänen, vaikka on tuhtunut kyseisen olion olemassaolosta, ei kehittele tsetsekärpäselle mitään ylimääräisiä ominaisuuksia. Se on verta imevä kärpänen, joka kuljettaa loistautia ja jolta voi suojautua, ainakin osittain omalla toiminnalla.

Itikoista, eli moskiitoista, Leppänen kirjoittaa vain kaksi kertaa koko ensimmäisen matkansa aikana.¹⁵⁶ Malariasta hän ei myöskään kerro, mutta hoitaa kuumetautejaan niin kuumalla maidolla, kuin myös kiniinillä.¹⁵⁷ On epäselvää, ymmärtääkö Leppänen, että hyttysset levittävät malariaa, kuten hän ymmärtää tsetsekärpästen levittävän unitautia. Päiväkirjassaan hän ei viittaa missään malarian leviämistapaan. Kuitenkin kun otetaan huomioon, miten Leppänen käsittelee tsetsekärpästä sen levittäessä vaarallista tautia, on oletettavaa, että mikäli Leppänen tietäisi itikoiden levittävän malariaa, suhtautuisi hän yhtäläisellä kiukulla itikoihin. Tästä voi myös päätellä, ettei Leppäselle ole selvä malarian tarttumistapa, mikä itsessään on erikoista, sillä Ronald Ross sai Nobelin palkinnon vuonna 1902 malarian leviämisen selvityksestään. Leppänen vaikuttaa olleen kiinnostunut kirjoista, sillä Hämeenkyrön kirjastosta ja siellä lukemistaan kirjoista hän puhuu päiväkirjassaan.¹⁵⁸ Siihen nähden on erikoista, ettei Leppänen olisi tietoinen malariasta eikä vuosien

154 LP 12.2.1915

155 Koskinen 1932, s. 68-69.

156 LP 21.10.1914 ja LP 16.1.1916.

157 LP 12.11.1915: ”Olen kokopäivän ollut huonovointinen. Päätä ja niskaa särkee kaikki feeberin oireita mutta nyt olen juonut kuumaa maitoa, joten hiottaa.” Myös seuraavana päivänä LP 13.1.1915: ”Yötä ollaan Jalemossa. Pasenssit pitävät hermoja raastavaa ääntä olen ollut sairas aikataavalla mutta nyt se taitaa ohi mennä paljon kiniinin avulla.

158 LP 5.11.1916. ”Pyhän miesten sunnuntai. Muistuu mieleen vanhat ajat kotona kun riintaviikkoa vietettiin. Ukkot kotoista ”faarin kaljaa” nauttien ja nuoret illoin tanssia rytkytelle. Nyt ajaa huristelen ylös Livingstone –

1913-1916 aikana kiinnitä päiväkirjassaan enempää huomiota itikoihin tai malariaan. Saattaa olla, että Leppäselle tästä taudista riittää se tieto, että kiniini auttaa siihen, toisin kuin tsetsekärpäsen levittämään unitautiin.

Eurooppalainen kirjallisuudessa moskiitot ovat olennainen osa Afrikan luontoa. Esimerkiksi Diallon analyysi valikoimastaan kirjallisuudesta nostaa moskiitot erääksi suorastaan Afrikan myyttistä koskemattomuutta puolustavaksi eläinlajiksi.¹⁵⁹ Koskinen on erityisen mieltynyt hyönteisten kuvailuun, jossa myös moskiitot ja ”kaikenlaiset myrkylliset itikat”¹⁶⁰ saavat osansa. ”Kun ensimmäinen moskiitto on pistänyt, niin se on istuttanut valkoihoisen vereen malariabakteerin – moskiittojen miljoonalaumat levittävät malariabakteeria ja samalla myöskin unitautia – ”¹⁶¹ Myös muita hyönteisiä kuvataan, tosin kuin yhtenä yhteisönä, joista yksikään ei erityisenä erotu. Osaltaan syy tähän varmasti on, että ne eivät ole suoraan ihmiselle vaarallisia tai hankalia toisin kuin moskiitto tai unikärpäsen. Stanley kertoo, kuinka jos tarkkaan kuuntelee, kuulee tasaisen huminan, joka syntyy lukemattomista mitä moninaisimmista ihmeellisimmistä hyönteistä, jotka elävät kaikkialla ja tunkeutuvat kaikkialle.¹⁶² Koskinen kuvaa myös muita hyönteisiä:

Siellä on hyönteisiä jos jonkilaisia. On torakoita, suuria kuin tulitikkulaatikot. On kärpäsiä kuin peukalon päät ja on sammakoita, jotka illan tullen maiskuttavat leveitä leukojaan kuin löisi kahta lapikasta yhteen. Ja iltaisin on kedoilla, ruohikoissa ja metsissä sellainen soitto kuin virittäisi vähintään suuri sinfoniaorkesteri soittimiaan ennen konsertin alkua.¹⁶³

Kuitenkin muut hyönteiset jäävät kirjallisuudessa sivuosaan, sillä muurahaiset valtaavat hyönteisten kuvailuista valtaosan. Huomattavaa on, että nämä yleisesti erityisen ahnaina ja pysäyttämättöminä mainitut Afrikan muurahaiset loistavat poissaolollaan Leppäsen päiväkirjan sivujen hyönteiskuvauksista.¹⁶⁴ On vaikea uskoa, että Leppänen ei olisi yli kolmen ja puolen vuoden aikana tavannut Kongossa muurahaisia. Todennäköisempää on, että Leppänen on vähät välittänyt paikallisista muurahaisista, joten ne eivät ole päässeet mitenkään erikoisempina tai merkittävimpanä hyönteisinä päiväkirjaan, puhumattakaan siitä, että ne olisivat jotenkin poikkeuksellisen hankalia,

Stanleyvirtaa tropiikilla, josta ennen suureksi ihmeekseni lueskelin Hämeenkytön lainakirjastosta lainaamistani kirjoista.”

159 Diallo 2001, s.113.

160 Koskinen 1932, s. 61. ”Suurimpana kiusana valkoihoisella ovat varsinkin alkuaikoina kaikenlaiset myrkylliset itikat. Vaikkei niitä sisämaassa taida ollakaan niin paljon kuin rannikolla, niin kyllä niiden lukumäärä sielläkin sentään on ”riittävä”.

161 Koskinen 1932, s.64-67.

162 Andersen 2016, s.255-256. Stanley *In Darkest Africa vol II*. 2000, s.70.

163 Koskinen 1932, s.61.

164 Diallo 2001, s.109-110 ja Koskinen 1932, s.116-118.

kaikkea elollista uhkaavia olentoja. Leppäsellä sitä vastoin jopa heinäsirkoista on päiväkirjassa usea erillinen maininta. Hän toteaa muun muassa:

olen ihmetellyt ääntä Tynamokopissa ja kun se musiikki aina suureni niin rupesin perinpohjin tarkastamaan sillä huomasin että sinne oli ilmestynyt heinäsirkoja jotka lauloivat dynamon sirinän kanssa samaan nuottiin, hauskoja tapauksia sitä sattuu.¹⁶⁵

Muurahaisten puuttumisen voisi osaltaan ajatella johtuvat siitä, että Leppäsen pääasiallinen työpaikka on jokilaiva. Kuitenkin tätä selitystä vastaan puhuu se, että Leppänen kävelee paljon, niin metsissä kuin kaupunkien ympäristöissä ja on usein laivamatkoillaan myös yötä puskassa. Lähes neljän vuoden matkaamisen aikana mahdollisuuksia tavata ja kirjoittaa muurahaisista olisi varmasti ollut. Kuitenkin jostain syystä Leppänen ei nähnyt niistä kirjoittamista tarpeelliseksi, mikä on todella merkillinen seikka ottaen huomioon, kuinka paljon ja mihin sävyyn afrikkalaista muurahaisista on kirjoitettu.

4.3 Metsän hyödyntäminen

Metsän taloudellista hyödyntämistä Leppänen ei ajattele eikä myöskään katso siellä olevan tavallisia tai erikoisempia rikkauksia tai pohdi sen erityisemmin edes puutavaran tai norsunluun taloudellista hyödyntämistä. Poikkeuksen tähän tekee eräs kuvaus:

Nyt on mangus-aika. Koko seutu on täynnä enimmäkseen manguspuuta suuria ja mahtavia nyt niiden oksat riippuvat alas raskaista hedelmistä ja neekereillä on suloinen aika. Hedelmä onkin maukas mutta sitä ei voi säilyttää ja siksi sitä ei suuri maailma tunne sillä se kasvaa ainoastaan tropiikin seudulla.¹⁶⁶

Leppäsen manguspuu on mangostanien heimoon kuuluva laji.¹⁶⁷ Manguspuu ei siis ole mango. Mangostanin hedelmän säilyvyys on huono, kuten Leppänenkin sitä tässä kuvailee. Puu on Afrikassa luonnonvarainen ja kasvaa parhaiten 25-35 Celsius asteen lämpötilassa ja kosteassa ilmassa, joten sen on oltava erittäin tuottoisaa Kongossa, jossa nämä kriteerit täyttyvät loistavasti. Leppänen pitää hedelmistä. Hän tekee usein tuttavuutta myös appelsiinipuiden kanssa.

¹⁶⁵ LP 9.7.1913.

¹⁶⁶ LP 7.11.1914.

¹⁶⁷ Kysyin luonnotieteellisestä museosta tästä manguspuusta ja sieltä vastattiin 28.9.2020 että tämä laji saattaa olla *Garcinia livingstonei*, jota Keski-Afrikassa kasvaa luontaisesti. Sen hedelmät ovat herkkiä menemään rikki, joten Leppäsen analyysi siitä miksei sitä käytetä muualla on oikea.

Leppäselle metsä on siis tältäkin osin varsin tavallinen. Ehkä Suomen puuteollisuus on tehnyt metsän luonnonvarojen hyödyntämisestä niin arkipäiväistä, että Kongon metsä näyttäytyy tältä osin Leppäselle vain suurempikokoisina puina, tavallisina taloushyödykkeinä, ilman sen suurempia rikkauden aatoksia. Leppäselle metsän luonnonvarojen hyödyntämisen mahdollistamiseksi tärkeämpää näyttää olevan alueen lukuisten jokien ja koskien sekä vesiputousten mahdolliset tulevat vesivoimat. Nämä ovat enemmän Leppäselle se rikkaus, joka tuottaisi valtavasti energiaa ja siten myös mahdollistaisi metsien normaalin talouskäytön, kuten osaltaan Suomessa oli tehty, tosin olosuhteiden pakosta paljon pienemmässä koossa.

Yleisesti Leppäsen metsäkuvaus on aina positiivista. Koskaan metsä ei ole negatiivinen elementti ja useimmiten sen eläimet ovat lähinnä eläimiä, tavallisine ominaisuuksineen. Eläimistä on iloa, mutta harvoin haittaa; sademetsän äänet kuvaillaan usein luonnon tai tropiikin musiikkina. Eläimiä ei nähdä lähtökohtaisesti vaarallisina tai erityisesti ihmisiä vaanivana, tsetsekärpästä lukuun ottamatta. Metsään hän lähtee ilman pelkoja ja positiivisin odotuksin. Kun Leppänen poikkeaa Kongon sivujoelle Kasaille¹⁶⁸, jota hän ei tunne ollenkaan, menee hän silti metsään kävelyllä katselemaan paikkoja heti kun pääsee.¹⁶⁹ Leppäselle metsässä kulkeminen ei myöskään vaadi erityisempiä ponnisteluja paitsi pimeään aikaan. Näyttää siltä, että omalla toiminnallaan voi välttää pahimmat ongelmat, joskin yhtä lailla omalla toiminnallaan niitä voi lisätä liikkumalla pimeään aikaan ja alkoholin vaikutuksen alaisena.¹⁷⁰

168 LP 29.7.1916 “Lähdimme klo 12 Kvaarmouthista ylös Kasaille. Tämä on minulle ensi kerta ja myöskin tälle laivalle sekä ensi kerta kun näin iso laiva halkoo Kasain laineita.” Leppänen oli liikkeellä pitkään korjaamallaan August Doniol-aluksella. En ole löytänyt ko. Laivasta tietoa enempää, mutta koska Leppäsen ensimmäinen laiva, Hainaut oli yksi muutamasta suuresta laivasta Kongo-joella, on minulle tullut päiväkirjasta sellainen kuva että August Doniol oli suurempi kuin Hainautin 150 tonnia lastia ottavaa kokoluokkaa, sillä Hainaut tuli alas Kasailta 14.12.1915 ja jos Leppäsen ylläoleva kertomus suurimmasta Kasailta siihen mennessä seilanneesta laivasta pitää paikkansa, niin Doniol oli yli 150 tonnia lastia ottava. Lisäksi Leppänen kertoo kuinka he jäivät monesti jumiin Kasain santapankeille, eivätkä uskaltaneet ottaa Donioliin tämän takia kuin satatonna lastia. LP 3.8.1916. Leppäsen päiväkirjassa on myös merkintöjä, kuinka Luxembourg ja “Klementtiini” eli todennäköisesti Princess Clementine kulkivat myös Kasailta. Nämä olivat kuitenkin vielä kokoluokkaa pienempiä aluksia kuin Hainaut. Esim. LP 13.6.1915 ja 5.8.1915 ja 6.12.1915.

169 LP 4.8.1916. olin kävelyllä metsässä ja noin 15m (oletan että kyse ei ole metreistä vaan minuuteista) matkan päässä on kylä ja oikein alkuasukaskylä. Ihmiset aivan alasti ja ruohomajat. Samanlainen on myöskin tällä Portukiisilla hän on hiljan tänne tullut ja raivannut paikan aarniometsään joen rannalle. Alkuasukkaat ovat sitä varten metsässä ettei näy joelle. Ei näe vieraat heimot eikä valtion veronkantaja.

170 Esimerkiksi LP 29.9.1914. “Kävin kapteenin kanssa iltapäivällä ulkona laajalla ruohotasangolla puhvelia tavoittelemassa mutta emme nähneet, sillä on sadeaika niin ne pysyvät sisämaissa kun siellä saa vettä tarpeeksi. Papukaijaparvi lenteli pitäen aika serenaattia kaikissa äänilajeissa. Aamulla lauloi isokukko niin paljon että minun rupes suututtaan ja potkasin looda laitaa jolloin isovarpaani kynsi lohkes ja veri kuoli. Se on kipeä oikein aika tavalla.” Myös LP 29.10.1916: ”Kuten arvasin tuli illalla aika rähinä loukkasin käteni piikkilanka-aidan yli kiivetessä hypätessä putosi kello jota hakeissani meinasin ottaa nukkuvalta centriltä lampun jolloin hän heräsi ja alkoi huutaa jolloin tirehtööri heräsi ja huusi vielä hurjemmin sekä uhkasi minua ampua.”

5. Ilmasto

Kongon sijaitsee päiväntasaajalla, joten siellä on lämmintä ja aurinko paistaa voimakkaasti. Tässä luvussa käsittelen, miten Leppänen suhtautui Kongon lämpötiloihin ja auringon voimaan suhteessa eurooppalaisen aikalaikirjallisuuteen. Lopussa käsittelen Leppäsen suhtautumista Kongossa tavallisiin ukkosmyrskyihin, eli Leppäsen omin sanoin tornaatoihin. Ukkosmyrsky-luvussa vertaan erityisesti Stanley'n ja Leppäsen tapaa kuvata Kongon ukkosmyrskyjä.

5.1. Kongon kuumuus

Lähtiessään kävelyille Leppänen ei koskaan kerro miten pukeutuu. Hän myöskään pyri erityisesti suojautumaan vaatteilla Kongon luonnon tai ilmaston vaikutuksilta. Eurooppalaisissa teksteissä usein kerrotaan vaatetuksen tarjoamasta suojasta aurinkoa vastaan. Esimerkiksi vaaleat puvut ovat tärkeä suoja auringolta ja kuumuudelta ja hellekypärät käytännössä pakollisia ilmaston ja vaanivan auringon takia.¹⁷¹ Leppäsen vaatekuvailu viittaa siihen, että hän ei pelkää metsää ollenkaan eikä oletta siellä tapahtuvan edes todennäköisesti mitään kamalaa tai sellaista, jota vastaan pitäisi vaatetuksella varautua. Myöskään yleinen käsitys, että Kongon metsien maa olisi jotenkin erityisen mustaa ei ilmene Leppäsen päiväkirjassa mitenkään. Maasta kaasuuntuvat pahanhajuiset ja sairastuttavat yhdisteet esiintyvät usein eurooppalaisten kuvailuissa.¹⁷² Leppäsen teksteistä ne puuttuvat, vaikka hänellä on selkeä hajuaisti. Leppänen kirjoittaa pahoista hajusta, sen todistavat useat laivan ja sen ruuman tai esimerkiksi laivassa pöydän alta löytämänsä puoliksi paistetun mätänevän koiran hajujen kuvailut.¹⁷³

Leppäselle vaatteet ovat käytännön esineitä, mutta moniin niistä liittyy muistoarvoja.¹⁷⁴ Hän ei myöskään ylennä hattua tai hellekypärää sellaiseksi vaatekappaleeksi, jota ilman on suoranaudessa vaarassa auringon polttavan kuumuuden alla. Arne Koskinen kirjassaan suorastaan tunnelmoi

171 Valkeat asut ja hellekypärät ovat erittäin yleisiä aikalaikirjallisuudessa ja niiden tarpeellisuutta korostetaan ympäristön takia. Selvää kuitenkin on, että vaatetuksella on haluttu erottautua paikallisista ja niiden erityisen suojaavat vaikutukset ovat toissijaisia, vaikka niillä perustellaan tietyn vaatetuksen käyttöä.

172 Diallo 2001, s.107.

173 Esimerkiksi LP 14.2.1915 ja 19.2.1915. Sotilasmatkan aikana Leppänen päivittelee alussa täyden ihmisistä johtuvaa hajua. Lopussa hän yrittää siivota jokiveden pilaannuttaman riisilastin hirvittävää hajua ruumista.

174 15.2.1915 hän teki itselleen uudet tohvelit tuhoutuneiden tilalle ja harmitteli 12.2.1915 laivan matkustajien ja hänen välisissä kahinoissa menettämäänsä hattua.

hellekypärän käyttöpakon kanssa kertoen, miten sellainen on aivan pakollinen. Hän kertoo, kuinka belgialaiselta lääkäriltä kuulemansa tarinan mukaan:

kerran meni eräs valkoihoinen vain kymmenen metriä talostansa ulos ja ennen kuin hän oli ennättänyt päästä tämän matkan päähän, hän kuoli. Hänen olisi pitänyt ottaa päähänsä tropiikin kypärä, mutta hän unohti sen.¹⁷⁵

Mikäli Koskisen anekdootti on edes totta, on tähän kuolemaan mietittävä mahdollisia muita syitä kuin hetken altistusta auringonvalolle. Kuitenkin tämä on esimerkki eurooppalaisten kirjoitusten tavasta rakentaa tietynlaisia odotuksia ja merkityksiä Afrikan kuumuudesta sekä Leppäsen erilaisesta suhtautumisesta asiaan. Leppäselle kuumuus on vaikeimmillaan lähinnä olosuhteiden pakkoa.

Leppänen ei kerro päiväkirjassaan ottavansa vaatteita pois kuumuuden takia. Merkinnät vaatteiden osalta ovat mainintoja vaatteiden lisäämisestä tai että hänellä on jonkinlainen kylmä tai vilu ja hän kertoo, että on jokin paksumpi palttoo lämmittämässä. Toki vilun tunteet saattavat olla sairauden ja kuumeen merkkejä. Leppänen myös itse yhdistää nämä monesti.¹⁷⁶ Esimerkiksi 4.8.1913, noin puoli vuotta Kongoon saapumisensa jälkeen, kirjoittaa Leppänen näin: ”Lämpötila tähän vuoden aikaan on oikein kylmä minullakin on ollut oikein paksut villakalsongit ja pari villapaitaa eikä ole liikaa”. Kuitenkin on huomattava, ettei hän sano päiväkirjassaan kertaakaan erikseen, että lämpötilojen takia on ollut liikaa vaatteita ja niitä on tarvinnut vähentää.

Koskinen sen sijaan kertoo kuumuudesta paljon. Heti sivulla yhdeksän hän toteaa, että ei tiedä yhdenkään suomalaisen kuolleen Kongossa ”vaikka tropiikin murhaava ilmasto vaatiikin vuosittain uhrinsa valkoihoisten keskuudesta ja moni eurooppalainen on kuopattu päiväntasaajan kuumaan multa.”¹⁷⁷ Tämä kuumuuden tunne ja sen päivittely ei muutu hänellä ajan myötäkään, vaikka hän itsekin toteaa, kuinka vuoden päivät Kongossa hikoiltuaan saattaa olla siihen lämpöön niin tottunut, että pilvinen päivä saa kaipaamaan aurinkoa.¹⁷⁸ Parin sivun päästä Koskinen palaa narratiivissaan

¹⁷⁵ Koskinen 1932, s.11.

¹⁷⁶ Esimerkiksi 26.12.1914: ”On kylmä ilma ja tuntuu kuumeen oireita. Työskentelen toivossa että joskus olisi iloisempikin joul.”

¹⁷⁷ Koskinen jatkaa samalla sivulla: ”Niin paljon on muuttunut sitten Stanley päivien, mutta yksi on kuitenkin sama nyt kuin silloinkin, nimittäin ilmasto. Siinä ei ole tapahtunut mitään muutosta ja sen saa nyt, niinkuin silloinkin, maksaa samalla hinnalla – terveydellään, ehkäpä hengelläänkin.”

¹⁷⁸ Koskinen 1932 s.63.

lämmöstä ja auringosta siihen, kuinka ”Juuri päiväntasaajan auringon säteet, ultraviolettisäteet, voivat yhdessä sekunnissa sulattaa valkoihaisen aivot.”¹⁷⁹

Diallo analysoi, kuinka puheet ultraviolettisäteilyn vaikutuksista ja tukahduttavasta ja turruttavasta kuumuudesta toistuvat aikalaiskirjallisuuden kuvauksissa ilmastosta.¹⁸⁰ Kuumuus ja aurinko aiheuttavat fyysisiä ja henkisiä ongelmia, joihin toistuvasti Diallon tulkitsemisissa teksteissä palataan. Samalla kykyä sietää tätäkin Afrikan ympäristön luotaantyöntävää puolta pidetään jonkinlaisena mittana henkilön omalle kyvykkyydelle.¹⁸¹

Myös Stanleyllä on teoksissaan paljon viittauksia kuumuuteen ja auringon vaikutuksiin. Parhaiten nämä Stanleyyn kuumuuteen viittaavat ajatukset vedetään yhteen hänen *In Darkest Africa* -teoksessaan, jossa hän yksinkertaisesti toteaa Emin Passan sietäneen muiden vehkeilijöiden, kapinoitsijoiden ja alkuasukkaiden ohella neljätoista vuotta päiväntasaajan kuumuutta.¹⁸² Aivan kuin kuumuus ei koskaan hellittäisi, ja Afrikassa olevan ihmisen pitää sietää tai kärsiä jokainen hetki ilman vaihtoehtoja.

Kuumuus vaivaa harvoin Leppästä. Yli tuhat päiväkohtaista merkintää käsittävissä päiväkirjoissa on verrattain harvoja päiviä, jolloin hän toteaa erityisestä kuumuudesta tai sen vaikutuksista. Alle kymmenen kertaa hän käsittelee lyhyesti kuumaa tai seisovaa ilmaa ja osa näistä kokemuksista tapahtuu laivan hytissä tai hotellissa sisätiloissa.¹⁸³ Kerran hän toteaa auringon vaikutuksen siten, että ”Rinnan porsaas kuoli aurinkon tähden.”¹⁸⁴ Jos kuumuus olisi Leppäselle yhtä merkittävä tekijä kuin monille aikalaiskirjailijoille, hän todennäköisesti määrällisesti kertoisi siitä enemmän. Kiinnostava seikka on, että Leppänen erittäin harvoin kertoo Kongosta lämpötiloja.¹⁸⁵ Hän ei siis seuraa lämpömittaria, kenties hänellä ei ole sellaista. Voi myös olla, että konehuoneessa on sen verran lämmin joka tapauksessa päivittäisissä askareissa, että ulkona oleva lämpötila ei ole niin

179 Koskinen 1932 s.65.

180 Diallo 2001, s.115-115. Hän lainaa ensin Gerald Hanleyta: ”Se on tämä maa, Browning kertoi heille. Ilmassa on jotakin. Se tuo esiin huonoimmat, mutta myös parhaimmat puolemmme, jos niin ajatellaan. Ultraviolettisäteet vaikuttavat selkärankaan tai jotain sellaista.” Seuraava lainaus on Greeneltä: ”Scobie kulki nopeasti takasin olohuoneeseensa. Hän asteli nopeasti nojatuoliin ja pysähtyi siihen. Hänen katseensa harhailei, hiki valui oikeaan silmään. Sormi, joka pyyhki sen, täräsi kuin känniläisen. Hän sanoi itselleen: Varovasti. Tämä ei ole sellainen ilmasto, johon tulee suhtautua tunteella. Tähän ilmastoon pitää suhtautua ilkeästi, vihamielisesti, yläluokkaisesti, mutta jos suhtaudut siihen rakkaudella tai vihalla, ajaa se sinut hulluksi.” Itse vapaasti suomennettu.

181 Diallo 2001, s. 114: Joko maahantulija tuhoutuu luonnon vaikutuksesta tai sitten hänestä tulee jonkinlainen supermies, mutta vain mikäli hän on tarpeeksi kovaluontoinen.

182 Stanley *In Darkest Africa vol II* 2000, s. 395.

183 Esimerkiksi LP 18.2.1915.

184 LP 14.3.1916.

185 LP 12.2.1915: ”Mamlenpossa ollan yötä hirveän kuuma 34 astetta se on hyvin vaikeaa nukkua”. Tämä on mielestäni ainoa kerta kun Leppänen kertoo lämpötilan tarkasti asteina.

olennainen arjen sujumisen kannalta. Kylmyyttä Leppänen valittaa päiväkirjassaan ainakin yhtä paljon kuin kuumuutta. Lisäksi kylmyyteen liittyvät merkinnät ovat yleensä aina pidempiä kuin kuumuuteen liittyvät.¹⁸⁶

Leppäsen leikevihosta löytyvä nimimerkki K.P.:n Uudessa Suomettaressa ilmestynyt kirjoitus kertoo, kuinka vasta kolme kuukautta Kongossa ollut K.P. tapaa Stanleyvillessä kaksi jokilaivaa, joissa on kolme suomalaista, kaksi koneenkäyttäjää ja yksi kapteeni. Kirjoittaja menee tapaamaan toveri L:ää tämän hyttiin. Heillä on tavoitteena käydä kuuluisilla koskilla ja vesiputouksella noin viiden kilometrin kävelymatkan päässä Stanleyvillessä.¹⁸⁷ Kirjoittaja hämmästy, kuinka toveri L:llä on “kaksi vaatekertaa päällä vaikka yksikin on liikaa”. Myöhemmin kirjoittaja kertoo, kuinka aurinko paahtaa niin, että ainoastaan kehon oma varjo suojeli jalkateriä ja on pökerryttävän kuuma. Toveri L:ää ei näytä kuumuus haittaavan. Kirjoittajan empiessä epäselvää reittiä ja ehdottaessa takaisin kääntymistä, Toveri L ei tähän suostu vaan johdattelee kirjoittajan läpi paikallisen kylän, kapeiden mutaportaiden ja parimetrinen tiheän ruohikon valtavakasvuiseen metsään, jossa puun juuretkin ovat kaksi metriä korkeat. Lopulta he saapuvat aukiolle, jossa itse Belgian kuningas on käynyt.¹⁸⁸ Aukiolta avautuu näkymä koskelle ja putouksille, jossa he viettävät useita tunteja, eikä kuumuutta enää käsitellä, muuten kuin käänteisesti heidän mennessään kylpemään koskeen.¹⁸⁹

Saattaa olla, että Leppäsen keho sietä kuumaa paremmin kuin keskimäärin. Kuitenkaan päiväkirjoista ei käy ilmi, pitikö hän erityisesti lämmöstä. Olettaisin, että mikäli Leppänen nautti lämmöstä, hän kirjoittaisi siitä enemmän ja useammin, sillä Kongossa lämpimiä päiviä riitti. Voi myös olla, että hänen elimistönsä tottui jo pitkällä laivamatkalla Afrikan rannikkoa alaspäin jokapäiväiseen kuumuuteen. Ehkä viimeistään Kongossa Matadissa ja Leopoldvillessä vietetyt ensimmäiset kaksi viikkoa totuttivat selviämään jatkuvassa kosteassa kuumuudessa. Saapuessaan Matadiin Leppäsellä oli niin kuuma, että pyörtytti.¹⁹⁰ Kuitenkin tätä pelkkää totuttautumisteoriaa vastaan puhuu se, että K.P. oli Leppäsen kanssa Sopus-koskelle mennessään ollut Kongossa jo kolme kuukautta ja silti tunsi retkensä koskelle olevan erittäin kuuma.

186 Esimerkiksi LP 20.10.1914: “Päätäni on särkenyt nuhan tähden. Se johtuu varmaan siitä että yhtäkkiä on tullut kylmiä ilmoja.” Myös LP 27.8.1915: ”Ollan yötä Malundjassa pysäytettiin varhain huonon ilman vuoksi. Kylmältäkin tuntuu.”

187 Leppäsen päiväkirjassa ko. kosken nimenä on Sopus- tai Sofru-koski, K.P:n tarinassa Pozu-koski. Tämä koski on Tshopo-joella.

188 Ilmeisesti kuningas Albert I kävi täällä Sopus-koskella käydessään Kongossa. Sinne oli rakennettu tätä käyntiä varten lehdistä kunnon katos.

189 K.P:n tarina, Leppäsen leikevihkon aukeama 43.

190 LP 22.3.1913.

Aikalaiskuvauksiin verrattuna näyttää siltä, että Leppänen ei erityisemmin kiinnittänyt huomiota Kongon ilmaston kuumuuteen. Välillä hänellä oli jopa kylmä joskus sairaudesta ja joskus pelkästään suhteellisen viileistä ilmoista johtuen. Aurinko ei itsessään ollut Leppäselle ongelma, eikä hän päiväkirjassaan kiinnittänyt siltä suojautumiseen erityistä huomiota. Tropiikin paahtava ilmasto, joka usein esiintyy yhtenä negatiivisena piirteenä Afrikasta kertovassa kirjallisuudessa, ei vaikuta Leppäsen päiväkirjassa mitenkään erityisen ongelmalliselta. Hänei siis päivittele Afrikan kuumuutta tai auringon vaikutusta kohtuuttomasti, vaan lämpötilat ja niiden vaihtelut ovat osa tavallista elämää Kongossa. Hän ei myöskään kirjoita, että selviämällä tästäkin kuumasta tai kylmän tunteesta on hän jotenkin parempi ihminen tai Afrikan olosuhteiden karaisema voittaja. Hänen omanarvontuntonsa päiväkirjassa käsittelevät aivan muunlaisia aiheita. Leppäsellä on selkeästi omasta mielestään tärkeämpiä asioita, joita kirjata päiväkirjaansa, kuin esittää Kongon ilmasto erityisen sietämättömän kuumana.

5.2. Kongon ukkosmyrskyt

Kongon alueella salamoi eniten maailmassa.¹⁹¹ Ukkokset kerääntyvät sademetsän ylle ja nousevat nopeasti ollen usein erittäin rajuja. Leppäsen päiväkirjassa ukkosmyrskyt eli ”tornaatot” ovat eräs lukumääräisesti yleisin luontokuvaus. Myös muissa aikalaikirjoissa päivitellään Kongon ukkosmyrskyjen kokoa. Kuitenkin Andersen tai Diallo eivät suoraan kerro omissa analyyseissään ukkoskuvailuista, vaikka he käsittelevät myös ilmaston kuumuutta. Esimerkiksi Koskinen kauhistelee sellaista heti ensiviikkoinaan Kongossa:

Laivalla jouduin viettämään yhden kauhuyön ja sain kokea mitä on tornado, tuo peloittava afrikkalainen ukkosrajuilma. Olimme yöpyneet aarniometsän rantaan ja kaiken varalta oli laivamme sidottu yöksi puihin paksuilla teräsköysillä. Keskiyöllä puhkesi valtava rajuilma, joka kaikessa kaameudessaan oli vertojansa vailla. Vinhat tuulenpuuskat vyöryivät kuljettaen muassaan kiviä ja hiekkaa. Salamet sinkoilivat valaisten pikimustan yön aika ajoin päiväkirjakaaksi. Synkkä taivas alkoi sataa kuin saavista kaataen. Ympärillä olevat vuoret tuntuivat peloittavan läheisiltä aivan kuin voimakas ukkosen jyrähdys minä hetkenä tahansa

191 Meteorologi Markus Mäntykangas: “On arvioitu, että Kongo on salamavilkkain valtio ja siellä vuosittainen salamointiheys on enimmillään jopa yli 64 salamaa per neliökilometri. Rungas kosteus ja auringon voimakas lämmitys tuovat maahan runsaasti ukkospäiviä miltei läpi vuoden.”, Foreca sään takaa-blogi 26.11.2018, <https://blogi.foreca.fi/2018/11/missa-salamoi-eniten-jopa-yli-64-kertaa-suomea-enemman/>, luettu 26.10.2020.

voisi vyöryttää ne päällemme... mutta se on samanlaista tänään kuin se on ollut aikojen aamusta asti: peloittavaa, synkkää.¹⁹²

Leppänen kokee ukkosen ensimmäistä kertaa 5.4.1913, kaksi viikkoa Kongoon saapumisensa jälkeen. Sateen määrä ja rajuus pakottavat sisätiloihin lauantai-iltana. Kuitenkin vasta toukokuussa Leppänen näkee ensimmäiset varsinaiset ukkosmyrskyt. Toukokuun 5. päivä vuonna 1913 hän kertoo: "kanaalissa puhalsi niin kova tornato että ei paljon kuullu eikä nähny". Muutamaa päivää myöhemmin 18. päivän vastaisena yönä Leppäsen mukaan "raivosi niin mahtava ukonilma että luulin jo kaikki olevan irti". Heti ensimmäisinä Kongon kuukausinaan on havaittavissa, kuinka Leppäsen ukkoskuvailun tapa on poikkeuksellista suhteessa hänen tapaansa kuvailla muita asioita. Kongon ukkoset ovat hänen mukaansa poikkeuksellisen rajuja. Yleensä melko hillittyjä kuvauksia eläimistä ja ympäristöstä tekevä Leppänen käyttää omaan kirjoitustyyliinsä nähden voimakkaita ja maalailevia termejä ukkosia kuvatessaan. Hänen tapansa kirjoittaa ukkosista ei muutu ajan myötä yhtään vähättelevämmäksi.

Leppäsen kokemus ukkosista poikkeaa esimerkiksi Stanleyyn ukkoskuvailuista. Stanleyyn kirjassa *In Darkest Africa* ukkosmyrskyt kaikessa synkässä pahaenteisessä pimeydessään sopivat Stanleyyn muuhun narratiiviin Afrikan luonnosta.

Pian kahden jälkeen iltapäivällä taivas enteili rajuilman tuloa. Myrskyn pimeys piilotti auringon ja pian salamaniskemät halkaisivat tätä synkkyyttä rankan trooppisen kaatosateen kanssa, ylläpitäen yleistä kurjuutta, tuoden sitten vielä muassaan yön pimeyden...Kaikkialla ympärillämme välkkyi ja sokaisevien tulihaarojen ja korviasärkevien räjähdysten keskellä olivat paksut, viipyilevät, sumuiset pilvet...jotka satoivat tasaisesti maahan, vapauttaen yllämme jo päiviä keräämäänsä energiaa... kunnes viimein, tarpeeksi voimia kerättyään, tulee siitä musta ja hirveä kuin rajuilman pilvi.¹⁹³

Stanley ei kuvaile pelkästään, millainen ukkonen on vaan asettaa sen ominaisuuksiksi suoraan omia tuntemuksiaan ja tulkintaa. Myrsky on pimeä ja synkkä ja useita päiviä se kerää voimia sekä vaanii retkikuntaa vain vapauttaakseen voimansa ja ollakseen mahdollisimman vaikuttava.

192 Koskinen 1932, s. 42.

193 Stanley, *In Darkest Africa vol. 1* 2000, s.90 ja s.138. Vol 2 s.296. Itse vapaasti käännetty. On vaikea löytää suomen kielestä samanlaista termistöä ja eetosta, mitä Stanley näissä ukkoskuvailuissaan käyttää. Stanleyyn ukkoskuvailuja lisää mm. *In Darkest Africa vol. 2* 2000, s.65-66, jossa on yhdestä myrskystä äärimmäisen maalaileva kaksisivuinen selostus, jonka referoiminen ei tähän tutkielmaan mahdu.

Kongossa on kuivempi kausi kesä-elokuussa. Muu aika vuodesta on sateisempaa kautta, ja syksyllä 1913 Leppänen kohtaa jälleen hurjia ukkosmyrskyjä. Ensin syyskuun lopussa suuri ukkonen pimentää taivaan: “on ollut oikee aika tornato ja pimeä¹⁹⁴. Myöhemmin marraskuun alussa taas yöllinen taivas valaistuu: ”Viime yönä kävi ukkonen ja salamoï niin että luulin jo koko laivan hajoovan mutta kesti se sentään.”¹⁹⁵ Leppänen yhdistää ukkosiin myös uskonnollisempia, myyttisempiä piirteitä, kuten alla, kun sairas paikallinen oli ollut laivassa kaksi päivää, mutta kukaan ei ollut häntä suostunut hoitamaan.

Nyt se sairas kuoli. Vallan pakanallisia kuolinmenoja pidetään vaikka ne on kastettuja. Kävi tässä pari pappiakin katsomassa mutta nauravan nuo näky. Kyllä niillä on omaisiinsa suuri rakkaus isot miehetkin itkeä ulisevat niin että korvat lukkoon menee ja muijat sitte ne itkevät sanoja miten hyvä vainaja on ollut ja vuoroin pitävät vainajan suuta kiinni. Kummallisinta vielä että tuli kova hirmumyrsky juuri jota kaikki tuntuu niin surkealta.¹⁹⁶

Tammikuussa ja helmikuussa 1914 ukkonen on entistä kovempi kokemus, sillä “oikeen ison tornaton” lisäksi on ”ajettu pitkin puskia ja pankilla ruori rikki nyt seisotaan puskassa kun tuli niin kova tornaato ettei näe eikä paljon kuule.”¹⁹⁷ Ottaen huomioon edellistenkin tornaatojen kuvailujen voimakkaat termit näyttää siltä, että Leppänen todistaa koko ajan toinen toistaan voimakkaampia ukkosia. Kuitenkin Leppänen ei kuvaile niitä jatkuvasti eikä varmasti merkitse jokaista erikseen muistiin, sillä päiväkirjassa on myös paljon muita, monesti tärkeämpiä kirjattavia tapahtumia. Kesäkuisessa illassa käy ”ankara tornaato”¹⁹⁸, ja vuoden lopun kruunaavat erittäin kovaääniset ukkoset. Ensin joulukuun alussa ”Ukkonen tänään löi kerran niin kovasti että ilman paine oikein toussahutti niskaani.¹⁹⁹” Myöhemmin käy sellainen jouluyön ukkonen, että Leppänen varmasti muistaa, missä päin maailmaa tällä kertaa joulua vietetään: ”Viime yönä paukutteli ukkonen niin että luulin koko maailman halkeavan.”²⁰⁰ Vielä aivan vuoden viimeisinä päivinä hän kertoo: ”Yötä ollaan Lulangassa ja on aika tornaato. Yllätti meidätkin kävelyllä.”²⁰¹

194 LP 30.9.1913.

195 LP 8.11.1913.

196 LP 14.-15.11.1913.

197 LP 3.2.1914.

198 LP 4.6.1914.

199 LP 2.12.1914.

200 LP 25.12.1914.

201 LP 30.12.1914.

Huhtikuussa 1915 Kongoa jo kaksi vuotta kokenut Leppänen jatkaa edelleen hurjia kuvailujaan: “On ollut ankara jumalan ilma joka vei kattojakin²⁰²...Tornaato. Illalla oltiin sentään pahasta ilmasta huolimatta Kalimassa...²⁰³...Tänä aamuna oli niin ankara tornato ettei pidety edes apreilia²⁰⁴”. Koko vuosi 1915 näyttää olevan erityisten ankarien tornaatojen nimittämä. Välillä ukkosmyrsky ajaa toverit kapakastakin takaisin kotiin laivalle: “portukiisikapakassa meitä oli 6 henkeä joten pidettiin iloa ylimmillään 11toista asti sitte tuli tornaato ja täytyi sen pelolla lähteä laivalle. Ja hyvin kerittiin.”²⁰⁵ Ukkonen on myös tässä vaiheessa jollain tavalla kotoisakin ilmiö, sillä oltuaan pitkän aikaan satamatöissä ja lähtiessään sen jälkeen ylös jokea Leppänen kirjoittaa matkansa alusta näin: “Puskassa vietetään yötä. Ukkonen käy ja välissä kuuluu täällä tavallinen tropiikin musiikki”²⁰⁶ Tästä Leppänen kuvailusta tulee mieleen henkilö, joka on saanut viimein päivätyöstään lomaa ja lähtenyt mökille luonnon helmaan.

Kesällä 1915 tornatokuvailut jatkuvat. Välillä “kova tornaato” pakottaa kiinnittymään puskaan kymmenen minuuttia ennen satamaa.²⁰⁷Toisinaan paikalliset saavat juosta kanojensa perässä pitkin maita saadakseen ne turvaan uhkaavalta tornaatolta.²⁰⁸ Useiden muiden kovien tornaatojen jonkinlainen huippu saavutetaan marraskuussa kahden tornaaton osalta: “Kvarnmouthissa yötä. Tänään oli niin hirveä myrsky ettei ole juuri parempaa nähnyt ja sen tähden tultiin”²⁰⁹ Muutamaa päivää myöhemmin Leppänen lisää vielä: “Lauantai ja kova tornaato. Vei vankilan ja Karmemäen iso sinfeikin katon kokonaan sekä repi pahoin erään saksalaisen laivan.”²¹⁰ On vaikea käsittää, kuinka voimakas ukkosmyrskyn täytyy olla, että jopa vankilan katto lähtee irti tällä tavoin saati vaurioittaa pahasti laivaa.

Nämäkään kokemukset eivät juuri muuta ukkoskuvauksia seuraavana vuonna. Heti vuoden alussa Leppänen joutuu koskeen syöksymäisillään olevan laivan ja elefantin pelastusoperaatioon, vaikka oli hirveä tornaato, joka vaikeutti manööveerausta.²¹¹ Myöhemmin vielä toukokuussa on kaksi

202 LP 15.4.1915.

203 LP 24.4.1915.

204 LP 29.4.1915.

205 LP 30.5.1915.

206 LP 25.5.1915.

207 LP 9.6.1915.

208 LP 13.9.1915.

209 LP 5.11.1915.

210 LP 20.11.1915

211 LP 16.1.1916: “Mutta kun tultiin Citas-pitsiin niin katseli tirehtööri kiikarilla ulos ja sanoi että yks laiva menee alas katarakista heti alettiin lämmittää laivaa joka oli varustettu rööri kattilalla ja saatiin pian höyry päälle vaikka oli hirveä tornaato laiva jonka kuulimme menevän katarakkiin ajoikin sinne erään suuren elefantin mukana mutta eivät saaneet sitä mihinkään ainoastaan hännän löivät poikki ja erottivat siitä kun tulivat jo niin lähelle kosken niskaa ja tornaato ajoi meitäkin maihin. Sain yhden karvan hännästä minäkin muistoksi ja teen siitä rannerenkaan.”.

kovaa tornaatoa: ”Tänään meni Sjöman ylös. Kovan tornaaton raivotessa menin hänen luokseen saaden vähän vilua josta tuli hammassärkyä.” Huolimatta vuoden 1915 lopun tuhoisista tornaatoista Leppänen edelleen kirjoittaa: ”Marebomokesta vähän matkaa ankk. Hirveän kova myrsky ukkonen salamoii.”²¹² Lopulta, aivan kuin poikkeus vahvistaisi säännön, syyskuussa 1916 ”ukkonen on käydy jyristänyt ja antoi hiukan vettä.”²¹³ Jokainen ukkonen ei siis ole Leppäsellekään erityisen hurjaa kuvailua vaativa tapahtuma.

Leppänen ei kuitenkaan löydä ukkosesta aivan niin kauhistuttavia puolia kuin esimerkiksi Koskinen. Koskisen tarinassa tornado upottaa laivan, mikä lopulta johtaa joessa uimisen jälkeen miehistön kuolemaan rannalla ihmissyöjien käsissä. Myös Leppänen kertoo, kuinka eräs saksalainen laiva vaurioitui ukkosmyrskyssä, mutta ei maalaile tarinaan ylimääräisiä tunnesanoja tai suoraa ukkosien pelkoaan, kuten Koskinen tekee. Myöskään Stanleyyn tapaan kirjoittaa suorastaan eepin synkkiä ukkosmyrskykuvailuja ei Leppänen tee. Rajuilma on Leppäselle sellasenaan riittävän hurja ilmiö. Sen ylenpalttiseen paisutteluun ei hänellä päiväkirjassaan ole tarvetta.

Merkittävää on, että Leppänen selvästi käyttää muista luontokuvauksistaan eroavia kielikuvia kertoessaan Kongon ukkosista. Hän siis osaa ja haluaa tarvittaessa kirjoittaa päiväkirjaansa tunteikkaasti ihmetellessään näiden ukkosmyrskyjen rajuutta. Ukkosten kuvailu toimii tässä vertailukohtana muun luontokuvauksen tyyliin. Yleisesti voidaan ajatella, että Leppänen kirjoittaa muita kirjoittajia maanläheisemmin ja laimeammin luonnosta, mutta ukkosten kuvailu on melkein yhtä hurjaa, joskin muutaman asteen kevyempää sekin. Tästä voi päätellä, että ukkoset ovat Kongossa todella hurjia tapahtumia, ja katselijan oma suhtautuminen ja olosuhteisiin asennoituminen ei niistä kirjoitettuun tekstiin liiemmästi vaikuta.

212 LP 16.5.1916.

213 LP 4.9.1916.

6. Johtopäätökset

Tässä tutkielmassa olen osoittanut, että Aksel Leppäsen päiväkirjojen luontokuvaus poikkeaa selvästi muusta eurooppalaisesta luontokuvauksesta. Leppänen ei paisuttele luonnon tai eläimien ominaisuuksia, kuten eurooppalainen aikalaiskirjallisuus tekee. Kongon luonto eroaa kotimaan luonnosta, mutta Leppänen tulee sen kanssa toimeen hyvin. Hän suhtautuu varsinkin Kongon metsiin ennakkoluulottomasti ja pelottomasti, mikä poikkeaa täysin eurooppalaisesta aikalaiskirjallisuuden tavasta kuvata niitä.

Leppäselle joki on hänen koko Kongon elämäänsä nimittävä elementti. Joki on yhtä aikaa työpaikka ja koko Kongon kolonialistisen koneiston hallinnan mahdollistaja. Jos jokea ei olisi, ei koneenhoitaja Leppänenkään olisi Kongossa töissä. Jokeen on eurooppalaisissa kuvauksissa liitetty samanlaista alkukantaista mystiikkaa kuin muuhunkin Afrikan ympäristöön ja sen alkuperäisasukkaisiin. Joki on näissä kuvauksissa suuri ja paikoittain vaarallinen, sen kosket ovat ylitsepäsemättömiä esteitä ja pelkkä joen suun näkeminen valtavine vesimassoineen herättää pakoreaktioita. Joelle rakennetaan ikään kuin omaa mieltä, sitä elollistetaan ja se ei ole lempeä.

Leppänen ei elollista jokea millään tavoin. Joella ei ole yliluonnollisia ominaisuuksia. Se on Leppäselle vain valtava joki, jonka vaikeimmat yksittäiset ominaisuudet ovat hänen elämässään santapankit, joiden välissä navigoidaan. Joen petollisuus on hänelle ihmisten kyvyttömyyttä toimia oikein tai tarvetta viedä liian suuri laiva liian suurella itseluottamuksella liian pieniin paikkoihin. Joki tuottaa Leppäselle onnentunteita sen virran ihailemisen, kalastamisen, koskien ja vesiputousten seuraamisen sekä omien vesivoimalasuunnitelmien kautta. Hän ei pelkää jokea tai sen ominaisuuksia lainkaan.

Tutkitussa eurooppalaisessa kirjallisuudessa Kongo-joen eläimistö on yksinkertaisesti vaarallista ja pahansuopaa. Lähteistä riippuen sekä krokotiilit ja virtahevot että osa kaloistakin ovat ihmissyöjiä tai vähintäänkin valtavia, jopa ylimaallisia kykyjä omaavia Afrikan hirvityksiä. Krokotiilit mittailevat veneitä ja vievät veden varaan joutuneet eläimet ja ihmiset. Pelottomat virtahevot jahtaavat niin isoja kuin pieniä paatteja. Osa Kongon kaloistakin omaa hurjempia hammasrivistöjä kuin itse krokotiilit ja tarinoissa ne saattavat napata palan uimarista tai rinnan rannalle kumartuneelta naiselta.

Leppäselle Kongon eläimet sen sijaan näyttävät olevan lopulta melko tavallisia eläimiä. Ne noudattavat tavallisia eläinmaailman sääntöjä eivätkä osoita erityisempiä ominaisuuksia. Toki eläimet ovat suurempia, vaarallisempia ja erikoisempia kuin Euroopassa, mutta ne ovat eläimiä yhtä kaikki. Ne eivät ole pahoja tai erityisen raakoja eivätkä ne ole pelkkiä verenhimoisia petoja. Krokotiilin ja virtahevon kanssa tulee toimeen, kunhan tottuu niiden elintapoihin ja sovittaa oman toimintansa sen mukaan. Molemmista saa tuotettua ihmiselle tarpeellista välineistöä, kuten koristeita, tarve-esineitä ja ravintoa.

Kalojen kautta Leppänen kokee yhteisöllisyyttä paikallisväestön kanssa. Kalastus tuo iloa monotoniseen arkeen. Leppänen myös kuvailee kalastusta enemmän kuin muut eurooppalaiset. Kalastusta ja kalanpyydyksiä virittelevät ainoastaan paikalliset, joten on ymmärrettävää, miksi tarkassa hierarkkisessa kolonialistisessa järjestelmässä eurooppalaiset eivät niitä kuvaa. Kalastus on alempien ihmisten, paikallisten, eurooppalaista sivistystä kaipaavien alkuasukkaiden takapajuista toimintaa. Leppänen taas näkee valtaviin ja vaarallisiin koskiin kepeistä viritetyissä kalanpyydyksissä uskomatonta taituruutta, joka on itse aarnimetsän opettamaa. Myös vilpitön ilo laivamiehistön kalansaaliista ja ruokailuista kertoo, kuinka Leppänen oli erilainen eurooppalainen. Silti ei pidä unohtaa, että vaikka Leppänen ei ollut tyyppinen eurooppalaisen eliitin jäsen, hän oli koneenhoitajana itse tärkeä osanen Belgian Kongon kolonialistista sortokoneistoa.

Tässä työssä käsitellyistä teemoista Leppäsen metsäkuvailut eroavat kaikkein eniten eurooppalaisten vastaavista kuvailuista. Eurooppalaisessa kirjallisuudessa suhtautuminen metsään on yksioikoista pelon lietsontaa. Leppäselle taas metsä on poikkeuksetta positiivinen elementti. Hän asettaa omassa päiväkirjassaan vain myönteisiä merkityksiä metsään ja metsäretkiinsä, vaikka hengenlähtökin on joskus lähellä. Hän ei siis demonisoi metsiä toisin kuin eurooppalaisissa kirjoituksissa yleensä tehdään. Metsä vapauttaa Leppäsen, kun taas eurooppalaisten tekstien kuvailuissa Afrikan metsä tukahduttaa ja kuristaa niin ihmisen kuin ajattelun, jopa metsän itsensä. Metsä ei ole Leppäselle paradoksaalinen elementti toisin kuin jokilaiva. Laiva on Leppäselle sekä koti että kolonialistisen vallan ylläpitäjä ja vankila. Metsä ja sen polut ovat Leppäselle vapauden tyyssija, jonka vapaata samoilua vain työajat ja päiväntasaajan vuorokausirytmien valon määrä rajoittavat.

Eurooppalaisten luontokuvauksissa Afrikan metsän eläimet koetaan hurjina ja vaarallisina lajityypistä huolimatta. Leppäselle eläimet näyttävät luonnollisena osana afrikkalaista metsää. Eläimet, myös Afrikan hyönteiset, ovat Leppäselle unikärpästä ja ehkä moskiittoja lukuun ottamatta

viihdyttävä arjen vastapaino. Useasti mennessään metsään tai ollessaan puskassa yötä laivamatkoillaan hän toteaa, kuinka tropiikin musiikki soi. Heinäsirkat soittavat musiikkia samaan tahtiin dynamon sähkönsäurinan kanssa. Jopa puhveleista Leppänen selviää, tosin toteaa itsekin kyseessä olevan melko lailla onnekas tapahtuma. Leppänen ei kuitenkaan teksteissään koskaan pelkää metsän eläimiä etukäteen. Hän ei koskaan tuo ilmi, kuinka hirvittävän pelottavia petoja saattaa metsässä vaania. Edes itselleen täysin tuntemattomalla Kasaililla ei hän kävellessään joen läheisissä metsissä törmää mihinkään vaaralliseen. Joen eläimet ovat Leppäselle pelottavampia.

Afrikan ilmasto on kuvailtu eurooppalaisissa teksteissä kuumana ja vaikeana. Aurinko näyttäytyy kuvailuissa salakavalana tappajana, jolta tulee suojautua kaikin keinoin. Ainoastaan oikeanlainen vaalea vaatetus ja päähine suojaa afrikkalaiselta kuumuudelta ja auringon äärimmäisiltä vaikutuksilta. Leppäselle Kongo ei kuitenkaan ole tukahduttavan kuuma paikka, eikä kuumuudelta tarvitse erityisemmin suojautua. Tavalliset vaatteet riittävät, eikä aurinko haittaa Leppästä lainkaan. Kongossa on Leppäsen mukaan välillä jopa kylmä. Ajoittain Leppänen kokee vilua sairauden ja kuumeen takia, mutta myös täysin terveenä ollessaan hän kirjoittaa kylmistä ja sateisista päivistä. Toki hän ymmärtää, että päiväntasaajalla on kuuma, mutta yhtä lailla hän ymmärtää, ettei paikallinen ilmasto ole ihmiselle erityisen vaarallinen.

Kongolaiset ukkosmyrskyt ovat merkittävin ilmastollinen ilmiö, johon Leppänen kiinnittää usein huomiota. Päiväkirjassa on toistuvasti kuvailtu toinen toistaan rajumpia ukkosmyrskyjä, joita Leppänen itse kutsuu tornaatoiksi. Tornaatojen kuvailut ovat Leppäsen normaaliin, lakoniseen tyyliin verrattuna melko hurjia. Myös eurooppalaisissa teksteissä on kuvailtu Kongon ukkosmyrskyjä. Kaikista käsittelemistäni Leppäsen luontokuvauksen osa-alueista on ukkosmyrskyjen kuvailutapa lähimpänä muita eurooppalaisia kirjoituksia Kongon luonnosta. Kuitenkin myös ukkosmyrskyjen kuvailuissaan Leppänen jättää kaikkein hurjimmat kuvailutavat ja -sanat käyttämättä. Kongon rajuilmat ovat tästä huolimatta Leppäsen päiväkirjassa luontokuvauksina tyyliltään poikkeuksellisia, joten ukkosmyrskyjen on todellisuudessa oltava hyvin voimakkaita.

Suurin ongelma Kongossa ei Leppäselle näytä olevan luonto ja sen monet vaikeudet tai luonnosta sikiävät taudit. Vaikka eurooppalaisessa kirjallisuudessa Afrikan luontoon ja sen eläimistöön liitetään runsaasti pelottavia ominaisuuksia, on eurooppalaiselle oikeasti suurin ongelma Kongon todellisuudesta pakeneminen seksuaalisuuden ja päihteiden kautta. Tämä näkyy myös Leppäsen päiväkirjoissa. Kirjallisuudessa kerrotaan, kuinka jo Kongon ympäristö sairastuttaa ihmisen maasta

nousevien höyryjen sekä hyönteisten kuljettamien tautien avulla. Vakavimmat ja yleisimmät taudit eurooppalaisten keskuudessa ovat kuitenkin itse aiheutettuja, nimittäin alkoholismi ja seksuaalisairaudet.

Leppäsellä itsellään vaikuttaa olleen malaria, mutta se ei estä hänen työntekoaan eikä aiheuta erittäin vaikeita oireita.²¹⁴ Luonto ei siis näytä tuhoavan sairauksillaan ihmistä, vaan ne oikeasti vaikeat sairaudet, kuten syfilis tai alkoholismi, ovat henkilön oman valinnan tulosta.²¹⁵ Aarne Koskinenkin toteaa kirjansa lopussa alkoholin olevan yksi kolmesta suurimmasta vaarallisimmasta valkoihoisen vihollisesta.²¹⁶ Leppänen säästyy pahimmilta taudeilta, vaikka samoileekin metsissä ja viettää Kongo-joella ensimmäisellä matkalla melkein neljä vuotta. Pysyessään erossa paikallisista naisista ja käyttäessään alkoholia melko kohtuudella, minimoimalla siis itse suurimmiksi riskeiksi tunnistamiaan paheita, pääsee Leppänen lähtemään Kongosta hyvävoimaisena.²¹⁷ Moni muu toveri sitä vastoin lähtee takaisin Eurooppaan sairaana. Kuvaavaa on, kuinka Leppänen itse summaa Kongon tautioloja näin: “Myöskin hänellä on tuo tavallinen Congotauti syfilis joka täällä myöskin oikealla elämällä paranee paremmin kuin Europassa”.²¹⁸ Leppäselle Kongossa vaarallisinta ei ole luonto vaan ihminen itse.

214 LP 12.11.1915: “Olen kokopäivän ollut huonovointinen. Päätä ja niskaa särkee kaikki feeberin oireita mutta nyt olen juonut kuumaa maitoa, joten hiottaa.” Seuraavana päivänä LP 13.1.1915 ”Yötä ollaan Jalemossa. Pasenssit pitävät hermoja raastavaa ääntä olen ollut sairas aikataavalla mutta nyt se taitaa ohi mennä paljon kiniinin avulla. 13.1.1915.

215 LP 29.5.1915: “Ylhäällä on alaspäin menossa Danskalainen Anderssen. Hänen mukanaan on myöskin alkuun lähtenyt Salmenmaa, mutta oli kuollut Pohtiervillessä. Kuulin vielä että että hän olisi myöskin juopotellut niin kovasti. Oikein teki ikävän vaikutuksen kuullessani sen sillä odotin häntä mulle pasiseerariksi. Mutta hän toppaskin tänne.”

216 Koskinen 1932, s.198. Muut kaksi suurinta uhkaa ovat kirjansa loppuyhteenvedossa hänen mielestään aurinko ja hyönteiset.

217 LP 5.2.1915: “Ja ne mustat muijat, joista kukaan ei ole kunnialla selvinnyt olen siitä nähnyt niin monta esimerkkiä. Heti Boomaan tullessani tapasin kotiin meneviä ja melkein kaikki sairaita naisten tähden. Silloin päätin että eiköhän sitä siitä sairaudesta välttä ja niin olen säilynyt tähän päivään asti.”

218 LP 5.2.1915.

7. Lähteet ja kirjallisuus

Painamattomat lähteet

Siirtolaisuusinstituutin arkisto, Akseli Leppäsen arkistosta päiväkirjat ja leikevihko (signum: Ark:no 010/1986):

”Muistiinpanoja .Tullilaivassa 1910. Aksel Leppänen”.

”Muistelmia matkalta Congoon – Eteläafrikaan alkoin v.1913 Aksel Arthur Leppänen Hämeenkyröstä Turun ja Porin läänistä.”.

”Muistelmia Congosta II osa. 5P Helmikuuta 1915- Aksel Arthur Leppänen Hämeenkyrö Suomi/Finland.”.

”Muistiinpanoja Congosta toiselta Törmiltä 1917-”.

Leppäsen leikevihko.

Painetut lähteet

Conrad, Joseph (1994), *Heart of Darkness*, Reading: Penguin Books.

Koskinen, Aarne (1932), *Suomalainen Afrikan sydämässä*, Helsinki: Otava.

Stanley, Henry Morton (2000) *The Autobiography of Sir Henry Morton Stanley: The Making of a 19th Century Explorer*, Santa Barbara: The Narrative Press.

Stanley, Henry Morton (2000), *In Darkest Africa Vol. 1: Or, the Quest, Rescue and Retreat of Emin Governor of Equatoria*, Santa Barbara: The Narrative Press.

Stanley, Henry Morton (2000), *In Darkest Africa Vol. 2: Or, the Quest, Rescue and Retreat of Emin Governor of Equatoria*, Santa Barbara: The Narrative Press.

Stanley, Henry Morton (1890), *Through the dark continent, or the sources of the Nile, around the great lakes of Equatorial Africa and down the Livingstone river to the Atlantic Ocean*, Lontoo: Sampson Low, Marston, Searle & Rivington. Digitoitu, World Digital Library.
<https://www.wdl.org/en/item/7770/>

Sanomalehdet

Helsingin Sanomat 6.12.1912. ”Kirje Kongosta”.

<https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/882545?term=page%3D8&page=9>

Tutkimuskirjallisuus

Andersen, Frits (2016), *The Dark Continent?, Images of Africa in European Narratives about the Congo*, Aarhus: Aarhus University Press.

Castelló, José R. (2016), *Bovids of the World: Antelopes, Gazelles, Cattle, Goats, Sheep, and Relatives*, Princeton, New Jersey; Oxford, England: Princeton University Press.

Depelchin, Jacques (1992), *From the Congo Free State to Zaire: How Belgium privatized the economy: a history of Belgian stock companies in Congo-Zaire from 1885 to 1974*, Dakar: CODESRIA.

Diallo, Mahamadou (2001), "The Literature of Empire and the African Environment", teoksessa Daniel M. Mengara toim., *Images Of Africa, Stereotypes and realities*, Trenton, NJ: Africa World Press, Inc. s.105-126.

Edgerton, Robert B. (2002), *The Troubled Heart of Africa: A History of Congo*, New York: St. Martin's Press

Hulme, Peter; Youngs, Tim (2012), *The Cambridge Companion to Travel Writing*, Cambridge: Cambridge University Press.

Leskelä-Kärki, Maarit; Sjö, Karoliina; Lalu, Liisa (2020), *Päiväkirjojen jäljillä, historiantutkimus ja omasta elämästä kirjoittaminen*, Tampere: Vastapaino.

Nzongola-Ntalaja, Georges (2002), *The Congo from Leopold to Kabila A Peoples' History*, London; New York: Zed Books.

Urry, John; Larsen Jonas (2011), *The Tourist Gaze 3.0*, Los Angeles; London: SAGE.

Internet-lähteet

Foreca sään takaa-blogi 26.11.2018: Markus Mäntykangas, *Missä salamoit eniten - jopa yli 64 kertaa Suomea enemmän*, viitattu 26.10.2020.
<https://blogi.foreca.fi/2018/11/missa-salamoi-eniten-jopa-yli-64-kertaa-suomea-enemman/>

Oberg, Kevin (2008). "[Discharge and Other Hydraulic Measurements for Characterizing the Hydraulics of Lower Congo River, July 2008](#)", U.S. Geological Survey, viitattu 6.11.2020.

O'Brien, Jacobs, Evans, Smit (2013), "First observation of African tigerfish *Hydrocynus vittatus* preying on barn swallows *Hirundo rustica* in flight", lehdessä *Journal of Fish Biology*, 19.3.2013.
<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/jfb.12278> viitattu 6.11.2020.

<https://www.britannica.com/place/Democratic-Republic-of-the-Congo> viitattu 5.11.2020.

https://www.wikiwand.com/en/Congo_river_steamers#/Congo_River_Steamers viitattu 6.11.2020.

<https://www.smithsonianmag.com/science-nature/evolution-in-the-deepest-river-in-the-world-147204782/>, viitattu 2020.

<https://oilprice.com/Alternative-Energy/Hydroelectric/Belgian-Minister-Inaugurates-Power-Plant-in-Eastern-DRC.html>, viitattu 7.11.2020

https://en.wikipedia.org/wiki/Inga_dams, viitattu 7.11.2020

<https://hydroacoustics.usgs.gov/publications/Measurements4LowerCongo-6.pdf>, viitattu 26.10.2020.

[https://www.who.int/en/news-room/fact-sheets/detail/trypanosomiasis-human-african-\(sleeping-sickness\)](https://www.who.int/en/news-room/fact-sheets/detail/trypanosomiasis-human-african-(sleeping-sickness)), viitattu 15.10.2020.

Henkilökohtaiset tiedonannot

Sähköpostit luonnontieteelliseen keskusmuseoon 28.9.2020 ja 15.10.2020.

Elokuvat

Aaltonen, Jouko(2009), *Kongon Akseli*. Käsikirjoittanut Jouko Aaltonen ja Seppo Sivonen. Tuotanto Illume Oy.

<http://www.illume.fi/en/Films/178/A-Man-from-the-Congo-River>